

1982/83:132

Torsdagen den 28 april fm.

Kl. 12.00

1 § Justerades protokollen för den 20 innevarande månad.

2 § Svar på frågorna 1982/83:362 och 384 om betygens värde som urvalsinstrument, m. m.

Anf. 1 Utbildningsminister LENA HJELM-WALLÉN:

Herr talman! Mot bakgrund av ett uttalande jag gjort i Dagens Eko har Per Unckel frågat mig om uttalandet skall tolkas så, att inriktningen av den kommande översynen av antagningssystemet är att minska betygens värde som urvalsinstrument.

Jörgen Ullenhag har mot samma bakgrund frågat mig vid vilken tidpunkt betygen skall avskaffas och vilka regler för antagning till högskolan som därefter skall gälla.

Jag besvarar frågorna i ett sammanhang.

Det råder allmän enighet om att en viktig grund för urval till högskolan skall vara studielämplighet. Generellt sett finns det f. n. knappast något bättre enskilt prognosinstrument än betyg när det gäller att förutsäga studieframgång.

Emellertid har användningen av betyg som det viktigaste urvalsinstrumentet kommit att innebära ökande problem. Genom framför allt ökad konkurrens om högskoleplatser har betygens effektivitet i urvalssammanhang minskat. Till flera eftertraktade utbildningar måste ju urvalet göras på grundval av liten eller ingen skillnad i betygspoäng. Det var detta förhållande jag avsåg i det av frågeställarna åberopade radiouttalandet om att betygen mer eller mindre spelat ut sin roll.

I detta läge är det enligt min mening naturligt att ställa frågan om det är möjligt att i urvalssystemet föra in också andra sätt att mäta studielämplighet än betyg. Som universitets- och högskoleämbetet har redovisat i en rapport i anslutning till gymnasieutredningens förslag, står på kort sikt endast instrument som det nuvarande högskoleprovet till buds i detta sammanhang.

Torsdagen den
28 april 1983

*Om betygens vär-
de som urvals-
instrument, m. m.*

Jag avser mot denna bakgrund att föreslå regeringen att den i 1983 års budgetproposition aviserade utredningen om högskolans tillträdesregler skall få i uppdrag bl. a. att undersöka förutsättningarna för att införa urvalsinstrument som kompletterar betygen när det gäller att mäta studie-lämplighet.

Jag vill understryka att vad jag avser är tänkbara komplement till betygen. Att helt ersätta betygen som urvalsinstrument är knappast möjligt f. n. Jag tror således att betygen under överskådlig tid kommer att behövas vid urval till högskoleutbildning.

Anf. 2 PER UNCKEL (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Lena Hjelm-Wallén för svaret på min fråga. Den ställdes, som statsrådet själv har angett, med utgångspunkt i ett uttalande hon gjorde i Dagens Eko den 3 mars. Eko-inslaget började på följande sätt:

”Intagningen till högskolorna måste ändras. Det säger utbildningsministern i dag. Hon tycker att betygen har spelat ut sin roll när nästan alla sökande måste ha över 4,0 i snitt för att komma in på någon linje. Hon menar också att arbetslivserfarenhet måste bli mera värd och att gymnasieeleverna kanske ska styras in på vissa utbildningslinjer. Men viktigast är att hitta ett nytt intagningssystem som kan ersätta betygen, säger Lena Hjelm-Wallén.” Hon fortsätter: Betygen har mer eller mindre spelat ut sin roll.

Herr talman! Att betygen i dag för somliga har framstått som otillräckliga vid antagningen till högre studier är inte betygens fel. Det beror på ett i grunden tokigt antagningssystem, som mer och mer har fjärrat sig från det som borde vara ett antagningssystemens naturliga utgångspunkt, nämligen att mäta kunskaper.

Det bästa sättet att komma till rätta med de bekymmer som Lena Hjelm-Wallén tar upp i sitt frågesvar är att avskaffa hela det nuvarande antagningssystemet och införa ett nytt antagningssystem, baserat på de kunskaper de sökande faktiskt har.

Det förefaller som om statsrådet Lena Hjelm-Wallén i sitt svar nu försöker dölja den verkliga innebörden av hennes uttalande i Dagens Eko. Det gick tydligen litet väl hastigt den 3 mars. Kanske är emellertid, herr talman, ett hastigt uttalande mera avslöjande jämfört med ett som noga har manglats i regeringskansliet.

Från denna utgångspunkt kvarstår tre synpunkter efter det att statsrådet nu har svarat på min fråga, nämligen:

1. Den socialdemokratiska partikongressen har beslutat att socialdemokratin skall verka för en betygslös skola. Tar statsrådet Lena Hjelm-Wallén avstånd från denna ambition?

2. Statsrådet Lena Hjelm-Wallén skrev 1971 i Skola för solidaritet följande: ”Kombinationen arbetslivserfarenhet och prov bör därför ses som en övergångsform i avvaktan på att förvärsarbete efterhand blir den naturliga meriteringen för eftergymnasiala studier i ett system med helt

genomförd återkommande utbildning." Tar statsrådet avstånd från detta uttalande?

3. Tar statsrådet avstånd från sitt påpekande i Dagens Eko att arbetslivserfarenhet i framtiden skall tillmätas ökad vikt vid antagningen till högre studier?

Anf. 3 JÖRGEN ULLENHAG (fp):

Herr talman! Jag tackar utbildningsministern för svaret på min fråga.

Det finns ett gammalt slitet Shakespearecitat, ibland återgivet i denna kammare, som lyder: Så går beslutsamhetens friska hy i eftertankens kranka blekhet över. Sällan har det citatet passat bättre än i debatten i dag.

I Dagens Eko-intervjun var utbildningsministerns budskap att betygen skulle ersättas med någonting annat och att betygen har spelat ut sin roll. I dag säger utbildningsministern att betygen tvärtom skall finnas kvar under överskådlig tid. Den preciseringen är bra – det vill jag gärna säga.

Från folkpartiets sida har vi länge och konsekvent drivit kravet att det skall bli lättare för ungdomar att komma in på högskolan och att vi skall få ett rättvisare antagningssystem. Vi anser inte att betygen har spelat ut sin roll, och vi menar att det går att göra vettiga förändringar i antagningssystemet med betygen kvar.

Det går t. ex. att öka andelen garanterade platser för dem som går direkt från gymnasieskolan till högskolan från en tredjedel till 50 %. Det går att införa ett system med viktade betyg – ett krav som vi länge har fått driva ensamma. Det innebär, som jag sade i debatten i går här i kammaren, att betyg i ämnen som är av betydelse för de kommande högskolestudierna tillmäts större vikt än andra betyg. Den som skall bli matematiklärare bör få högre poäng för sitt betyg i matematik än för betyget i t. ex. musik. Den som skall bli musiklektör bör få högre poäng för sitt musikbetyg än för sitt matematikbetyg.

Det är enligt vår mening också befogat att de särskilda förkunskapskraven för vissa utbildningar skärps. Vi säger bestämt nej till införandet av vissa föreningsmeriter som urvalsgrund för högskolestudier. Och vi menar att arbetslivserfarenheter inte skall tillmätas större vikt än f. n.

Vi tycker också att man inte skall skära ner antalet platser i högskolan, vilket socialdemokraterna vill göra. Den åsikten är vi också ensamma om. Skärs antalet platser ner ökar ju betygskonkurrensen. Då förstärks de förhållanden som uppfattas som orättvisa. Det blir svårare att komma in på högskolan.

Nu återstår frågan när den utredning som Lena Hjelm-Wallén talade om kommer att tillsättas. I Svenska Dagbladet den 21 mars i år sade universitetskanslern Carl-Gustaf Andrén:

"Det är förvånande att utredningen ännu inte kommit igång. Inom UHÄ väntade vi oss att arbetet skulle sätta igång före jul. Nu får vi nog ingen utredning under våren heller."

Nr 132

Torsdagen den
28 april 1983

Om betygens värde som urvalsinstrument, m. m.

*Om betygens vär-
de som urvals-
instrument, m. m.*

Jag delar universitetskanslerns förvåning. Fortfarande, över två månader efter hans uttalande, har det inte tillsatts någon utredning. Jag vill därför till sist fråga utbildningsministern: När kommer den aviserade utredningen att tillsättas?

Anf. 4 Utbildningsminister LENA HJELM-WALLÉN:

Herr talman! Först några ord om herrarnas citatkonst.

Det första som Per Unckel läste upp var inte citat av mig, utan det var vad presentatören i Eko-intervjun sade. Det var någon sorts redaktionell sammanfattning, där inte allt vad jag hade sagt var riktigt återgivet. Det andra citatet, av det som jag verkligen sade, avslutade Per Unckel där det passade honom att sluta. Jag skall be att få läsa en mening till. På frågan om hur jag såg på situationen när praktiskt taget alla sökande har över 4 eller upp till 5 i genomsnittsbetyg, sade jag så här: "Då har betygen mer eller mindre spelat ut sin roll. Vi måste alltså hitta kompletterande urvalskriterier." – Det är också det jag säger i dag. Så långt dessa frågor.

Ni har vid en mängd tillfällen tagit upp denna diskussion om betyg, och ni har då fått svaret att regeringen inte kommer att genomföra några genomgripande förändringar av betygssystemet inom denna mandatperiod. Även om jag gör moderaterna ledsna med detta besked, får jag lov att säga det. Ni får komma med era förenklade betygsslagord rakt ut i luften också fortsättningsvis. Ni får inget direkt mål att rikta er verkanseld mot.

Däremot kommer vi att ta upp frågorna om antagningen, som är mycket kritiserad i dag. När man gör det är det givet att man måste ta upp betygsfrågan och betygens värde som ett instrument att mäta studielämpligheten. Utredningen kommer att tillsättas inom kort – före semesterledigheterna, hoppas jag. Vi arbetar nu konstruktivt med direktiven och vill ha dem så noggranna som möjligt.

Anf. 5 PER UNCKEL (m):

Herr talman! Utbildningsministern var oroad över min citatkonst. Jag sade faktiskt att det jag först citerade var programinledningen. Jag vill fråga Lena Hjelm-Wallén: Är det som reportern sade felaktigt, och i så fall i vilken del? Det jag är särskilt intresserad av är om statsrådet nu är beredd att ta avstånd från den centrala del av påannonseringen i Eko-inslaget som handlade om att arbetslivserfarenhet nu skall ges ökad vikt. Är statsrådet beredd att ta avstånd från sådana tankar och erkänna den för mig fullständigt självklara utgångspunkten för ett antagningssystem, nämligen att det är kunskaperna som de sökande har som skall avgöra antagningen? Då tror jag att vi kan bli sams i denna diskussion. Eller skall nu, enligt regeringens planer, arbetslivserfarenhet i framtiden tillmätas större vikt?

Vidare: Betygen har spelat ut sin roll, sade statsrådet i Eko-inslaget. Hon försöker nu hävda att hon egentligen inte menade någonting annat än att betygen bör kompletteras med ett eller annat test eller prov. Om detta är innebörden är vi fullständigt ense. Men att det är detsamma som att betygen har spelat ut sin roll såsom mätare av elevernas kunskaper är en rätt våghalsig

uttolkning av statsrådets Eko-uttalande.

Får jag till slut säga, herr talman, att ett antagningssystem som utgår från någonting annat än de faktiska kunskaper eleverna har dåligt förmår att värna det som är högskolans kärna, nämligen att kunna vidareutveckla begåvning, att användas i vårt lands utveckling, industriellt och i annat hänseende. Det antagningssystem vi har haft nu under många herrans år har förorsakat stor skada för hela den högre utbildningens kvalitet.

Anf. 6 JÖRGEN ULLENHAG (fp):

Herr talman! Det är bra att utredningen nu äntligen skall tillsättas. Jag hoppas att det besked som utbildningsministern gav i dag om att den skall tillsättas före sommaruppehållet kommer att gälla, men liksom man gjort också från annat håll beklagar jag mycket att utredningen inte har tillsatts tidigare. Det vore bra om man nu gav det här arbetet högsta prioritet.

Om Sveriges utbildningsminister i en Eko-intervju gör det mycket långtgående och, som jag tror, för väldigt många överraskande uttalandet, att "betygen mer eller mindre spelat ut sin roll": så undrar naturligtvis många: När kommer någonting att ske på det här området? Om man anser att betygen mer eller mindre har spelat ut sin roll, då bör ju den logiska konsekvensen bli att man avskaffar dem.

Nu säger utbildningsministern någonting helt annat, nämligen att hon tror att betygen under överskådlig tid kommer att behövas vid urvalet till högskoleutbildning och att det knappast är möjligt att helt ersätta dem som urvalsinstrument. Det är någonting helt annat än att säga att betygen mer eller mindre har spelat ut sin roll.

Från socialdemokratiskt håll har det ibland sagts att det är viktigt att man är varsam med orden. Jag tycker, herr talman, att det bör gälla också i frågor som rör utbildningspolitiken.

Anf. 7 Utbildningsminister LENA HJELM-WALLÉN:

Herr talman! Den intervju med mig som sändes i radio var inte fullständig, utan reportern hade klippt bort vissa delar. Bl. a. hade hon klippt bort sin fråga till mig om den betygskonkurrens som råder. Väldigt många som söker till högskolan har betyget 5 i genomsnitt. Ibland har allihop det, och man måste t. o. m. lotta, eller så är det tiondels poäng som avgör. Det var mot den bakgrunden jag sade att "då har betygen mer eller mindre spelat ut sin roll" som urvalsinstrument – och det menar jag fortfarande. Jag fortsatte med att säga att det behövs kompletterande metoder för att mäta studielämpligheten.

Den situation vi har hamnat i, där eleverna råkat in i en betyghets som handlar om tiondels poäng, kan inte vara bra. Det är därför viktigt att vi gör någonting åt den. Utredningen skall nu undersöka hur man kan komplettera betygen med andra prognosinstrument för att bedöma studielämpligheten.

Förutom betygen har vi redan i dag arbetslivserfarenhet som ett urvalsinstrument. Det menar jag att vi skall ha också fortsättningsvis.

Nr 132

Torsdagen den
28 april 1983

Om betygens värde som urvalsinstrument, m. m.

*Om betygens vär-
de som urvals-
instrument, m. m.*

Utredningen bör pröva vad som i det fallet skall mätas – omfattning, tider osv. Jag tror inte den förändring som senast gjordes av värderingen av arbetslivserfarenhet var bra.

Anf. 8 JÖRGEN ULLENHAG (fp):

Herr talman! Om man vill ändra antagningssystemet, då är den intressanta frågan: På vilket sätt? På den punkten är vi mycket bekymrade över de tidigare socialdemokratiska ställningstagandena, och vi är ganska oroliga över de direktiv utredningen kommer att få. Det vi från folkpartiets sida gjorde när vi hade regeringsansvaret var bl. a. att öka direktandelen och att ta bort föreningsmeriterna som urvalsgrund för antagning till högskoleutbildning. Vi genomförde dessa förändringar under hårt socialdemokratiskt motstånd.

Vi anser *inte* att man för att undvika alltför stor betygskonkurrens skall minska antalet platser i högskolan. Regeringen föreslår som bekant en minskning med över 2 000 platser. På punkt efter punkt för man från regeringens sida en politik som inte minskar betygskonkurrensen, och sedan gör man den här typen av uttalanden som man egentligen inte riktigt menar. Utbildningsministern kan ju ändå aldrig förneka att hon använde orden "att betygen mer eller mindre har spelat ut sin roll".

Anf. 9 PER UNCKEL (m):

Herr talman! Statsrådet får ursäktas om vi misstänker att statsrådet, när hon uttalar sig i radio, faktiskt menar vad hon säger, i synnerhet som den socialdemokratiska partikongressen har sagt samma sak, och i synnerhet som hon själv innan hon blev statsråd också har uttalat samma sak som i den Eko-intervju som nu är föremål för riksdagsdebatt.

Min fråga kvarstår till statsrådet: Hur blir det med arbetslivserfarenheten? I dag säger Lena Hjelm-Wallén att man skall se över reglerna om arbetslivserfarenhet som antagningsgrund. I Dagens eko sade hon att arbetslivserfarenhetens värde såsom antagningsgrund skall öka. Vilket av dessa båda svar är det som gäller?

Till sist ett råd: Byt ut hela antagningssystemet, Lena Hjelm-Wallén, inte mot mera arbetslivserfarenhet utan mot mera kunskap!

Anf. 10 Utbildningsminister LENA HJELM-WALLÉN:

Herr talman! Jag slutade min förra replik med att kommentera arbetslivserfarenheten. Jag menar att den förändring som den förra regeringen gjorde, och som innebar att den krympte betydelsen av arbetslivserfarenhet, inte var bra. Det har snarast inneburit att betygskonkurrensen blivit ännu större, ännu hetsigare. Det är mot den bakgrunden man måste se över reglerna. Är det lämpligt med maximalt tre år, eller skall man sträcka ut tiden för arbetslivserfarenheten till fem år, som det var tidigare, och på det sättet öka arbetslivserfarenhetens betydelse?

Detta är en av de frågor som utredningen skall få syssla med. Det är inte så stor mening att gå vidare i debatten om utredningens uppdrag, innan vi har arbetat fram direktiven. Då kan vi ta en diskussion om dem.

Anf. 11 PER UNCKEL (m):

Herr talman! Jag noterar i svaret att för statsrådet Lena Hjelm-Wallén finns möjligheterna att antingen bibehålla den i dag alltför stora andel som arbetslivserfarenheten har i antagningssystemet eller att göra den andelen ännu större. Det är, herr talman, tvärtemot vad moderata samlingspartiet eftersträvar. För vår del ser vi inget egenvärde i att inkludera arbetslivserfarenhet såsom underlag vid antagningen till högre studier. Detta har redan fått till följd att åtskilliga yngre studerande i dag inte får plats inom den högre utbildningen. Systemet har havererat. Fråga, Lena Hjelm-Wallén, alla de gymnasister som i dag har att se fram emot att inte komma in på högre utbildning bara därför att ett tokigt antagningssystem stoppar dem vid porten!

Anf. 12 JÖRGEN ULLENHAG (fp):

Herr talman! Frågan om antagningen till högskolan är utomordentligt viktig för massor av människor i det här landet – för elever, lärare och föräldrar. Alla som är ute och talar på politiska möten vet nog att detta är en av de vanligast förekommande frågorna. Då kan vi som enskilda riksdagsmän knappast göra så att vi sitter och väntar på att regeringen skall komma med direktiv till en utredning, innan vi tar upp debatten här i kammaren och i utbildningsutskottet. Vi har ju tagit upp debatten, och det är nödvändigt inte minst mot bakgrund av att utbildningsministern har gjort detta mycket långtgående uttalande om att betygen mer eller mindre har spelat ut sin roll – det uttalande som föranlett våra frågor i dag. Då är det också rimligt att vi kommer med följdfrågor och får svar på dem.

När det gäller arbetslivserfarenheten har vi alltså fått ett svar. Lena Hjelm-Wallén vill att den skall öka i vikt, om jag tolkar hennes svar rätt.

Låt mig till sist ställa en följdfråga: Kommer utredningen att få syssla med frågan om viktade betyg? Det är någonting som väldigt många ute på skolorna tycker är rimligt att man inför. Eller kommer man redan i direktiven att förbjuda att frågan om viktade betyg utreds?

Anf. 13 Utbildningsminister LENA HJELM-WALLÉN:

Herr talman! Jag tycker att det är fullt rimligt och mycket lämpligt att riksdagen diskuterar de svåra frågorna om antagningssystemet. Det är dock litet synd att den debatten skall grundas på citat som ryckts ut ur sitt sammanhang i en Eko-intervju.

Det viktigaste är att jag här vad gäller betygen får slå fast att det är tänkbara komplement till betygen som vi nu skall utreda, och att jag anser att betyg under överskådlig tid kommer att behövas vid urval till högskoleutbildning. När utredningen skall pröva betygen skall det naturligtvis göras i ett större sammanhang. Även viktade betyg kommer då in i sammanhanget – liksom i vad gäller arbetslivserfarenhet särskilt relevant sådan.

Torsdagen den
28 april 1983

*Om det politiska
inflytandet vid
universiteten*

Anf. 14 PER UNCKEL (m):

Herr talman! Den här debatten har åtminstone fört det med sig att det s. k. uttryckta citatet ur Eko-intervjun dess värre har bekräftats av statsrådet. Vad hon kan tänka sig är nämligen lika mycket eller ännu mer arbetslivserfarenhet än f. n. såsom grund för antagning till högre studier.

Får jag till slut ställa en fråga till statsrådet: Kommer utredningen att i sitt arbete få beakta också kloka och förnuftiga förslag med utgångspunkt i att arbetslivserfarenheten skall tillmätas mindre betydelse vid antagning till högre utbildning, eller avser regeringen redan från början att stänga ute den möjligheten?

Anf. 15 JÖRGEN ULLENHAG (fp):

Herr talman! För undvikande av missförstånd vill jag meddela att jag själv lyssnade på Eko-intervjun med Lena Hjelm-Wallén, tillsammans med – inbillar jag mig – hundratusentals andra svenskar.

Jag har inte använt mig av någon egendomlig citatkonst, utan jag har citerat exakt vad utbildningsministern sade. Utbildningsministern sade att betygen mer eller mindre spelat ut sin roll. Det är rimligt att vi följer upp detta med frågor i riksdagen. Det är då inte synd utan det är utomordentligt bra att vi tar uttalandena i Dagens Eko som utgångspunkt. Det innebär att utbildningsministern får tillfälle att tala om vad hon egentligen menade.

Anf. 16 Utbildningsminister LENA HJELM-WALLÉN:

Herr talman! Slutligen vill jag säga till Per Unckel att utredningen kommer att ha en parlamentarisk förankring; vi kommer att inbjuda representanter för riksdagspartier att delta i den. Utredningen kommer att få pröva olika erfarenheter som vunnits och lyssna på olika synpunkter.

Överläggningen var härmed avslutad.

3 § Svar på frågorna 1982/83:383 och 388 om det politiska inflytandet vid universiteten

Anf. 17 Utbildningsminister LENA HJELM-WALLÉN:

Herr talman! Karin Ahrland har frågat mig om jag anser att ett ökat politiskt inflytande vid universiteten är önskvärt.

Rune Rydén har frågat mig om regeringen avser att låta politikerna och de fackliga organisationerna få ännu större makt över utbildningen vid våra universitet och högskolor.

Jag besvarar de båda frågorna i ett sammanhang.

Högskolans verksamhet, utbildning och forskning, är vital för vårt samhälles utveckling. Inom socialdemokratien har insikten om detta funnits under lång tid. Under senare år har vi kunnat notera ett vidgat engagemang i högskolefrågor från bl. a. politiska partier, arbetsmarknadens organisationer, kommuner och landsting.

Jag anser detta tilltagande intresse för högre utbildning och forskning utomordentligt positivt. Det är bl. a. en viktig förutsättning för den förhållandevis positiva behandling som detta område fått i statsbudgeten trots de senaste årens hårdnande ekonomiska klimat.

Högskolan är en del av den offentliga verksamheten. Högskole- och forskningspolitiken måste därför ses som en del av politiken för hela vårt samhälle och inte som en isolerad företeelse. Det från olika håll växande engagemanget i högskola och forskning lyfter som en konsekvens fram frågorna om former för det allmännas inflytande på verksamheten. Jag har uppfattningen att det är till fördel för högskolan om växelverkan mellan den och samhället i övrigt kan stärkas. Ett led i detta är att det i styrelser och nämnder inom högskolan ingår företrädare för allmänna intressen och för yrkesliv. Samtidigt som denna ordning infördes 1977 genomfördes en betydande decentralisering till högskoleenheterna av rätt att besluta om utbildningens innehåll och om användningen av anvisade medel.

Erfarenheterna av dessa åtgärder är i stort positiva. Emellertid har i vissa avseenden kritik riktats mot den nya organisationen. Bl. a. har hävdats att antalet organ inom högskoleenheterna blivit för stort. Mot denna bakgrund har, som jag aviserade i budgetpropositionen, en departementspromemoria rörande vissa delar av högskolans organisation upprättats. Den kommer att remissbehandlas i vanlig ordning. I promemorian kommer bl. a. att redovisas ett antal alternativ när det gäller sammansättningen av högskolestyrelserna. I sammanhanget tas också upp frågan om ökad frihet att lokalt bestämma om vilka planerings- och ledningsorgan som skall finnas under styrelserna och om sammansättningen av dessa organ. Med ledning av de synpunkter som förs fram kommer regeringen att i höst redovisa sin syn på behovet av förändringar.

Anf. 18 KARIN AHRLAND (fp):

Herr talman! Man brukar säga att den som väntar på något gott aldrig väntar för länge. Jag framställde min fråga den 24 mars, och jag har fått vänta i fem veckor på ett svar. Det är något av ett rekord när det gäller väntan på frågesvar. Tyvärr har jag väntat förgäves under de fem veckorna. Ett tag trodde jag att socialdemokraternas plötsliga tal om frihet innebar att partiet också hade ändrat uppfattning i fråga om universitetens och högskolornas frihet, men av svaret att döma tycks så inte vara fallet.

Regeringen presenterade i går en promemoria om högskoleorganisationen. Där finns tre alternativ när det gäller högskolestyrelsernas sammansättning och storlek. Jag måste erkänna att jag blir bekymrad när jag konstaterar att två av de tre alternativen betyder en säker majoritet för företrädare för de s. k. allmänna intressena – alltså två mot ett för politisk majoritet.

Jag måste fråga: Varför tror utbildningsministern att forskningen och undervisningen vid våra svenska universitet blir bättre i och med att det finns fler politiker i den administrativa ledningen? Hur skall forskningen och undervisningen kunna bli effektivare med administrativa tjänstemän som får

---

*Om det politiska
inflytandet vid
universiteten*

Torsdagen den
28 april 1983

*Om det politiska
inflytandet vid
universiteten*

fler politiker att kalla till sammanträden, fler politiker att skicka papper till och betala ut arvoden till och fler politiker och andra som sitter med på långa sammanträden och debatterar?

Universiteten skall bli mer inriktade på att stå i samhällets tjänst, säger socialdemokraterna. De vill öka det politiska inflytandet. En del socialdemokrater är utskickade för att tala om frihet, andra tycks göra allt de kan för att inskränka den ytterligare.

Vi i folkpartiet är naturligtvis på det klara med att politiker tvingas styra på det sättet, att pengar – eller brist på pengar – alltid begränsar den fullständiga friheten. Därför måste politiker fastställa ramar för verksamheten, så som vi gör här i riksdagen. Men det avgörande inflytandet över forskningen vill vi i folkpartiet överlåta på högskolorna. Vi tycker att de som hör till högskolorna, som arbetar med forskning och undervisning skall ha majoritet, inte politikerna. Vi hyser inga misstankar när det gäller deras kompetens att sköta forskningen till allas fromma, men det tycks socialdemokraterna göra. Det politiska inflytandet bör således minska. Det vore lämpligt att i stället använda pengarna till utbildning.

När en ledande socialdemokrat säger att universitetens inriktning skall ändras och att det behövs fler politiker, måste jag fråga: Hur skall inriktningen ändras, Lena Hjelm-Wallén?

Anf. 19 RUNE RYDÉN (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Lena Hjelm-Wallén för svaret på min fråga.

De tidningsuppgifter som har förekommit om att politikerinflytandet vid universiteten enligt en utredning bör öka har väckt berättigad uppmärksamhet på universitetsorterna. Där uppfattar man – enligt min mening med rätta – förslagen om en ändring när det gäller det politiska och fackliga inflytandet från insyn till direkt påverkan och majoritet, som ett direkt ingrepp, ett intrång i den akademiska friheten. Risker är stor att den insyn som socialdemokraterna talar om, i verkligheten kommer att innebära en absolut bestämmanderätt över den akademiska världen – en bestämmanderätt som i alla sammanhang varit, och är, av grundläggande betydelse för den akademiska friheten, för forskningens frihet och integritet samt för en frihet vad gäller den akademiska utbildningen.

Den större frihet som socialdemokraterna talar om; att man skall kunna utforma nämnder och styrelser som handhar utbildnings- och forskningsfrågorna och som har politiskt utsedd majoritet, innebär i praktiken att hela universitetsverksamheten, hela den svenska högskoleorganisationen politiseras. Det kommer att kunna innebära att exempelvis vissa forskningsfrågor eller ett rektorsval kan komma att avgöras helt och hållet på politiska meriter och inte, som i dagsläget, på akademiska meriter, meriter efter skicklighet.

Den politiskt-fackliga koloss som nu breder ut sig tar den högre utbildningen och forskningen i ett allt fastare grepp. Och det ser vi från moderata samlingspartiets sida med stor oro på. Den akademiska friheten är

ju ett av de grundläggande frihetsbegreppen. Och friheten när det gäller högre utbildning och forskning får det inte tummas på.

Man kan ställa sig frågan: Finns det över huvud taget något annat västerländskt land där man inom universiteten beslutar om utbildning och forskning i politiskt sammansatta nämnder eller organ? De lekmannastyrelser som vi har på olika håll, bl. a. i de anglosaxiska länderna, sysslar ju inte med de två frågeområden som jag har berört, nämligen forskningen och utbildningen; de sysslar med de övergripande ekonomiska frågorna.

Den akademiska friheten är inte enligt min uppfattning ett påhitt för sin egen skull utan något av stor vikt för samhället totalt sett. Och det handlar om ett betydligt vidare begrepp än politiska partier och fackliga organisationer.

Anf. 20 Utbildningsminister LENA HJELM-WALLÉN:

Herr talman! Låt mig först göra klart att varken jag själv eller regeringen har tagit ställning till förslaget i den aktuella departementspromemorian; vi kommer att avvakta remissbehandlingen. Men jag vill ändå göra ett par kommentarer.

Jag är inte säker på att någon av debattörerna har läst promemorian; i varje fall har man läst den mycket slarvigt. Huvudpoängen är ju att den lokala högskoleorganisationen skall förenklas. Vi skall få bort diverse byråkrati, och vi skall öka den lokala friheten.

Ett sätt att göra det är att ge högskolestyrelserna ökade befogenheter att utforma den interna organisationen. I det sammanhanget kommer högskolestyrelsernas sammansättning in och bör diskuteras.

Det andra som jag vill kommentera är begreppet "politiker" i detta sammanhang. Det handlar om företrädare för allmänintresset. Det kan vara direktörer, kulturarbetare eller kontorister. Det viktigaste är engemanget och kompetensen. Jag hoppas att vi skall kunna föra debatten om allmänintresset på det sättet i stället.

Jag tycker att det är buskpropaganda när man som Rune Rydén säger att det skulle vara en fråga om forskningens frihet; självfallet skall vi slå vakt om den.

Jag tycker att dessa frågor är så pass viktiga att det skulle behövas en viss öppenhet från olika partier när det gäller att delta i diskussionen. Men tyvärr tycks man särskilt från folkpartiet och moderaterna låsa sig redan innan debatten har börjat, och det tycker jag är sorgligt. Man tycks ha en klar uppfattning innan man ens har hunnit läsa och begrunda departementspromemorian och – ännu värre – innan man lyssnat på synpunkterna från olika företrädare inom högskolan och från andra håll.

Anf. 21 KARIN AHRAND (fp):

Herr talman! Jag måste faktiskt fråga Lena Hjelm-Wallén hur ni egentligen har det inom socialdemokratiet. Det är alldeles utomordentligt om Lena Hjelm-Wallén inte har tagit ställning ännu; då kanske hon vill lyssna på vad remissinstanserna kommer att säga. Men faktum är att andra ledande

Torsdagen den
28 april 1983

---

*Om det politiska
inflytandet vid
universiteten*

socialdemokrater helt uppenbart har tagit ställning.

Gustav Persson säger i en tidningsartikel – om man nu, mot bakgrund av att det tydligen blir så många missuppfattningar, får citera: "Det är självklart att allmänrepresentanterna skall vara i majoritet. Forskningen och den högre utbildningen blir allt viktigare i samhällsutvecklingen, och då måste samhället ha ett avgörande inflytande."

Sedan: Jag hade inte med mig den här promemorian upp i talarstolen, men jag har faktiskt läst den. Det är inte lätt, för den är också fylld av byråkratispråk. Är man inte från början utbildningspolitiker, så är det ganska krångligt att läsa den. Men jag använde gårdagens kväll till att göra det.

Dessa kulturarbetare, direktörer och kontorister är inte politiker – nej, det är riktigt – utan de är allmänföreträdare. Får jag bara berätta för Lena Hjelm-Wallén, att en av Sveriges mest framgångsrika företagare satt i regionstyrelsen i Lund en längre tid, och han konstaterade efter ett tag att sämre hade han aldrig använt sin tid. Han ansåg att det var bättre att universitetets eget folk fick styra detta.

Får jag till sist fråga: Om det bland dem som skall läsa igenom den här promemorian blir en majoritet emot majoritetsförslagen, är Lena Hjelm-Wallén och regeringen, som då inte har tagit ställning, beredda att lyssna på den majoriteten?

Anf. 22 RUNE RYDÉN (m):

Herr talman! Statsrådet Lena Hjelm-Wallén säger att hon vill förenkla den byråkratiska organisationen vid universiteten och öka den lokala friheten. Det låter alldeles utmärkt, och det kan vi säkert alla skriva under på. Men hur det problemet skall lösas genom att man ökar politiskt och fackligt inflytande, så att dessa grupper – politiker och fackliga företrädare – kanske får en absolut majoritet i högskolan, det kan jag inte förstå.

Sedan är det ju så att dessa politiker, som Lena Hjelm-Wallén säger, är allmänrepresentanter och skall företräda ett vidare intresse. Men de utses ju av regeringen och i samband därmed också av politiska partier. De blir lätt partsrepresentanter och kan inte alltid företräda den vidsyn som skulle behövas i sådana sammanhang. Jag vill hänvisa till vad jag tidigare sade om den akademiska friheten, forskningens frihet och utbildningens frihet. Politikerna har inte alltid möjlighet att se i det perspektiv som skulle behövas. Jag vill citera från en artikel, där man ganska klart har belyst vad detta kan innebära:

"Politikermakten skall alltså stärkas på den akademiska frihetens bekostnad. Detta kan få katastrofala resultat. Politikerna är förvisso inte de som sitter inne med de största kunskaperna. Vad vi hittills har sett av deras verksamhet är att de lätt förfaller till bypolitiskt tänkande och gärna vill ge just den egna orten resursförstärkningar, medan de står ganska främmande för helheten."

Jag tror att detta dess värre i många sammanhang är en alldeles korrekt beskrivning av verkligheten.

Anf. 23 Utbildningsminister LENA HJELM-WALLÉN:

Herr talman! Jag menar att inslaget av allmänföreträdare i olika högskoleorgan har varit av värde för högskolan och dess verksamhet. Ändå är jag klar över att det kan ha haft sina brister här och där, t. ex. sådana brister som Rune Rydén nu tog upp. Och det är alldeles självklart att vi i remissomgången också skall lyssna på negativa erfarenheter.

Anf. 24 RUNE RYDÉN (m):

Herr talman! Jag noterar att utbildningsminister Lena Hjelm-Wallén säger att det finns brister i nuvarande system. Det är bra, tycker jag, att hon har denna öppna syn på problemen.

Eftersom utbildningsministern i sitt frågesvar här inte har givit något direkt svar på frågan om hon kommer att följa denna promemoria och det skulle kunna bli majoritet för politiker, så skulle man kanske kunna fråga om hon i dag, på grund av vad hon tidigare har sagt, är beredd att säga att hon inte vill låta politiker och fackliga företrädare få absolut majoritet i universitetens styrelse. Jag tycker att det i så fall skulle vara ett mycket bra svar.

Anf. 25 KARIN AHRLAND (fp):

Herr talman! Det var intressant och bra att statsrådet sade att hon är beredd att också lyssna på negativa erfarenheter. Det vill jag mycket noga notera, eftersom det bör glädja dem som arbetar vid våra universitet och högskolor. Och jag utgår från att ifall det skulle bli en majoritet av negativa reaktioner från dem som nu arbetar där, så kommer Lena Hjelm-Wallén verkligen att följa de råd hon i så fall får från universitetens folk. Sedan vill jag bara tillägga något om öppenhet för att delta i diskussionen eller att låsa sig innan debatten har kommit i gång. Debatten har pågått i tidningarna i fem veckor. Men debatten inom folkpartiet har vi avslutat för länge sedan, och vi är inom folkpartiet – uppenbarligen i motsats till socialdemokraterna – helt eniga om att vi inte vill ha ett större allmäninflytande i universitet och högskolor.

Överläggningen var härmed avslutad.

4 § Svar på fråga 1982/83:393 om påbyggnadsutbildning inom långtidssjukvården**Anf. 26** Utbildningsminister LENA HJELM-WALLÉN:

Herr talman! Karin Israelsson har frågat sjukvårdsministern om hon är beredd att verka för att kravet på förbättrade kunskaper om de speciella problem som finns inom långvården tillgodoses genom att sjuksköterskor som skall arbeta i ledande ställning inom somatisk långtidssjukvård ges möjlighet till påbyggnadsutbildning.

Arbetet inom regeringen är så fördelat att det är jag som skall svara på frågan.

Torsdagen den
28 april 1983

*Om påbyggnads-
utbildning inom
långtidssjukvården*

Riksdagen fattade i november 1979 beslut om en ny samlad studieorganisation för vårdutbildningarna inom den kommunala delen av högskolan. Beslutet innebar bl. a. att en ny allmän utbildningslinje, hälso- och sjukvårdslinjen, med sex inriktningar inrättades den 1 juli 1982.

Behovet av utbildade inom långtidssjukvården var redan då väl känt. Vård 77, den utredning som låg till grund för reformen, diskuterade om speciella studiegångar med inriktning mot långtidssjukvård borde inrättas. Utredningen konstaterade att geriatriska problem blir allt vanligare i alla typer av vård. Därför föreslog Vård 77 att utbildning för långtidssjukvård borde ges *alla* blivande sjuksköterskor.

Inriktningen av hälso- och sjukvårdslinjen mot allmän hälso- och sjukvård fick mot denna bakgrund ett innehåll som, jämfört med den studieordning som gällde före den 1 juli 1982, utgör en sammanslagning av grundutbildningen till sjuksköterska och vidareutbildningarna inom medicin och kirurgi samt långtidssjukvård. Utbildningsutskottet uttalade i sammanhanget att förslaget skulle komma att skapa bättre förutsättningar för långtidssjukvården än det dåvarande utbildningssystemet. Inriktningen mot allmän hälso- och sjukvård är således nu sådan att den studerande redan i grundutbildningen får kunskaper och färdigheter för yrkesutövning som sjuksköterska bl. a. i ledande ställning inom öppen och slutna långtidssjukvård.

Riksdagen tog också ställning till vilka påbyggnadslinjer som skall finnas i den nya studieordningen, varvid någon linje med inriktning mot långtidssjukvård inte beslutades. Om en sådan påbyggnadslinje skall kunna aktualiseras, anser jag att det först måste undersökas vilka kunskaper som i så fall saknas hos de sjuksköterskor som sedan höstterminen 1982 får utbildning i långtidssjukvård inom ramen för sin grundutbildning. Jag utgår från att högskolemyndigheterna följer denna fråga och lägger fram de förslag som kan visa sig motiverade.

Jag vill tillägga att det för de sjuksköterskor som har utbildning enligt äldre studieordning t. o. m. vårterminen 1986 anordnas vidareutbildning inom medicinsk och kirurgisk vård, där även utbildning i långtidssjukvård ingår.

Anf. 27 KARIN ISRAELSSON (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret på min fråga. Den var ställd till sjukvårdsministern av den anledningen att jag ville få hennes syn på hur långtidssjukvården skall organiseras för att man skall få en bättre situation i framtiden. Vi har ju att vänta en ålderspyramid som gör att behovet av omsorg om och omvårdnad av äldre kommer att växa explosionsartat.

Jag tror inte att det är till skada för utbildningsministern att också få kännedom om dessa problemområden – för att senare kunna ta ställning till om det finns behov av specialistutbildning för sjuksköterskor när det gäller specialiteten långtidssjukvård.

Statsrådet anför i sitt svar att man skulle behöva avvakta en genomgång av bristerna i den utbildning som började höstterminen 1982 och som nu pågår.

*Om prövningen
av rörelse-
hinderades behov
av färdmedel*

Först därefter skulle det kunna anordnas en vidareutbildning som skulle leda till specialistkompetens på detta område. Jag tror att man i så fall får vänta alltför länge. Problemen är redan i dag så påtagliga att man genast borde försöka mota Olle i grind för att få till stånd en annan situation inom långvårdens område.

Det finns mycket som talar för att man skall få till stånd en specialistutbildning inom långtidssjukvården. Långvårdsmedicinen är en relativt ny specialitet. Den har haft och har en mycket låg status, och det gör kanske att det inte blir rätt typ av sjuksköterskor som ägnar sig åt denna omvårdnad.

Det är många gamla som vårdas i långvården, och deras medelålder är mycket hög. Det finns många specialiteter i denna vårdkedja. Man skulle på många områden kunna kräva en vidareutbildning. Jag tror att det behövs någon som har bättre vårdkunskaper och som kan leda det övriga vårdlaget för att ge de äldre vård på rätt vårdnivå. Det gäller att slussa ut människor till mindre kostsamma och kanske också mera humana vårdformer än vad en långvårdsklinik kan erbjuda.

Jag tror att en specialistutbildning och en specialistkompetens, som kan utnyttjas dels inom den slutna vården, dels i samarbete med den öppna vården, är av mycket stor vikt för framtiden. Det gäller områden som omvårdnad, hjälpmedel, nutrition – t. ex. i samband med s. k. sjukhussvält, som det ibland talas om – farmakologi osv. Det finns många sådana områden där jag med bestämdhet vet att fördjupade kunskaper behövs. Det brådskar med att se till att de som har ledande position på långvårdsavdelningar får de kunskaper som behövs för att leda andra i vårdarbetet.

Överläggningen var härmed avslutad.

5 § Syar på fråga 1982/83:378 om prövningen av rörelsehinderades behov av färdmedel

Anf. 28 Socialminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Inga Lantz har frågat mig om jag anser att rörelsehinderades behov av kommunikationer skall betraktas på ett principiellt annat sätt än vad som gäller för icke rörelsehindrade.

De allmänna kommunikationerna har stor betydelse för handikappades förflyttning. Enligt socialtjänstlagen skall socialnämnden verka för att dessa kommunikationer utformas så att de blir lätt tillgängliga för alla.

Rörelsehindrade och vissa andra personer med funktionsnedsättningar behöver dock under överskådlig tid lita till särskilda anordningar för sin förflyttning. Färdtjänsten är en kompletterande trafikservice för personer som på grund av handikapp har väsentliga svårigheter att förflytta sig på egen hand eller anlita allmänna kommunikationer. Socialtjänstlagen föreskriver att socialnämnden genom bl. a. färdtjänst bör underlätta för den enskilde att

Torsdagen den
28 april 1983

---

*Om prövningen
av rörelse-
hindrades behov
av färdmedel*

bo hemma och ha kontakter med andra. Lagen innebär den ytterligare nyheten att nämndens beslut får överklagas.

Enligt socialstyrelsens tillämpningsföreskrifter till kungörelsen om statsbidrag till färdtjänst skall behovet av färdtjänst utredas och bedömas utifrån vars och ens handikapp och sociala situation i övrigt.

Frågorna om den enskildes rätt till färdtjänst och om färdtjänsten som bistånd enligt socialtjänstlagen har rönt stor uppmärksamhet på senare tid i den handikappolitiska debatten. De har bl. a. även behandlats av socialutskottet i dess av riksdagen godkända betänkande (1982/83:23) om anslag till omsorg om äldre och handikappade m. m.

Utskottet anför bl. a. att ingen särskild behovsprövning måste göras i ärenden om färdtjänst utöver den som gäller vilka svårigheter handikappet medför. Jag delar denna mening.

Färdtjänsten är en viktig del av det kommunikationssystem som samhället ställer till allmänhetens förfogande. Därför har färdtjänsten starka markeringar i socialtjänstlagen. Denna har nu tillämpats i drygt ett år, och det finns skäl att noga följa bl. a. färdtjänstens utveckling. Jag noterar att socialstyrelsen har inlett ett arbete med att följa upp länsrätternas och kammarrätternas domar beträffande färdtjänst och social hemhjälp.

För förflyttningshandikappade behövs det speciella insatser, bl. a. färdtjänst. Enligt socialtjänstlagen föreligger dessutom besvärsmätt.

Anf. 29 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! Jag ber att få tacka för detta svar.

Den nya socialtjänstlagen gör färdtjänsten till en bistandsfråga. Det innebär att rätten till färdtjänst individuellt behovsprövas av någon tjänsteman på socialförvaltningen. Konkret innebär detta att den som behöver färdtjänst blir individuellt granskad. Man ser efter eller kontrollerar om det verkligen finns ett ekonomiskt behov av färdtjänst, om maken eller maken eller barnen möjligtvis kan skjutsa i stället osv.

När andra människor reser, är det ingen som frågar varför de reser. Ingen annan avgör om man skall få göra en viss resa eller inte. Men så är det för handikappade människor. Då skall det prövas varför en handikappad skall resa, om det är nödvändigt osv. Och en handikappads vilja och behov av att resa avgörs av en tjänsteman, en nämnd eller vid ett överklagande av en kammarrätt. Jag tycker detta är ett absurt och kränkande förfaringsätt.

Dessutom ställs sedan en handikappads resbehov i relation till vad kommunen är politiskt villig att kosta på honom eller henne. Allt detta sker därför att färdtjänsten inte betraktas som ett allmänt kommunikationsmedel utan som ett individuellt bistånd. Men färdtjänsten borde ses som en naturlig del av den totala trafikförsörjningen och som ett komplement till den vanliga kollektivtrafiken.

Jag menar att färdtjänsten måste integreras med den allmänna kollektivtrafiken och stå till förfogande för alla som inte kan använda sig av de vanliga färdmedlen. Handikappade människor måste garanteras möjlighet att resa

på ett brett och jämlikt sätt. Färdtjänsten skall kopplas samman med kollektivtrafiken och inte med socialtjänstlagen.

Av svaret verkar det inte som om Sten Andersson har mycken förståelse för de handikappades behov av att resa på ett jämlikt sätt. Men för säkerhets skull vill jag ändå ställa två frågor till honom.

Kan socialministern tänka sig att regeringen medverkar till att ändra på socialstyrelsens allmänna råd, vilka har försämrat de handikappades möjligheter till färdtjänst?

Ser socialministern färdtjänsten såsom en kommunikationsfråga eller såsom en fråga, som skall prövas individuellt via socialtjänstlagens 6 §?

Anf. 30 Socialminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Inga Lantz och jag har i grunden precis samma uppfattning. Jag ser färdtjänsten såsom en del av den allmänna trafikservice. Det betyder att färdtjänsten skall jämställas med och ses såsom ett komplement till den. Det innebär att färdtjänsten är en trafikservice, som skall anpassas till vissa resandes alldeles speciella behov.

Det är riktigt att färdtjänsten tyvärr har sina begränsningar jämfört med den allmänna kollektivtrafiken. Men färdtjänsten har även kvaliteter, som inte finns i den kollektiva trafiken i övrigt. Färdtjänsten har ett inslag av personlig service, som inte finns i kollektivtrafiken. Färdtjänsten kommer när man beställer den och när man själv behöver den. Den innebär att man får färdas från port till port.

En sak tappar Inga Lantz bort i debatten, nämligen att kollektivtrafiken är väl försörjd i detta område men mycket sämre i många andra delar av landet. Detta att färdtjänsten måste innebära en hög grad av personlig service gör ju också att den är dyrbar. Därmed är vi inne på de ekonomiska problemen.

Vi vet hurudant det är. Många kommuner är i en trängd ekonomisk situation. Det är också staten, och jag ser under överskådlig tid i varje fall inte stora möjligheter att öka bidragen till kommunernas färdtjänst utöver de 35 % som i dag utgår.

Det vore naturligtvis önskvärt att färdtjänsten överallt i landet kunde utvecklas på det sätt som vi båda önskar, men vi kan inte bortse från de ekonomiska realiteterna.

Anf. 31 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! För att ta det sista först vill jag säga att det skulle i så fall passa alldeles utmärkt att slopa JAS-planen som kostar 50 miljarder och som vi skall diskutera omedelbart efter den här debatten. Det hade väl varit ett sätt att komma undan det trängda ekonomiska läget och i stället satsa litet mera och litet bättre på de handikappade och på andra sociala områden som är mycket eftersatta.

Det finns pengar till vissa ändamål men inte till andra, det kan jag då klart konstatera.

När det gäller socialtjänstlagen talar man mycket om integrering och

Torsdagen den
28 april 1983

*Om prövningen
av rörelse-
hindrades behov
av färdmedel*

normalisering, bl. a. för handikappade människor. Men socialtjänstlagen har inte fått avsedd effekt i det avseendet, därför att de allmänna råden har kommit ut som anger att man bör se färdtjänsten som en biståndsfråga enligt 6 § i socialtjänstlagen.

Socialstyrelsens ställningstagande i de här allmänna råden innebär att kommunerna tvingas pröva varje ansökan om färdtjänst som ett enskilt biståndsärende. Det betyder att individuella bedömningar måste göras i kommunerna. Det betyder förstås också att det görs olika bedömningar i olika kommuner, beroende på olika inställning och olika stora resurser att använda för ändamålet. Jag tycker att det är orättvist och otillfredsställande.

Företrädare för DHR har varit hos socialutskottet och berättat om vad som har hänt efter socialtjänstlagens införande, och det var tragiska saker. Jag hoppas verkligen att regeringen rättar till de missar som jag tycker att man har gjort när man har tagit in färdtjänsten under socialtjänstlagen.

Jag är glad över att socialministern ändå säger att färdtjänsten är en kommunikationsfråga, men som det nu har blivit är den en fråga om individuellt bistånd. Jag tycker att det är olyckligt, och jag skulle önska att regeringen ändrade på det med det snaraste.

Anf. 32 Socialminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Jag tycker att det är ganska olyckligt att försöka förvandla en fråga om färdtjänst till en försvarspolitisk fråga, men då Inga Lantz ändå gör det vill jag säga: Kunde inte Inga Lantz ta några resonemang med sina partivänner i öster, så att vi inte så ofta får de där besöken som driver upp de svenska försvarskostnaderna?

Sedan till färdtjänsten då. Det är klart att det måste till ett slags prövning, och någon måste göra den. Det gäller graden av handikapp. Vi kan ju inte under långa tider ha råd att ge samma trafikservice som färdtjänsten innebär till icke handikappade. Följaktligen måste man pröva om ett sådant handikapp föreligger som berättigar till färdtjänst.

Sedan vill jag gärna upprepa att jag tror att vi i grunden har samma inställning, samma engagemang och samma målsättning. Det är bara det att det finns en väsentlig skillnad, den nämligen att Inga Lantz liksom hennes parti kan totalt frigöra sig från de ekonomiska realiteterna, i skön förvisning om att aldrig hamna i en situation där de i praktisk politisk handling behöver bevisa att vad de säger håller.

Anf. 33 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! Vi har talat om hur vi vill använda de pengar som finns i vårt land. Det råder egentligen inte brist på resurser utan det är bara en felaktig fördelning av dem. Jag tror inte att JAS-plan kan stoppa ryska ubåtar.

Anf. 34 TALMANNEN:

Jag ber talarna att återgå till ämnet, som är prövningen av rörelsehindrades behov av färdtjänst.

Anf. 35 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! Det var fråga om pengar. Jag tycker att man skall använda pengarna på ett annat sätt och bl. a. se till att de handikappade kan resa på ett rättvist och jämlikt sätt med de kommunikationer som de har möjlighet att utnyttja. Som det är nu utsätts handikappade människor för en kränkande och orättvis behandling. Man synar deras behov, deras berättigade behov, av att kunna resa på ett vettigt sätt.

Överläggningen var härmed avslutad.

6 § Föredrogs men bordlades åter

Skatteutskottets betänkanden 1982/83:41, 43 och 44

Näringsutskottets betänkande 1982/83:33

7 § Totalförsvaret

Föredrogs

försvarsutskottets betänkanden

1982/83:9 om planering och anslag för totalförsvaret (prop. 1982/83:100 delvis och prop. 1982/83:119) samt

1982/83:10 om vissa anslagsfrågor för det ekonomiska försvaret (prop. 1982/83:100 delvis).

Anf. 36 TALMANNEN:

Försvarsutskottets betänkanden 9 och 10 debatteras i ett sammanhang, och yrkanden beträffande båda dessa betänkanden får framställas under den gemensamma överläggningen.

Anf. 37 PER PETERSSON (m):

Herr talman! Vi har i Sverige haft glädjen att ha haft fred och därmed också frihet i mer än 160 år. En fortsatt fredlig utveckling är angelägen för att vi skall kunna trygga och skydda vår frihet och vårt oberoende.

En överväldigande majoritet i vårt land stöder neutralitetspolitiken i övertygelse om att den varit en av förutsättningarna för vår långa fredsperiod och att den även i fortsättningen ger oss de bästa möjligheterna att undgå att dras in i en stormaktskonflikt. Tilltron till vår neutralitetspolitik bygger i hög grad på tilltron till våra försvarsåtgärder. Försvaret måste ha en sådan styrka och sammansättning att allvaret i neutralitetspolitiken inte kan misstros av någon.

I försvarsutskottets nu föreliggande enhälliga avsnitt om säkerhetspolitiken sägs att säkerhetspolitiken för att den skall vara trovärdig och realistisk måste stödjas av ett starkt totalförsvaret. Totalförsvaret har den önskade fredsbevarande förmågan, om inte någon kan göra bedömningen att det är lönsamt med hot, påtryckningar eller angrepp mot Sverige. Då, men först då,

Nr 132

Torsdagen den
28 april 1983

Totalförsvaret

är säkerhetspolitikens syfte att bevara landets fred, frihet och oberoende uppfyllt.

Det är värdefullt att de fyra partier som ingår i försvarsutskottet är eniga om de säkerhetspolitiska principerna.

I årets budgetproposition rörande försvaret framhålls:

”Utvecklingen i världen har under det gångna året präglats av tilltagande spänning och osäkerhet på både det politiska och ekonomiska området.” Vidare heter det i budgetpropositionen om vårt närområde:

”Som del av Europa kan de nordiska länderna inte undgå att beröras av de stormaktsmotsättningar som präglar förhandlingarna om kontinentens säkerhet. Härtill kommer det nordiska områdets växande strategiska betydelse. En orsak härtill är utbyggnaden av de sovjetiska marinbaserna på Kola-halvön, vars lokalisering delvis är betingad av geografiska faktorer och den vapentekniska utvecklingen. Den ökning av den militära aktiviteten i det nordiska området som blivit resultatet bör ses som ett led i supermakternas bevakande av sina globala intressen och som en del av den strategiska maktbalansen dem emellan, och den kan därför inte uppfattas som riktad mot Sverige. Utvecklingen kan dock inte undgå att på olika sätt få återverkningar också för Nordens del. Därmed ställs stora krav på vår egen förmåga att även i fortsättningen upprätthålla respekten för vårt lands territoriella integritet och säkerhetspolitiska linje. De grova kränkningar av svenskt territorialvatten och svenskt militärt skyddsområde som en eller flera främmande ubåtar för kort tid sedan gjort sig skyldiga till utgör en allvarlig påminnelse härom. Det svenska territoriet skall skyddas mot kränkningar med alla tillgängliga medel.”

Detta skrivs alltså i budgetpropositionen, som vi fick i januari.

Mot detta avsnitt om Norden protesterade vänsterpartiet kommunisterna i en motion och tyckte att det var beklämmande att socialdemokratiska regeringens säkerhetspolitiska överväganden lika väl kunde vara signerade av en moderat försvarsminister.

Jag behöver kanske inte nämna – men jag gör det ändå – att det kommunistiska motionsyrkandet är avstyrkt av ett enhälligt försvarsutskott.

Herr talman! Av det jag anfört och av det citat jag läst upp framgår att enigheten finns mellan de fyra i försvarsutskottet ingående partierna såväl om säkerhetspolitikens inriktning som om att utvecklingen i världen och i vårt nordiska närområde kännetecknas av ökad spänning och större osäkerhet. Detta är med ytterligare skärpa bekräftat genom den i veckan publicerade utredningen ”Att möta ubåtshotet”. Av den utredningen framgår att den i Blekinge strandade Sovjetubåten inte var någon ”ensling”, utan att Sovjet systematiskt utforskar svensk skärgård.

Av utredningen framgår också att Sverige tyvärr ej i nuläget kan skydda sitt territorium mot kränkningar. Här måste ökade insatser göras, och detta medför kostnader som ligger utom och över vad som planerades vid 1982 års försvarsbeslut. Som grund för 1982 års försvarsbeslut låg ett omfattande, flerårigt utredningsarbete inom 1978 års försvarskommitté.

Såväl kommittén som försvarsutskottet, vilket beredde 1982 års försvarsbeslut, var medvetna om svenska statens besvärliga ekonomi. Detta kom också till uttryck i det femåriga beslut som riksdagen tog i juni förra året, dvs. för mindre än ett år sedan.

Vi var också överens om vilket värde det ligger i att försvaret får arbeta med långsiktiga femåriga försvarsramar som medför att försvaret får större effekt av anslagna pengar.

I den enhälliga delen av försvarsbeslutet låg också ett mycket starkt krav på rationalisering och på minskning av antalet anställda inom det militära försvaret med i genomsnitt 1,4 % per år, dvs. en så stor minskning som bedömdes vara möjlig att klara med naturlig avgång och genom omflyttning av personal. I försvarsbeslutet är alltså inbyggd en personalkostnadsminskning om nära 8 miljarder kronor under tiden fram till 1992 – allt i syfte att man skall ha möjlighet att inom begränsade ramar tillföra försvaret angelägen materiel.

Efter långa och ingående utredningar enades vi också om ett mera rättvisande försvarsprisindex för att öka planeringssäkerheten och för att så långt möjligt är eftersträva att försvarets pengar skulle ha lika stor köpkraft det femte året av planeringsramen som det första. Det enda av dessa enhälliga beslut som nu kvarstår efter mindre än ett år är, herr talman, kravet på personalminskning inom försvaret.

Kostnadsramarna – även den egna – har regeringspartiet övergivit. Likaså har regeringen urholkat försvarsprisindex redan första året – i praktiken har man alltså rivit upp riksdagens junibeslut från förra året.

När man tar del av prisutvecklingen och riksräkenskapsverkets tabeller över statsbudgetens utveckling under de senaste tio budgetåren – dvs. tiden 1971/72–1981/82 – finner man att konsumentprisindex har ökat med 252 % och att de samlade statsutgifterna har ökat med 324 %. Försvarsdepartementet är det enda departement där ökningstakten är under 200 %. Noga räknat är ökningen för försvaret 172 %. Som jämförelse kan nämnas att budgeten för kommundepartementet har ökat med 265 %, för industridepartementet med 703 % och för utrikesdepartementet med 515 %.

Av detta framgår, att försvaret fått arbeta med krympande anslag och minskande köpkraft under en lång följd av år. Det är ingalunda försvarskostnadernas utveckling som medfört nuvarande stora, alltför stora, budgetunderskott.

Herr talman! Det är förunderligt, att samtidigt som regeringen uttalar att Sveriges säkerhetspolitiska läge har blivit mer utsatt har den också föreslagit lägre anslagsramar, anslagsnivåer som därtill aldrig varit föremål för långsiktig planering.

Varken regering eller militära myndigheter kan i nuläget omtala hur detta kommer att förändra försvarets fredsbevarande styrka. I den till regeringen i går överlämnade skrivelsen från försvarsstabschefen sägs också klart att det numera inte finns möjligheter att fullfölja försvarsbeslutet.

Vi vet egentligen inte mer än att regeringen föreslår att en jaktdivision skall utgå. Det ger en besparing under innevarande femårsperiod om ca 150

Totalförsvaret

milj. kr. Men det medför en allvarlig reducering av jaktförsvaret 1985–1995, och regeringen avser också att försvaga försvaret i Norrland genom att senarelägga en Norrlandsbrigad, vilket bedöms ge en besparing om ca 50 milj. kr. Men var skall övriga besparingar tas?

I propositionen nämnda anslagsneddragningar och påverkan av devalveringen medför att försvaret måste minska utgifterna med väsentligt mer än 1 000 milj. kr. under de fyra år som återstår av 1982 års försvarsbeslut. Det finns tyvärr inga färdiga planer om hur detta påverkar krigsorganisationen och försvarets fredsbevarande förmåga.

Enligt 1982 års beslut minskas anställd personal i snabbaste möjliga takt. Detta innebär att de föreslagna ytterligare besparingarna i allt väsentligt måste gå ut över angelägen materielanskaffning till försvaret. Uteblivna försvarsbeställningar till t. ex. varv och verkstäder – ofta i av arbetslöshet drabbade bygder – måste kompenseras med statligt stöd i olika former. Den ryckighet i försvarets planering som blir följden av regeringens förslag ger också sämre försvarskraft per anslagen krona.

Herr talman! Varken statsfinanser, sysselsättning eller samhällsekonomi gagnas av regeringens besparingsiver på försvarsområdet.

Trots att vi moderater är mera återhållsamma än andra med statens utgifter, håller vi fast vid de försvarsramar för innevarande femårsperiod som riksdagen beslöt i juni förra året. Jag vill beklaga att alla andra partier frångått detta beslut. Varken den politiska eller den militära utvecklingen i vår nära omvärld ger stöd för någon begränsning av försvarets styrka jämfört med 1982 års försvarsbeslut, tvärtom. De förstärkningar som t. ex. ubåtskommissionen föreslår bör läggas ovanpå 1982 års försvarsramar.

Herr talman! Andra moderata ledamöter i försvarsutskottet kommer att beröra t. ex. JAS, frivilligorganisationer, civilförsvaret och ekonomiskt försvaret. Jag vill dock som utskottsordförande här uttala min glädje över att försvarsutskottets ledamöter enigt stöder att ett positivt JAS-beslut skall tas nu och också vill ge bättre arbetsmöjligheter för försvarets frivilliga organisationer.

Herr talman! I förvissningen om att ett starkt totalförsvaret med däri ingående hemvärn och andra frivilliga försvarsorganisationer är landets viktigaste och mest omfattande rörelse för fred och frihet yrkar jag bifall till de reservationer där mitt namn förekommer och i övrigt till försvarsutskottets hemställan i dess betänkande nr 9.

Med anledning av att åhörare demonstrerade, bl. a. genom att i talkör ropa slagord, yttrade

Anf. 38 TALMANNEN:

Som bekant är inte opinionsyttringar tillåtna bland åhörarna.

Anf. 39 GUNNAR BJÖRK i Gävle (c):

Herr talman! Utvecklingen i världen har under det gångna året präglats av tilltagande spänning och osäkerhet på både det politiska och det ekonomiska området. Den tendens till konfrontationspolitik mellan supermakterna som

har ersatt avspänningen synes fortsätta, trots att nya samtal mellan dem inlets om begränsning av kärnvapen. Världens rustningar ökar mot alltmer ofattbara nivåer. Den internationella ekonomin genomgår samtidigt en allt djupare kris, som tar sig uttryck i stagnerande produktion och ständigt ökande arbetslöshet. Denna utveckling utgör på sikt ett hot mot vår säkerhet och vår välfärd.

Den tilltagande användningen av våld på olika håll i världen inger också oro. Den minskande respekten för folkrätten och FN-stadgans principer har åtföljts av ett alltmer öppet åsidosättande av FN:s uttalade vilja. Också säkerhetsrådets beslut har upprepade gånger trotsats. FN:s generalsekretär har varnat för att medlemsländerna genom att avlägsna sig från stadgans normer och förpliktelser närmar sig en ny internationell anarki. Ett stärkande av FN:s roll som instrument för kollektiv säkerhet ter sig därför ytterst angeläget.

Tempot på kapprustningens område har stegrats, medan praktiskt taget inga substantiella framsteg gjorts i centrala rustningskontroll- och nedrustningsfrågor. Den växande fredsoptionen utgör en sund reaktion mot regeringarnas oförmåga att bryta rustningarnas onda cirkel.

FN:s generalförsamlings andra specialsession för nedrustning sommaren 1982 blev en misräkning för alla som hoppats att världssamfundet skulle lyckas utarbeta och anta ett fullständigt nedrustningsprogram. I huvudansvaret för de uteblivna resultaten härvidlag torde – uttalar föredragande statsrådet, och jag delar den uppfattningen – få delas av de båda supermakterna.

Den ökning av den militära aktiviteten i det nordiska området som blivit resultatet bör ses som ett led i supermakternas bevakande av sina globala intressen och som en del av den strategiska maktbalansen dem emellan, och den kan därför inte uppfattas som primärt riktad mot Sverige. Utvecklingen kan dock inte undgå att på olika sätt få återverkningar också för Nordens del. Därmed ställs stora krav på vår egen förmåga att även i fortsättningen upprätthålla respekten för vårt lands territoriella integritet och säkerhetspolitiska linje. De grova kränkningar av svenskt territorialvatten och svenskt militärt skyddsområde som flera främmande ubåtar gjort sig skyldiga till utgör en allvarlig påminnelse härom. Det svenska territoriet skall med fasthet och kraft skyddas mot kränkningar med alla tillgängliga medel.

I de nordiska länderna finns inte några kärnvapen. Det är viktigt att detta läge består. Regeringen måste därför eftersträva att få till stånd överenskommelser som gör Norden till en kärnvapenfri zon. Sådana överenskommelser kan lindra spänningen mellan blocken och minska risken för att länderna utsätts för kärnvapenanfall. Centern anser att en kärnvapenfri zon i Norden skall ses som ett första steg mot ett kärnvapenfritt Europa. I dag framstår det också tydligare än någonsin att hela Östersjön måste omfattas av en sådan zon.

De senaste årens utveckling i världen förändrar, enligt mitt sätt att se, inte de allmänna slutsatser som drogs i 1982 års försvarsbeslut.

Grunderna för de säkerhetspolitiska överväganden som redovisades i

Torsdagen den
28 april 1983

Totalförsvaret

samband därmed, och om vilka enighet rådde i riksdagen, kvarstår oförändrade. Den svenska säkerhetspolitiken, grundad på vår alliansfrihet syftande till neutralitet i krig och stödd på ett för våra förhållanden starkt försvar, bör ligga fast. Det är viktigt att regeringen konsekvent och bestämt fullföljer denna politik.

En fråga av säkerhetspolitisk art som försvarsutskottet har behandlat är den motion som Sture Korpås och Rosa Östh har väckt om att gästande främmande fartyg inte bör ha kärnvapen ombord vid besök i svensk hamn. Regeringen har nu, bara någon vecka efter motionskravet från centern, beslutat att kräva att gästande fartyg inte skall ha kärnvapen när de går in i svensk hamn. Det är bra att regeringen på denna punkt reagerade så snabbt på detta centerkrav.

Beträffande utvecklingen av försvarets ekonomi har den, precis som alla andra delar av samhället, fått känna av den försämrade samhällsekonomin. Det har också skett en del politiska förskjutningar sedan försvarsbeslutet i maj 1982. Socialdemokraternas planeringsnivå i försvarsutskottet ligger nu 200 miljoner under försvarsbeslutet. Centern ligger 100 miljoner under.

Moderaterna har däremot nu frångått den ekonomiska nivå som de hade i fjol genom att gå ner med ca 370 miljoner. De accepterar nu mittenregeringens nivå, som också blev riksdagens beslut. Det är ett politiskt intressant faktum att moderaterna nu accepterar den nivå som de kritiserade för ett år sedan.

Folkpartiet har något överraskande hamnat på den socialdemokratiska linjen. Jag beklagar den utvecklingen, som innebär att mittenpartierna nu för första gången på mycket länge delar sig i försvarsfrågan.

När det gäller det militära försvarets fortsatta utveckling anser vi från centerns sida att man i första hand bör behålla inriktningen mot en femte fullständig Norrlandsbrigad. I avvaktan på ÖB:s programplan och regeringens prövning av denna bör riksdagen nu inte heller fatta beslut om bibehållande eller ändrad lokalisering av den tolfte jaktdivisionen. ÖB:s planering har nu tillförts ytterligare material genom förslaget från ubåts-skyddskommissionen. Vi anser från centerns sida att ÖB nu snarast bör sammanväga de ekonomiska konsekvenser som detta medför, och regeringen bör sedan återkomma till riksdagen. Om en omplanering inte kan göras måste åtminstone delvis nya medel till. Medel får inte saknas för att till fullo täcka de ökade kraven på bättre ubåtsjaktkapacitet.

Frågan om JAS avgjordes i fjol av en majoritet i riksdagen. Efter många år av utredande fanns det då ett bra underlag för en slutlig bedömning av efterträdare till Viggensystemet. Vigen har varit ett bra plan, som väl fyllt sin roll i krigsorganisationen och som också ingett respekt i omvärlden. Det kan därför finnas anledning att också erinra om det stora antal kränkningar av vårt luftrum som äger rum nästan dagligen. Därför är det nödvändigt att vi i framtiden kan agera med kraft och fasthet när det gäller att hålla tillbaka sådana kränkningar av luftrummet.

Det JAS-plan som nu skall byggas kommer att vara ett mindre plan än Vigen men kommer ändå att vara ett plan med fullgoda prestanda. Att

bygga ett eget plan i Sverige är ett bra bevis på att vi fullföljer vår säkerhetspolitiska linje. Genom att vi själva utvecklar planet kan vi också bli mindre beroende än om vi hade valt den andra linjen, att köpa färdiga flygplan utifrån.

Det är viktigt när det gäller JAS-ekonomin att komma ihåg att beslutet grundar sig på ett försvarsprisindex. Gör man avindexeringar som berör detta, innebär det en ny och förändrad situation för många av försvarets långsiktiga ekonomiska åtaganden.

Socialdemokraterna ansåg i fjol att man inte då kunde ta ställning i JAS-frågan. De osäkerheter som man pekade på har man undersökt. Jag kan inte finna att man egentligen på någon punkt anger några andra slutsatser än vad vi redan då kom fram till. Det som hänt är bara ett års förhållning och ytterligare en beslutstidpunkt.

Det är inte heller någon hemlighet att socialdemokraterna inför valrörelsen har felinformerat allmänheten om sin ståndpunkt. Man har direkt påstått att man var emot JAS. Nu – i regeringsställning – säger man i propositionen att man var för JAS redan i fjol. Men det är bra, och jag delar försvarsutskottets ordförandes uppfattning att vi nu har en stark majoritet för att vi skall ha ett JAS-system, även om vi är oense om de ekonomiska nivåerna.

Herr talman! Det som har redovisats de senaste dagarna och som berör svensk säkerhetspolitik är allvarligt. Ubåtskränkningarna har väckt berättigad vrede hos den svenska allmänheten. Ytterst är de ett hot mot en fredlig utveckling i vårt närområde. Men det som inträffat får inte leda till att vi tror att vi kan lösa problemen bara genom mera pengar.

Det är viktigt att vår säkerhetspolitik är långsiktig och konsekvent. Vi måste arbeta vidare med en fast utrikespolitik, ett ökat engagemang i nedrustningsarbetet, ett fortsatt engagemang för jordens fattiga, en handelspolitik som vidgas åt olika håll och sist, men inte minst, en försvarspolitik som visar att vi vill värna vår frihet och vårt oberoende.

Herr talman! Jag vill med detta yrka bifall till reservationerna 1, 5, 7, 10, 11 och 12.

Anf. 40 TALMANNEN:

Innan jag ger ordet till Eric Hägelmark vill jag meddela att anslag om kvällsplenum nu uppsatts.

Anf. 41 ERIC HÄGELMARK (fp):

Herr talman! Under senare år har det internationella läget kraftigt försämrats. En kylig vind drar genom världen. Spänningarna ökar, och konflikterna blir bara fler och allvarligare. Många känner oro inför framtiden, och det gäller särskilt ungdomen.

Det är stormakternas oförmåga att klara sin egen fruktan för varandra som ger anledning till oro. Det är stormakterna som innehar ekonomisk, politisk och militär makt. Det är stormakterna som har världens öde i sina händer.

Därför borde stormakterna kunna ange konstruktiva lösningar på världens säkerhetspolitiska problem.

Men vad händer?

Stormakternas kapprustning ökar och är ett hot mot småstater. Sverige upplever på mycket nära håll hur resurserna för anfall, även mycket snabba sådana, har ökat. Ökad attackflygkapacitet hos öst ökar kraven på svenskt luftförsvaret och på svenskt civilförsvaret. Likaså ställer tillkomsten av västs kryssningsrobotar nya krav på svenskt luftförsvaret. Nytt och kraftigt pansar i moderna stridsvagnar ställer nya krav på vårt pansarvärnssystem.

Det är i stort dessa förutsättningar som gäller när vi skall fatta beslut om hur vårt totalförsvaret skall utformas.

Visserligen har aktningvärda försök gjorts för att åstadkomma rustningsbegränsningar, men hittills har detta ej givit resultat.

I budgetpropositionen säger regeringen att den kommer att intensifiera ansträngningarna för att främja internationell fred och avspänning, och det tycker jag är bra. I propositionen säger regeringen vidare: "Den växande freds rörelsen i världen utgör en sund reaktion mot regeringarnas oförmåga att bryta rustningarnas onda cirkel."

Jag kan instämma i det. Freds rörelserna har väckt mycken uppmärksamhet, och bakgrunden är uppenbar. Den är, som jag nämnt tidigare, den omfattande upprustningen och framför allt risken för ett kärnvapenkrig, där stormakterna kan dela ut förintande slag mot sig själva och mot världen i övrigt.

Fredsarbetet får dock inte vara någon särskild grupps egendom. Om freden inte tillhör alla är det ingen fred, utan endast anledning till ytterligare splittring och strid. Min uppfattning är att freds rörelserna skall överbrygga motsättningar mellan folk och länder och därigenom minska konflikthanledningarna.

Vårt försvars huvuduppgift är att vara fredsbevarande. Det innebär att vi skall bidra till lugn och stabilitet i världen. Vi skall också undvika att bli indragna i ett krig, om ett sådant skulle bryta ut. Vårt försvar måste vara trovärdigt och väl balanserat mot alla angreppsformer.

Under senare år har påfrestningarna på vårt försvar blivit allt större. Vi har fått en rad rapporter om att ubåtar iakttagits på svenskt vatten. Ändå var det närmast en chock att verksamheten ökat så kraftigt och att operationerna mot oss är så omfattande som ubåtsskyddskommissionen nu redovisat. Att stormakten Sovjet så hänsynslöst kränker en liten grannstat känns mycket allvarligt. Och att Sovjet så uppenbart ljuger, liksom i fråga om U 137 i Blekinge, får självfallet betydelse för vår syn över huvud taget på vad denna supermakt framför.

Gör tankeexperimentet att någon för tre år sedan hade sagt att Sverige 1982 skulle tvingas använda vapenmakt långt inne på eget territorium mot militära enheter från ett främmande land! Ingen skulle ha trott på något sådant. Men detta var alltså vad som hände. Sverige tvingas att använda vapenmakt för att freda sitt territorium och sin integritet – och detta i ett läge som vi ändå betecknar som fredstillstånd.

Riksdagens försvarsbeslut i fjol innebar att uppgiften att kunna upptäcka och bekämpa främmande ubåtar åter togs upp som en viktig funktion för försvaret. Sedan försvarsbeslutet 1972 har denna funktion varit kraftigt nedprioriterad.

Försvarskommittén inför fjolårets beslut uttalade att vi redan i fredstid och vid neutralitet måste kunna värna vårt land- och sjöterritorium och vårt luftrum mot kränkningar. Kommittén uttalade att "i fred måste beredskap för insats mot kränkningar av vårt territorium och luftrum kontinuerligt upprätthållas".

Ubåtsskyddskommissionen har övertygande visat att vi för att på ett rimligt sätt kunna värna oss mot kränkningar av ubåtar behöver större resurser än dem som riksdagen anslag i fjol för denna uppgift. Kommissionen föreslår ungefär en fördubbling av den insats som då beslöts för försvarsbeslutsperiodens fem år. Man kan uttrycka det så, att vi måste öka risken för upptäckt och bekämpning så mycket att den kränkande parten uppfattar att priset för fortsatta kränkningar blir högt. Politiska deklarationer och protester från vårt land har inte haft någon effekt – tvärtom har ju verksamheten mot oss trappats upp efter händelserna i Karlskrona hösten 1981. Mot denna bakgrund är det helt nödvändigt att förstärka resurserna för att upptäcka och bekämpa främmande ubåtar.

Kanske måste vi gå så långt att vi säger att en del medel som vi har för bekämpning av ubåtar i krigstid – då man syftar till att sänka fiendliga ubåtar – måste få tillgripas redan i fredstid. Men likväl behövs också särskilda vapen för fredstid, i de fall där vi vill kunna skada en ubåt eller tvinga upp den till ytan.

De mer omfattande resurserna behövs dock för att man skall kunna upptäcka ubåtar. Det är en svår uppgift, eftersom olika salthalter, olika temperaturskikt, bottenförhållanden och magnetiskt underlag på många håll kraftigt försvårar användning av utrustning som används för spaning efter ubåtar t. ex. ute på världshaven. Det här betyder att Sverige till stor del självt måste finna ut nya metoder, vilket kräver forskning och därefter utveckling av nya spaningsmedel. Förhoppningsvis skall också svensk industri kunna finna detta område intressant och kanske relativt snart kunna ge oss dessa nya möjligheter.

Ubåtsskyddskommissionen har angivit ett exempel på hur man i stora drag skulle förstärka ubåtsskyddet utöver det som inrymdes i fjolårets riksdagsbeslut. Det ankommer nu på regeringen att förelägga riksdagen förslag, i den mån inte beställningarna kan göras inom redan givna bemyndiganden. Från folkpartiets sida är vi beredda att bifalla ett sådant förslag. Detta innebär en utökad uppgift för försvaret. Det hade troligen varit möjligt att genom ökade rationaliseringar inom fredsdriften av försvaret inrymma också detta i den försvarsram som beslöts i fjol. Men på grund av att denna ram reellt har minskat genom regeringens förslag i år kan man säga att ytterligare besparingsåtgärder – utöver dem som beslöts i fjol – redan har in-tecknats. Detta minskar självfallet möjligheten att inrymma även de nya uppgifterna utan att anvisa nya medel.

Folkpartiets grundinställning är – såsom den redovisades redan i partimotionen i början av året – att det är viktigt att hålla upp försvarets effekt och förmåga, alltså krigsorganisationen och dess kvalitet. Besparingar måste i stället inriktas på att rationalisera den fredstida verksamheten – minska byggnadsverksamheten inom försvaret och att vidta ytterligare åtgärder av detta slag.

Självfallet finns det ett nära samband mellan anslagens storlek, rationaliseringarnas omfattning och den krigsorganisation – inkl. utökade resurser för ubåtsskydd – vi kan ställa upp.

Vi anser inte att alla besparingsmöjligheter är tillvaratagna. Jag vill allvarligt vädja till regeringen att inför nästa års budgetproposition på ett långt klarare sätt än som skett i år verkligen redovisa vad man i olika sammanhang kan göra för att spara på fredsdrift i syfte att hålla upp krigsorganisationen. Först när en sådan redovisning av ytterligare besparingsmöjligheter föreligger kan man bedöma vilken totalram som behövs för försvarsmakten för att klara de uppgifter som lades på denna genom fjolårets försvarsbeslut, plus den ökade ambitionsnivå som nu så starkt motiveras i fråga om ubåtsskyddet.

Av det utskottsbetänkande vi i dag har att behandla framgår att stor enighet råder mellan de demokratiska partierna beträffande säkerhets- och försvarspolitik. Detta utgör i och för sig en ökad trovärdighet för det svenska totalförsvaret. Jag instämmer i vad Per Petersson sade i det avseendet. Men visst har vi olika uppfattningar inom vissa områden. Jag tänker beröra några sådana.

Som jag sagt tidigare i mitt anförande måste försvaret i likhet med övriga samhällsfunktioner ta sin del av besparingsbördan i det kärva ekonomiska läge vi har. Hur mycket försvaret skall spara och var gränsen skall gå är ytterst en säkerhetspolitisk fråga. Trots den nedskärning regeringen gjort i budgetpropositionen anser vi att det går att fullfölja 1982 års försvarsbeslut beträffande krigsorganisationen.

Det finns utrymme för att åstadkomma en femte Norrlandsbrigad. Man kan även här göra vissa besparingar genom att renovera och modernisera de äldre bandvagnarna typ 202, om det skulle visa sig att ett visst antal bandvagnar av typ 206 måste avbeställas av ekonomiska skäl.

Krigsorganisationen blir allvarligt försvagad om tolfte jaktdivisionen läggs ned. Av olika skäl har försvarskommittén konstaterat att kravet på luftförsvaret ökar. Erfarenheter och studier visar att ett starkt luftförsvär tvingar en angripare att anfalla i vågor för att minska sina förluster. Ur svensk synpunkt underlättar det väsentligt att via luftbevakningssystem larma civilbefolkningen, som då får möjlighet att utnyttja skyddsrummen.

Mot denna bakgrund är det befogat att behålla dagens tolv jaktdivisioner. Jaktflyget har reducerats från 33 jaktdivisioner 1955 till 12 jaktdivisioner 1980, samtidigt som hotbilden förvärrats. Regeringen föreslår att tolfte jaktdivisionen snarast skall läggas ner, trots att flygplanen finns och trots att behovet av ett starkt luftförsvär blivit så väl dokumenterat under senare år. Det gäller en minskning av en krigsorganisation som har den allra högsta

beredskapen och rörligheten – egenskaper som är av stor betydelse när man prioriterar försvar mot överraskande angrepp. Det hela känns bakvänt – nästan en tiondel av jaktflyget skulle skrotas, trots att flygplanen är fullt användbara ett årtionde till.

Frågan om JAS eller, som flygplanet i framtiden skall kallas, Gripen var den fråga som uppmärksammades mest i samband med förra årets försvarsbeslut. Med fem rösters övervikt beslöt riksdagen att förorda ett svenskt alternativ. Av den av regeringen framlagda propositionen framgår att osäkerheterna i projektet inte är så stora att de motiverar att man avbryter projektet.

Det var osäkerheterna som socialdemokraterna förra året inte ville godta. De preciseringar som socialdemokraterna då krävde sträcker sig tidsmässigt framemot år 2000. Dessa osäkerheter finns alltså i dag. Från folkpartihåll påpekades i debatten att ett års uppskov med beslutet inte skulle ge ett bättre underlag i dessa avseenden.

I propositionen tar man inte upp de osäkerheter som debatterades så mycket förra året. Det gäller främst förändringar i hotbilden, före och efter sekelskiftet.

Olof Palme berörde dessa invändningar i riksdagsdebatten. Han sade att "det finns delade meningar om planets prestanda och så pass stora oklarheter, att det inte är så att säga beslutfört".

Vidare sade Olof Palme att "jag har nyss pekat på behovet av att modifiera flygplanet i framtiden till de krav som en förändrad stridsmiljö kan ställa redan under 1990-talet. Vi vet av erfarenhet att ett sådant kostar pengar."

Denna fråga har man inte tagit upp i propositionen. Jag har inget att invända mot att detta inte berörts. Inom många områden går det inte att åstadkomma ett klarläggande när det gäller ny utrustning hos angriparen kring sekelskiftet. Det är inte möjligt förrän utrustningen i fråga tagits i bruk. Även då är det mycket svårt att komma fram till ett klarläggande på grund av den stora sekretess som omger allt nytt som man kan utrusta ett flygplan med.

Också andra osäkerheter kvarstår, t. ex. när det gäller bränsle och valutakurser. Vi vet inte mer i dag än vi gjorde för ett år sedan om vilken dollarkurs som kommer att gälla under 1990-talet.

När det gäller reserverna inom JAS-ramen anfördes tveksamt från socialdemokraternas håll i fjolårets debatt att man med hänsyn till utrymmet när det gäller flygvapnets ram inte skulle klara fördyringarna.

I propositionen konstateras i stället att osäkerheten på den ekonomiska sidan inte är så stor. Man godtar det kontrakt som finns. Därför finns det ingen anledning att vare sig öka eller minska ramen för JAS-projektet.

I riksdagsbeslutet i fjol uppgavs JAS-ramen fram till sekelskiftet vara 25,7 miljarder kronor, i februari månads prisläge 1981.

Propositionen anger i stället 24,9 miljarder. Det kan synas som om den ekonomiska osäkerheten i projektet därigenom skulle öka. Det är anmärkningsvärt, om man tidigare tyckt att osäkerheten är stor. Men klokt nog tar

man inte 800 milj. kr. från JAS-ramen och använder dem till annat. Pengarna reserveras inom flygvapnets ram för sådana osäkerheter som den ekonomiska granskningen visat på.

Under 1992 skall Gripen ersätta Viggen, vars första division då utgår. Därför är det viktigt att beslut fattas nu i denna sedan lång tid tillbaka debatterade fråga.

Jag yrkar bifall till i första hand reservation 7 samt i övrigt till reservationerna 2, 6, 8, 9, 11 och 12.

Anf. 42 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Vi för den här försvarspolitiska debatten mot bakgrund av ubåtskommissionens rapport. Men vi för den också inför det beslut om anskaffning av ett nytt militärflygplan – JAS – som uppenbart kommer att genomdrivas här om några timmar. Det är två händelser som på ett mycket hårdhänt och realistiskt sätt berör och påverkar Sveriges säkerhetspolitiska situation och totalförsvarets utformning och utveckling, politiskt, ekonomiskt och militärt.

Sveriges säkerhetspolitiska läge har försämrats. Det har vi tyvärr haft anledning att konstatera vid alla försvarsdebatter under de senaste åren. USA:s och Sovjets ökade rustningar har dragit in Norden och därmed också vårt land i en farligare situation än tidigare. Gränskränkningar, både till sjöss och i luften, har blivit vanligare, intresset för vårt territorium från båda stormakternas sida har ökat, och den militära uppladdningen i det nordiska området har antagit allt större proportioner. Det är en kamp mellan de båda blocken, där man inte tar särskilt stor hänsyn till ett litet alliansfritt land som vårt.

Det är mot den bakgrunden man skall se ubåtskränkningarna, som aktualiserats i den nu framlagda rapporten. De riktar sig inte i första hand mot Sverige. Det är inte så att Sovjet eller för den delen USA förbereder krig mot vårt land. De vidtar sina mått och steg för att förekomma och motverka den andre store motståndarens åtgärder.

Sverige måste efter måttet av sin förmåga avvisa och bekämpa alla sådana övergrepp. Vi skall ha ett så starkt totalförsvaret som det är möjligt för oss att upprätthålla. Det totalförsvaret skall också innehålla en militär organisation. Den militära organisationen skall vara så effektiv och välutrustad som det är möjligt för oss att åstadkomma. Den skall vara väl avvägd mellan olika vapengrenar. Den skall vara helt inriktad på att slå vakt om vår alliansfrihet och värna vår neutralitet. Den skall vara självständig och får absolut inte stå i beroende till något av stormaktsblocken, vare sig det gäller organisation, utbildning eller materielanskaffning. För en sådan organisation är en helt övervägande del av svenska folket villig att betala en dryg kostnad. De vill inte att Sverige skall vara ett militärt tomrum, som direkt skulle fyllas med endera stormaktens styrkor.

Har nu Sverige ett totalförsvaret och en i detta ingående militär organisation som svarar mot dessa krav? Svaret är nej. Det svenska samhällets sårbarhet ökar och dess motståndskraft minskar för varje år som går. Det är en

utveckling som vi delar med alla industriländer. En nationell försvarspolitik värd namnet måste inriktas på att så mycket som möjligt motverka och helst upphäva de negativa tendenserna i denna utveckling.

Men den nationella försvarspolitik som socialdemokrater och borgare i största sämja bedrivit ända sedan 1940-talet har haft direkt motsatt effekt. Ni har tillåtit en samhällsutveckling som utarmat stora delar av landet och effektivt omöjliggjort en bra försvarsorganisation, såväl civilt som militärt. Ni har gjort vårt land ensidigt beroende av västvärldens ekonomier och deras stora, transnationella företag. Ni har varit behjälpliga, ja uppmuntrat till, utslagning och strukturförändringar inom svensk industri och svenskt jordbruk som på ett katastrofalt sätt har urholkat Sveriges egenförsörjning och därmed vår självständighet. Ni har, slutligen, genom den militärpolitik som ni fört och den militära organisation som ni byggt upp för miljarder och åter miljarder under alla dessa år, effektivt bundit upp vårt lands militärindustri, materielanskaffning, officersutbildning och militära organisation till västalliansen NATO och till USA. Nu kommer det in sovjetiska ubåtar i de svenska skärgårdarna. Förvånar det er? Om en svensk försvarsminister, Torsten Gustafsson, i bondsk och ärlig klartext talar om vad alla andra säger i smyg, nämligen att vi hör hemma i NATO, vad skall då den sovjetiska stats- och militärledningen dra för slutsatser?

Jag har tillhört den svenska armén i 24 år, och jag är fortfarande anställd i det svenska totalförsvaret. Jag har avverkat några försvarsministrar, från den beskedlige Allan Vougt på 1940-talet, via de mindre beskedliga Torsten Nilsson, Sven Andersson och Eric Holmqvist, till den senaste tidens borgerliga uppenbarelser. Jag har sett några överbefälhavare, arméchefer, militärbefälhavare och regementschefer komma och gå. Jag har tjänstgjort i militära staber på högre regional nivå och varit med och reviderat många mobiliseringsplaner från brigadnivå och neråt. Jag känner till talesätten, inriktningen och planläggningen. Jag har varit med om många befäls genomgångar, föredragningar och lektioner av konfidentiell natur. Tiotals gånger har jag hört höga militära chefer, som de här nämnda, lägga ut texten om Sveriges militärpolitiska läge. Alltid, så länge jag var kvar i armén, hörde jag dem säga att det gäller för vårt land att hålla ut så länge att NATO hinner mobilisera i Norge och på Själland.

Då blir det ju genast logik i den galenskap som vår svenska militära organisation tycks vara uttryck för. Om vi inte skall använda den som en självständig nationell försvarsstyrka utan som en framskjuten del av NATO:s nordkommando, då blir det ju förståeligt med vårt stora flygvapen, uppbyggt på USA:s teknik och reservdelsförsörjning. Då blir det förståeligt varför våra stridsvagnar, vårt bandgående artilleri och våra pansarvärnspjäser har NATO:s kalibrar och därmed kan använda dess ammunition. Samma sak gäller ju också våra enskilda soldaters automatkarbiner och kulsprutor. Då blir det kanske också mera förståeligt varför det bara upptäcks *en* ubåtskränkning på västkusten mot 100 på östkusten. Behöver USA intressera sig för den svenska västkusten? Har Sovjet några möjligheter att aktivt utnyttja skärgårdarna där? Det är frågor som vi alla har anledning att

ställa oss, men som framför allt de som har det direkta ansvaret för Sveriges säkerhetspolitik bör ställa sig.

Hur uppnår vi en bättre och säkrare situation för Sverige, säkerhetspolitiskt sett? Kan vi militärt rusta oss fram till den? Svaret är lätt. Det är en omöjlighet. Kan vi genom att starta produktionen av JAS tillsammans med USA, Storbritannien, Västtyskland och Frankrike uppnå en bättre situation? Svaret på den frågan borde vara lika lätt. Ändå kommer den socialdemokratiska regeringen tillsammans med den borgerliga oppositionen att besluta om detta här i dag. Hur skall vi kunna åstadkomma det välbalanserade totalförsvaret som vi så väl behöver, om nya miljarder på nytt skall låsas i ett flygplansprojekt för decennier framåt? Hur skall det bli möjligt att förstärka bevakning, övervakning och försvar av våra skärgårdsområden, något som uppenbarligen är nödvändigt, om flygvapnet på nytt skall få in-teckna stora delar av de medel som svenska folket är villigt att satsa på ett militärt försvar?

Nej, vi behöver ett nytt säkerhetspolitiskt tänkande och handlande. Vi behöver framför allt intensifiera arbetet för avspänning, nedrustning och fred. Vi måste arbeta för kärnvapenedrustning och upplösning av de två stora militärallianserna! Vi behöver stärka det civila samhället i Sverige och därmed det civila försvaret, som är en förutsättning och en grund för varje militärt försvar. Vi behöver allvarligt tänka igenom vad en verkligt alliansfri politik, syftande till neutralitet, innebär – handelspolitiskt och allmänpolitiskt. Vi behöver bygga upp ett militärt försvar, avsett enbart för vårt lands nationella säkerhet och behov. Det utesluter samarbete med NATO på alla plan och i alla sammanhang. Det förutsätter nej till JAS, omorganisation av det militära försvaret i övrigt i väsentliga avseenden och en integrering av det i samhället på ett helt annat sätt än vad som gäller i dag. Vi behöver samordna civila och militära resurser på ett planmässigt sätt för att nå fram till det välbalanserade totalförsvaret som så många talar om men som inte finns ens på papperet.

Det här är en utveckling stick i stäv mot den som militarister både med och utan uniform nu högljutt ropar på. Det är en utveckling som därmed också är rakt motsatt den som högern, både inom socialdemokrati och borgerlighet, vill ha. Det är inte högerpolitik Sverige behöver utan en vänsterpolitik i ordets bästa bemärkelse på säkerhetspolitikens såväl som på alla andra områden.

Men vi hör nu, i det rådande politiska klimatet och i ubåtshändelsernas spår, hur de välbekanta rösterna höjs. Ökade militäranslag! Närmare samarbete med NATO! NATO är vårt bästa skydd lika väl som ökade militära rustningar är det bästa civilförsvaret!

Som vanligt går den yttersta högern i spetsen för det här fälttåget. Dess anhängare förnekar sig aldrig. Antingen deras partiledare heter Lindman, Bagge, Hjalmarson, Bohman eller Adelson står de främst på skansarna bland dem som inte vill slå vakt om Sveriges självständighet och stå emot alla påtryckningar. De har alltid varit villiga att likt Esau sälja ut den nationella självständighetens förstfödslorett för den kapitalistiska grynvällingen. I dag

är de villiga att sälja ut Sverige till det internationella storkapitalet och garantera dess makt genom att dra in vårt land i samarbete med NATO, precis som på 1950-talet.

Vi har från vpk:s sida i många år drivit den linje på säkerhets- och försvarspolitikens område som jag här har talat för. I våra motioner, under tidigare år lika väl som i dag, har vi utvecklat de här synpunkterna. Vi har också ställt oss bakom de säkerhetspolitiska deklARATIONER som fastslagits av försvarskommittéer, i propositioner och utskottsbetänkanden. Vad vi begär är att begrepp som alliansfrihet, neutralitet och totalförsvaret – för att nämna några exempel – skall fyllas med det innehåll som avses med orden. Vi har varit och är villiga att ställa oss bakom mycket höga militärutgifter. Vi anser att alla kränkningar av svenskt territorium, från Sovjet eller från annat håll, skall bemötas hårt och bestämt, om nödvändigt med de yttersta resurser Sverige har.

Men vi säger nej till den utformning som vår militära organisation har i dag och de kostnader som följer med den. Vi säger nej till JAS! Om det försöket stoppas finns det stora resurser att ta av för att förstärka både ubåtsförsvaret och civila strukturer i våra skärgårdar. Då kanske begreppet "en levande skärgård" kan få ett reellt innehåll, till nytta både för totalförsvaret och för samhället i stort.

I dag kan vi läsa i Svenska Dagbladet, detta högerns liv- och husorgan, att "Fyra miljarder kr fattas till försvaret". Fattas i förhållande till vad, blir automatiskt den fråga man måste ställa sig. Jo, i förhållande till militärledningens önskedrömmar, planer och framstötter, som man nu till det yttersta försöker saluföra inför svenska folket. Det ökar inte Sveriges nationella självständighet utan får motsatt effekt, ökade bindningar till NATO, som jag påpekade i början av det här anförandet.

Jag vill avsluta mitt anförande med att ställa en fråga till socialdemokraternas representanter i den här debatten. Tänker ni än en gång, som på 1950-talet, falla undan för högerns och militärledningens påtryckningar och påbörja en ny svensk militär upprustning? Jag hoppas att ni inte gör det!

Vi har från vpk:s sida under senare år många gånger påpekat, att vårt land står vid ett vägskäl när det gäller försvarspolitik. Vi måste välja. Högern och Svenska Dagbladet har valt. Det de säger i dag manifesterar på ett kusligt sätt vad vi kommunister sagt under de senaste månaderna och åren. Det finns inte plats för både ett nytt flygplansprojekt som JAS och ett balanserat totalförsvaret, med ett starkt civilt samhälle och allmän värnplikt, inte ens inom de mycket höga militära utgiftsramar som vi har i dag. Högern har sagt vad den vill. "Vad vilja socialdemokraterna?"

Herr talman! Jag hemställer om bifall till vpk:s motioner 168, 444, 2241 och 1109 samt till följande yrkande:

Punkt 9

12 b att riksdagen till *Flygvapenförband: Forskning och utveckling* för budgetåret 1983/84 anvisar ett i förhållande till regeringens förslag med 600 000 000 kr. sänkt förslagsanslag om 505 000 000 kr.

34 att riksdagen avslår regeringens förslag om anslag till *Reglering av prisstegringar för det militära försvaret* för budgetåret 1983/84.

Mitt yrkande grundar sig på följande fakta:

Vi säger från vpk:s sida nej till JAS. I konsekvens därmed säger vi också nej till det forskningsanslag på 470 milj. kr. till JAS-projektet som regeringen beviljar i budgetpropositionen. Men det framgår klart av regeringens ekonomiska analys av JAS att även andra medel av flygvapnets forskningsanslag kommer att användas för projektet. Vi kräver därför en minskning av flygvapnets anslag för forskning och utveckling med 600 milj. kr.

Vpk har heller inte godtagit den automatiska priskompensationen till det militära försvaret. Inget annat samhällsområde är garanterat en så obruten förmån. Nu har vi ju nyligen hört att regeringen skall gå hårt fram med alla indexeringar. Då passar det bra att börja med militärprisindex. Vi yrkar avslag på förslaget om priskompensationen med 2 500 milj. kr. till det militära försvaret.

I detta anförande instämde Eva Hjelmström, Jörn Svensson, Marie-Ann Johansson, Alexander Chrisopoulos, Margó Ingvardsson, Hans Petersson i Hallstahammar, Birgitta Budd, Sven Henricsson, Paul Lestander och Inga Lantz (alla vpk).

Anf. 43 OLLE GÖRANSSON (s):

Herr talman! I betänkande 1982/83:9 från försvarsutskottet behandlas budgetproposition 100 om bl. a. anslagen till de olika försvarsmyndigheterna samt proposition 119 angående riktlinjer för JAS-projektet.

Jag kommer i mitt anförande att närmast uppehålla mig kring utskottsmajoritetens förslag när det gäller de ekonomiska ramarna för det militära försvaret samt vissa säkerhetspolitiska frågor.

Roland Brännström, Åke Gustavsson och Holger Bergman kommer främst att svara för de civila delarna av försvaret, JAS-projektet och frivilligorganisationerna inom försvaret.

Även om det naturligtvis vore frestande att flytta över dagens intresse på ubåtsskyddskommitténs rapport, så är det viktigt att denna debatt i första hand handlar om budgetpropositionen och frågan om ett nytt flygplan efter Viggen.

Låt mig också på en gång yrka bifall till försvarsutskottets hemställan i betänkande 1982/83:9.

Den internationella utvecklingen i världen har tyvärr fortsatt emot en ökad spänning och osäkerhet på det politiska och ekonomiska området. Framför allt har de båda supermakterna ännu inte visat någon vilja att ta hänsyn till den starka fredsopinion som vuxit fram, särskilt i västvärlden. Vi kan beklaga detta, men vi måste samtidigt uppmana alla fredsälskande människor att inte lägga av utan oförtrutet fortsätta opinionsbildandet så det hörs ända fram till regeringarna i Washington och Moskva.

Sedan åhörare ropat slagord, visat upp banderoller och kastat ned flygblad i plenisalen yttrade

Nr 132

Torsdagen den
28 april 1983

Anf. 44 TALMANNEN:

Om det på nytt uppkommer bråk bland åhörarna, kommer jag att låta utrymma läktaren.

Totalförsvaret

Anf. 45 OLLE GÖRANSSON (s):

Herr talman! Den reaktion som människorna känner – och som jag tror att detta är ett utslag av – inför regeringarnas oförmåga att nå resultat vid förhandlingsborden är en i grunden riktig och sund reaktion. Såsom deltagare eller observatör under olika skeden i Förenta nationerna och andra internationella konferenser har jag kunnat konstatera att viljan att nå snabba överenskommelser inte finns. Man får ibland en känsla av att många delegater kommer till dessa av världssamfundet anordnade konferenser för att framföra sitt lands åsikt men inte är beredda att diskutera eller kompromissa i vanlig demokratisk ordning om sina åsikter.

Just nu i dessa dagar avgörs i Madrid den Europeiska säkerhetskonferensens uppföljningsmöte, där 35 europeiska länder inkl. Sovjet och USA deltar. Den fråga som man diskuterar är om denna byggnad skall bli säte för en europeisk nedrustningskonferens redan den 15 november i år.

När jag veckan före påsk deltog såsom observatör vid detta möte i Madrid hade jag stora förväntningar om att det bland dessa 35 väl utvecklade industriländer – med förhållandevis hög och jämn standard, med säkra gränser men också levande i den del av vår värld där de flesta kärnvapnen finns och där de flesta stridsberedda förbanden står uppställda – måste finnas gemensamma motiv för att öka säkerheten mellan länderna. Åtta neutrala alliansfria länder i Europa, däribland Sverige, hade då enats om ett dokument, som bl. a. innebar ett förslag till denna europeiska nedrustningskonferens här.

Nu har delegaterna återvänt till Madrid efter påskuppehållet. De har fått instruktioner av sina regeringar, och tyvärr är i dagsläget i Madrid uppställningen för en nedrustningskonferens inte lika självklar som vi hade hoppats. Men jag tror att Stockholmskonferensen – om den nu kommer till stånd – kan bli det första viktiga steget mot att bygga upp ett säkerhetspolitiskt system, som inte innebär balans genom en ständig upprustning utan som innebär en framväxt av säkerhetsgarantier mellan länderna. Konferensen bör med andra ord kunna i Europa förverkliga Förenta nationernas mål om gemensam säkerhet och en mindre misstro mellan länderna.

Herr talman! När det gäller JAS-projektet kommer senare under debatten Åke Gustavsson att närmare argumentera för utskottets ställningstagande. Jag berör därför inte de påhopp som Eric Hägelmark från folkpartiet och Oswald Söderqvist från vpk har tagit upp, men låt mig redan här i inledningsvarvet göra ett par konstateranden.

Alla deltagande partier såväl i 1978 års försvarskommitté som i utskottet vid behandlingen av 1982 års försvarsbeslut var överens om att vi i framtiden

behövde ett nytt stridsflygplan efter Viggen. På den punkten var vi alla överens.

Vi socialdemokrater ansåg dock att det slutgiltiga beslutet om vilket flygplan vi skulle skaffa borde anstå till detta riksmöte. Under tiden, sade vi, borde en särskild kommitté medverka till ett mera preciserat förslag. De sju villkor som vi angav borde vara vägledande i det arbetet.

Resultatet blev, som alla vet, att de tre borgerliga partierna ansåg sig ha tillräckligt underlag för att redan i fjol, med några rösters marginal, bestämma sig för JAS-projektet.

Genom väljarnas försorg fick vi en socialdemokratisk regering i höst, vilket innebar att vi därmed också kunde starta den teknisk-ekonomiska utredning om JAS-projektet som vi krävde i fjol. Denna utredning är nu klar, och slutsatsen blev att JAS-projektet bör fullföljas.

Självklart ser vi det från utskottets synpunkt som mycket väsentligt att två regeringar, en borgerlig och en socialdemokratisk, har kommit till samma slutsats, nämligen att ett svenskbyggt JAS-system blir en realistisk ersättning till Viggensystemet. Jag upplever att mina tolv partivänner som står bakom motionen 2250 i grunden har samma åsikt, nämligen att det behövs ett nytt flygplan. Den enda skillnaden är, som jag ser det, när beslutet skall fattas – nu eller 1987. Även vpk vill, vad jag kan förstå, ha något flygplan men säger nej till JAS.

Jag vill emellertid inte nu fördjupa mig i någon argumentation. Den kommer, som jag sade, Åke Gustavsson att stå för senare.

I avvaktan på en gemensam europeisk säkerhetspolitik måste vi ha ett för våra förhållanden starkt försvar som stöd för vår säkerhetspolitik. Ett sådant försvar är tyvärr inte gratis utan tar en stor del av våra samlade resurser i anspråk.

Den 24,9-miljarderssatsning som JAS-projektet innebär under 20 år skall dock ställas i relation till att vi i dag kommer att anvisa 18 miljarder – i samma prisläge – till vårt militära försvar för nästa budgetår. 18 miljarder i år till det militära försvaret skall jämföras med de 25 miljarder som JAS-projektet kostar under 20 år i samma prisläge.

I samband med 1982 års försvarsbeslut ansåg vi socialdemokrater att krigsorganisationens utveckling under de närmaste tio åren borde ges en inriktning som kräver mindre resurser än den som blev riksdagens beslut. Det är denna mindre resurskrävande inriktning som nu utskottsmajoriteten, socialdemokrater och folkpartister, ställer sig bakom. För programplanepreioden innebär detta en besparing på i runda tal 1 000 milj. kr. i förhållande till nuvarande ram. I botten ligger som tidigare ett besparingsmål på 8 000 milj. kr. under de närmaste tio åren för vår fredsorganisation. Även moderaterna står bakom det besparingsmålet.

Detta är en tuff målsättning, men nödvändig, inte minst för försvaret. En av orsakerna är som de flesta vet, men som Per Petersson glömde att nämna i sitt anförande, de miserabla statsfinanser som ni i de borgerliga regeringarna lyckades åstadkomma och lämna efter er efter era år vid makten. Om vi inte i denna kammare lyckas att få ordning på statens finanser, ja då är det helt

andra storheter av vårt försvar, liksom andra väsentliga samhällsangelägenheter, som står på spel. Därför är det viktigt att även försvaret ingår i den allmänna besparing som drabbar andra sektorer av samhället.

Säkert tänker många i dag: Hur kan ni socialdemokrater lägga fram ett förslag om lägre, sänkta försvarskostnader? En enhällig ubåtsskyddskommission kräver ju ytterligare några hundra miljoner för skydd mot gränskränkningar till sjöss.

Svaret på den frågan är: Låt oss nu inte i panik och upprördhet över det inträffade göra något oöverlagt. Kommissionens krav på mera resurser till ubåtsskyddet måste nu först utvärderas av de berörda myndigheterna och regeringen. Först efter den processen bör riksdagens ställningstagande ske. Att redan i dag göra några tvärsäkra uttalanden om huruvida det behövs nya medel eller hur eventuella omDispositioner skall gå till är icke i linje med den planeringsfilosofi som vi numera använder oss av i försvaret. Den tid då våra försvarskostnader bestämdes av partiledarna över huvudena på partierna vill vi inte ha tillbaka. Låt oss därför i lugn och ro avvakta analysen av rapporten och sedan få förslag om hur vi bäst och effektivast kan täppa till hålen i vårt skydd mot gränskränkningar från ubåtar.

Det främsta beviset för vår vilja att värna vårt territorium är, som jag ser det, statsministerns skarpa och klara uttalanden om vad som händer om nya gränskränkningar sker.

Men låt mig återgå till de förändringar som blir en nödvändighet genom de försvarsanslag vi rekommenderar.

Jag vet inte vad det är för matematik som folkpartiet har lärt sig. Hur är det möjligt att med samma anslag som socialdemokraterna kunna ha utrymme för samma krigsorganisation som moderaterna och centern? Då centern här, jämfört med folkpartiet, vill anslå 500 milj. kr. mera för planeringsperioden och moderaterna 1 000 milj. kr. mera, kan jag inte förstå hur folkpartiet kan få in samma materielmängd och samma utbildningsmängd som de övriga borgerliga partierna, men det är kanske en ekvation som ni bör lösa de tre borgerliga partierna emellan.

De förändringar som blir en följd av vårt förslag är följande. Den 12:e jaktdivisionen Draken kommer att utgå tidigare än som var beräknat. Kanske många hade hoppats att den skulle få vara kvar. Men den äldre materielen får inte göra oss till fångar. Om vi skall spara allt av det gamla finns det ingen möjlighet att skaffa ny, modern materiel till försvaret.

När det gäller ställningstagandet till den 5:e Norrlandsbrigaden, för vilken också en del förändringar kan ske, hoppas vi att den frågan på nytt skall få aktualitet till hösten, när man ligger litet längre fram i planeringen. Därmed är väl inte den 5:e Norrlandsbrigaden lika hotad, om jag får uttrycka mig så, som den 12:e jaktdivisionen.

Frågan om hur många minröjningsfartyg som kan bli aktuella måste också anstå till den fortsatta planeringen. Ubåtsskyddskommitténs förslag kommer självfallet att vägas in i ett långsiktigt ställningstagande.

Herr talman! Den grundläggande inriktningen av det militära försvarets

utveckling kvarstår. Försvar mot invasion är liksom tidigare det militära försvarets främsta uppgift.

I planeringen förutsätts att den styrka som en angripare kan avdela för ett angrepp mot vårt land är begränsad på grund av att huvuddelen av hans resurser måste avdelas mot en huvudmotståndare.

För att vår försvarsmakt skall vara krigsavhållande måste den därför vara så uppbyggd att en operation mot vårt land kan väntas medföra så stora uppföringar i förluster och tid att ingen finner det lönsamt med en ockupation.

Vi måste i fred och under neutralitet kunna upptäcka och avvisa kränkningar av vårt territorium såväl under ytan som över ytan. För detta behövs alltså ett förhållandevis starkt och allsidigt sammansatt försvar, som har den allmänna värnplikten som grund.

Herr talman! Med det sagda vill jag än en gång yrka bifall till utskottets hemställan och avslag på samtliga reservationer som är fogade till betänkandet.

Anf. 46 PER PETERSSON (m) replik:

Herr talman! Liksom jag tillhörde Olle Göransson 1978 års försvarskommitté. Olle Göransson vet också vilket omfattande arbete som bedrevs i den kommittén, och jag räknar med att Olle Göransson på samma sätt som jag redan då var helt klar över den svenska statens besvärliga ekonomiska läge.

Därefter har Olle Göransson också varit med om att skriva under ett betänkande där det sägs att det har blivit ett ytterligare skärpt utrikespolitiskt läge. Regeringen sparar 200 milj. kr. till per år, och man vill inte ta ställning till om det behövs nya pengar – vilket ubåtskommittén har krävt – när det gäller skyddet av våra kuster.

Jag tycker att Olle Göransson har kommit i ett helt ohållbart läge vad gäller just försvarets möjligheter att klara sin uppgift, nämligen att vara krigsavhållande och att skydda vår neutralitet.

Anf. 47 ERIC HÄGELMARK (fp) replik:

Herr talman! Beträffande JAS-problematiken tänker jag inte nu ta upp någon debatt med Olle Göransson, utan jag väntar väl tills Åke Gustavsson har haft ordet. Men jag vill ändå ta upp frågan om anslagen. Det är riktigt att vi står för samma försvarsram som socialdemokraterna, men vi önskar inte använda pengarna på samma sätt. Vi anser att krigsorganisationen måste bibehållas enligt 1982 års beslut. Och det finns ytterligare besparingsmöjligheter. Försvaret bygger för ungefär 1 miljard varje år. Här finns säkert möjligheter att spara. Vi vet också att arméns fredsorganisation har en viss överkapacitet som drar kostnader i förhållande till den krigsorganisation som personalen skall utbildas och organiseras för. Här finns möjligheter till rationaliseringar.

Vi har också sagt att vi vill direktrekrytera 2 000 värnpliktiga som skall undandras från militär värnpliktsutbildning. Detta innebär besparingar, och

det innebär också en bättre effektivitet för civilförsvaret.

Om regeringen verkligen satte i gång med att klara ut den här problematiken skulle man inom detta område kunna göra stora besparingar. Det finns alltså, även med vår matematik, möjligheter att bibehålla en krigsorganisation enligt tidigare beslut.

Nr 132

Torsdagen den
28 april 1983

Totalförsvaret

Anf. 48 OLLE GÖRANSSON (s) replik:

Herr talman! Per Petersson ifrågasätter om vårt försvar är krigsavhållande. Det är nog någonting som får stå för honom själv. Jag – och f. ö. hela det socialdemokratiska partiet – anser att vårt försvar har en sådan kraft, en sådan förmåga, – att det *är* krigsavhållande, så att vi kan fortsätta vår alliansfria politik i fred för att därmed uppnå neutralitet i händelse av krig i vår omvärld.

Eric Hägelmark försöker förklara ekvationen om hur pengarna enligt hans förslag skall räcka till. Han talar om eventuellt möjliga besparingar inom byggnadsverksamheten, när man bygger för 1 miljard, och säger att där finns säkert pengar att ta. Ja, det finns det säkert. Men det vore bra om Eric Hägelmark kunde säga hur mycket man kan spara och komma med konkreta förslag i stället för att bara yxa till det.

När det gäller fredsorganisationen finns det en överkapacitet. Men jag trodde att vi var överens om att vi skulle se till att under dessa år när vi har en hög ungdomsarbetslöshet utnyttja detta för att utbilda flera värnpliktiga än vad som var beräknat från början. Den målsättningen innebär, som herr Hägelmark borde veta, att vi på det här viset kan kalla in 2 500 fler ungdomar.

Talet om att en del av våra ungdomar skulle direktutbildas till civilförsvaret har vi hört förut. Men vi tror inte på detta. För vad är det civilförsvaret behöver? Jo, det är utbildade människor – inte i första hand unga, utan människor som har lärt sig ett yrke, t. ex. en brandman eller ambulansman, som har genomgått utbildning i räddningstjänst. Det har man tyvärr inte i den ålder då den allmänna värnplikten inträder. Här gäller det alltså att se till att få ett samband mellan det civila samhällets resurser och de behov som finns i krigsorganisationen.

Anf. 49 ERIC HÄGELMARK (fp) replik:

Herr talman! Beträffande direktrekryteringen till civilförsvaret vill jag inte ta upp någon debatt med Olle Göransson vid detta tillfälle. Min partikamrat Kerstin Ekman kommer att ta upp den debatten och redogöra för den problematiken.

Olle Göransson säger att det är vi som skall peka ut var dessa besparingar skall göras. Det kan väl ändå inte vara riktigt. I mitt huvudanförande värdjade jag till regeringen att inför nästa års budgetproposition på ett långt klarare sätt än som skett i år redovisa vad man i olika sammanhang verkligen kan göra för att spara på fredsdriften i syfte att hålla uppe krigsorganisationen.

Det är ju regeringen som skall redovisa besparingsmöjligheter. Det är den som skall lägga fram förslag till utskottet och riksdagen, och inte, höll jag på att säga, enskilda ledamöter i Sveriges riksdag.

Anf. 50 ULF ADELSON (m):

Herr talman! Årets försvarsdebatt förs i skuggan av händelserna på Gåsefjärden 1981, Hårsfjärden 1982 och en lång rad mindre spektakulära, men nog så betydelsefulla, ubåtskränkningar i svenska vatten.

Inte vid någon tidpunkt sedan andra världskriget har Sverige stått inför så påtagliga hot. Det är inte fråga om enstaka försök att pröva den svenska vaksamheten eller misstag av makter som sedan länge haft för vana att spionera vid våra gränser. Nej, det är fråga om avsiktliga och med stor konsekvens genomförda operativa manövrar – till råga på allt i de för vårt försvar allra känsligaste kustområdena.

Regeringen tillsatte efter händelserna i Hårsfjärden den kommission som i tisdags presenterade sina överväganden och slutsatser. Den har, herr talman, gjort ett arbete av central betydelse för försvarsdebatten i vårt land. Den öppenhet som präglat kommissionens redovisning och den noggrannhet som präglat dess arbete måste få ett reservationslöst erkännande. Kommissionens arbete är ett bra bevis på att Sverige menar allvar. Regeringens skarpa protest på tisdagen, framförd till den sovjetiska regeringen, hemkallandet av den svenska ambassadören i Moskva och nedfrysningen av förbindelserna med Sovjetunionen har vårt fulla stöd. Sverige står enigt bakom regeringens skarpa avståndstagande från de upptrappade och allt fräckare kränkningarna av vårt lands integritet.

För att värna vår nationella suveränitet – grundvalen för vår alliansfria politik och vår ställning som neutral nation – kan det bli nödvändigt att gå mycket långt, vilket regeringen också har framhållit. Regeringen kan räkna med vår uppslutning kring de insatser som kan bli nödvändiga i framtiden.

Sverige har protesterat förr, senast i samband med händelserna på Gåsefjärden. Trots detta har kränkningarna tilltagit i omfattning. Vedertagna diplomatiska umgängesformer har ännu inte övertygat Sovjetunionens ledning om vår förmåga att värna de svenska farvattnen. Därför måste orden också kunna följas av handling. Sällan har det svenska försvarets betydelse framstått så klart som i dessa dagar.

Ubåtskommissionen har redovisat stora brister i vår förmåga att skydda oss mot kränkningar av främmande ubåtar. Det är delvis en följd av en medveten, om än oriktig, prioritering av anslagen till marinen och kustförsvaret. Det är delvis också en följd av bristande kännedom om Warszawapaktens resurser. Men oavsett orsakerna är det ett nationellt intresse att Sverige, så snart som det över huvud taget går, kraftigt förstärker skyddet mot ubåtskränkningar.

Ubåtskommissionen är överens om att vi skall öka försvarets förmåga att möta de nya hoten. Men den har inte tagit ställning till finansieringen.

Regeringen tycks dock anse att de ökade anslagen för ubåtsbekämpning skall tas från andra delar av försvarets budget.

Vi moderater är här av en annan mening. Ubåtshotet speglar den ökade spänningen inom vår del av världen. Det faktum att svenskt territorium tilldrar sig ett så starkt intresse från Warszawapaktens sida skärper kraven på *hela* vårt försvar.

Våra samlade försvarsinsatser måste prioriteras på ett sätt som motsvarar den ökade spänning som ubåtskränkningarna i sig är ett uttryck för.

Vi kan med ökade insatser för ubåtsskyddet avvisa fler ubåtar och tvinga upp en och annan. Men detta får inte ske till priset av att det uppstår luckor i andra delar av vårt försvar, exempelvis en sämre bevakning av vårt luftrum eller en ytterligare uttunning av vår försvarsberedskap i Norrland. Starka skäl talar för att Warszawapakten, som så flagrant förbrutit sig mot alla internationella spelregler och uppenbarligen har ett starkt intresse av vårt territorium, kommer att utnyttja varje lucka som uppstår i vår beredskap. Och det måste givetvis förhindras.

Det låter sig alltid lätt sägas att medel får tas fram genom omprioriteringar. Vi måste då erinra oss att vi här talar om en huvudtitel som utsatts för större besparingar än någon annan i vår statsbudget. Om alla andra områden de senaste tio åren utsatts för samma besparings- och rationaliseringskrav som försvaret, skulle vi i dag inte ha haft någon statsskuld. Det är mot denna bakgrund man skall se svårigheterna till ytterligare omfördelning inom försvarets ram.

De 250 miljoner som ubåtskommissionen bedömer vara nödvändiga till ubåtsbekämpningen skall enligt vår mening anslås utöver gällande försvarsram.

Därtill kommer, herr talman, frågan om hur snabbt insatser kan ske. Chefen för försvarsstaben har meddelat regeringen de svårigheter som förorsakas av den föreslagna neddragningen av försvarsramen. Till detta kan läggas att regeringen sagt att ytterligare 100 miljoner av försvarets pengar kommer att hållas inne. Rena likviditetsproblem riskerar därigenom att allvarligt försena insatserna för ett förstärkt ubåtsskydd, skriver försvarsstabschefen till försvarsministern.

Det skulle nu, herr talman, ytterligare understryka allvaret om regeringen omedelbart lät genomföra de förstärkningar som chefen för försvarsstaben har begärt.

Debatten här i kammaren har redovisat, och kommer även senare att redovisa, de skilda åsikter som finns när det gäller anslagen till det svenska försvaret. Vi har den stora förmånen att öppet kunna föra diskussioner av detta slag. De senaste dagarnas händelser har visat att vår öppna debatt bidrar till en stark nationell uppslutning kring vår säkerhets- och försvarspolitik när så är nödvändigt.

Jag vill således, herr talman, avslutningsvis understryka att vi den senaste tiden återigen har fått bevis på Sveriges och svenska folkets fasta vilja att målmedvetet, konsekvent och med all tillgänglig styrka slå vakt om vår

självständighet, om vår territoriella integritet liksom om vår alliansfria ställning syftande till neutralitet i krig.

Sverige är ett litet land. Vi är en fredlig nation som bara önskar att få leva i fred och vänskap med andra nationer.

Vi har trots detta under lång tid utsatts för militära provokationer. Vi har reagerat i ord, och vi har reagerat i handling. Det är nu vår innerliga förhoppning att vår reaktion skall visa sig vara nog. Den som i fortsättningen inte respekterar våra gränser tar på sig ett mycket stort ansvar, såväl för våra motåtgärder som för den ökade spänning i vår del av världen som måste bli resultatet av fortsatta provokationer.

Herr talman! Vi skall vara rädda om den säkerhetspolitiska enigheten i Sverige. Den är en ovärderlig tillgång i orostider, då vi utsätts för hot – militärt eller politiskt. Tack vare enigheten över partigränserna har vår neutralitetspolitik den fasthet och styrka som krävs för att vår svenska trovärdighet skall bevaras.

Anf. 51 THORBJÖRN FÄLLDIN (c):

Herr talman! Det är en oerhört allvarlig kränkning av svenskt territorium som har skett och som på ett förtjänstfullt sätt har klarlagts av ubåtskommissionen. Omfattningen och karaktären av denna kränkande verksamhet kan ha tillfogat svenskt försvar och svenska säkerhetsintressen allvarlig skada. Kommissionen har också klarlagt vem som bär ansvaret för denna kränkning, och det var därför helt nödvändigt att Sverige i skarpaste möjliga ordalag protesterade mot det inträffade hos Sovjets regering. Regeringen har centerns fulla stöd för dessa vidtagna nödvändiga åtgärder.

Det är också värdefullt att statsministern har gjort fullt klart att inkräktare i fortsättningen måste räkna med ren verkanseld och att ansvaret i så fall faller på den som skickar ubåtar in på svenskt territorium.

De två senaste årens kraftiga ökning av ubåtskränkningarna i svenska farvatten – som bl. a. ger besked om ny teknik och av allt att döma också en förskjutning i stormakternas strategiska intressen – har redan föranlett en betydande upprustning av det svenska skyddet mot främmande ubåtar. Ny modern materiel för ubåtsbekämpning håller på att anskaffas i enlighet med förra årets försvarsbeslut.

Efter vad som nu har klarlagts framstår ändå det svenska skyddet mot främmande ubåtar som otillräckligt. Det gäller resurserna för bekämpning av ubåtar som har trängt in på svenskt vatten. Men det gäller i minst lika hög grad den bevakning som skall förhindra att objudna gäster över huvud taget kan ta sig in och vistas på svenskt område. I det senare fallet har inte bara den neddragning av marinens resurser som har ägt rum ända sedan 1958 medverkat utan också avfolkningen av fyrar och skärgårdsöar.

Centern delar ubåtskommissionens uppfattning att marinen behöver tillföras ytterligare medel av den omfattning som kommissionen har föreslagit – i storleksordningen 250 milj. kr. – för att det skall bli möjligt att göra de förstärkningar som är nödvändiga för att vi med framgång skall kunna bedriva ubåtsjakt.

Herr talman! Jag vill säga att ingen i dag har ett fullständigt underlag för att ta ställning till om detta kan ske, i någon mån genom omfördelning, och därför har jag respekt för att regeringen inte har gett något besked i denna fråga ännu så länge. Min bedömning är att det i allt väsentligt krävs friska pengar. Jag hoppas att försvarsministern och regeringen så snart som möjligt redovisar för riksdagen på vilket sätt denna förstärkta ubåtsjakt skall kunna ske.

Slutligen, herr talman! Den nationella enighet som har kommit till uttryck i denna fråga är av stor betydelse för den svenska säkerhetspolitiken. Om denna enighet också skulle kunna bekräftas i en enighet när det gäller de nya resurser som krävs för en framgångsrik ubåtsjakt är det min absoluta övertygelse att det vore av samma värde både här hemma och utomlands.

Anf. 52 OLA ULLSTEN (fp):

Herr talman! Jag vill först hälsa den nye försvarsministern välkommen till hans ämbete och till hans första större försvarspolitiska debatt i riksdagen.

Jag vill också passa på att gratulera försvarsministern till ett förnuftigt beslut i flygplansfrågan.

Den svenska neutralitetspolitiken kräver ett starkt försvar – det är vi alla överens om – och ett starkt försvar fordrar ett avancerat flygvapen. Alternativet till JAS hade varit att köpa ett nytt stridsflygplan utifrån. Det är ingen nödvändig förutsättning, herr talman, men det är en styrka för trovärdigheten i den svenska neutralitetspolitiken att vi så långt som det över huvud taget är möjligt kan tillverka våra egna vapen.

I ännu högre grad är det en styrka, om vi kan nå enighet mellan de demokratiska partierna i riksdagen om behovet av och styrkan i ett svenskt neutralitetsförsvar. Den åsiktsskillnad som finns i anslagsfrågan är inte betydelsefull. Det rör sig om olika bedömningar av vad det nya flygplanssystemet kommer att kosta långt in på nästa århundrade. Regeringen gör en bedömning, de tre icke-socialistiska partierna en annan. Endast framtiden kommer att kunna utvisa vilken bedömning som är den rätta, och vi kommer säkert att få tillfälle att komma tillbaka till den saken.

Herr talman! Det viktigaste för dagen är inte vare sig den debatt som förts i JAS-frågan – den var nog så upphettad när den försiggick för ett år sedan, då det faktiska beslutet egentligen fattades – eller det lilla som i dag skiljer. Det viktiga är det som enar. Ännu en gång har de fyra demokratiska partierna blivit eniga om att satsa på ett nytt svenskt flygplanssystem.

Därmed markeras också en grundläggande enighet om den svenska neutralitetspolitiken. Det vi kallar för neutralitetspolitik är i själva verket ett slags viljeförklaring; vi deklarerar vår vilja och vår beslutsamhet när det gäller att stå utanför en väpnad konflikt i vår omgivning. Styrkan i denna viljeförklaring ligger utan tvivel i omvärldens tilltro till den. Det är självklart att denna tilltro blir starkare om omvärlden vet att neutralitetspolitiken har

ett starkt folkligt stöd och kompromisslöst omfattas av alla demokratiska partier.

Vi har nu, herr talman, fått ännu en påminnelse om att vår neutralitetspolitik behöver värnas. Under lång tid och i allt större skala har Sovjetunionen kränkt det svenska territoriet. Våg efter våg av sovjetiska ubåtar har systematiskt utforskat våra kuster och skärgårdar. Grundstötningen av ubåt 137 kom uppenbarligen inte den sovjetiska ledningen vid. Det gjorde inte heller den intensiva och nästan lika uppmärksammade jakten på vad som nu bevisats vara sovjetiska ubåtar i Hårsfjärden. Det är inte ens säkert att den skarpa protest som regeringen nu avgett med anledning av ubåtskommissionens rapport kommer att få Sovjetunionen att avbryta sitt systematiska spionerande i det alliansfria Sveriges territorialvatten, där de militära skyddsområdena av naturliga skäl tycks tilldra sig det största intresset.

Detta är det råa uttrycket för supermaktens arrogans. Sveriges alliansfrihet hyllas i skåltalen, men saboteras närhelst det passar Sovjets militära intressen.

Så långt har det gått att vi tvingas medge att försvaret får använda vapen mot främmande ubåtar på svenskt vatten även i syfte att sänka dem. Det känns överkligt att detta skall behöva ske i fredstid. Ändå är det nödvändigt. Varningarnas och protesternas väg har inte räckt till.

I sin s. k. fredsoffensiv har Sovjetunionens ledare förstått att skickligt spela på den fria opinionen både i Sverige och i andra demokratier. När det gagnar planeringen för krig struntar man högdraget, cyniskt och utan misskund i hur samma opinioner reagerar.

Det som har inträffat har inte gjort det mindre viktigt att arbeta för freden. Viljan till fred förblir mänsklighetens bästa försvar mot kriget. Men kanske har det som har rapporterats fått många att inse att fredskampen kanske är svårare att föra än man förut hade trott.

Genom att sätta sig över elementära folkrättsliga bestämmelser och regler för umgänget stater emellan har Sovjet ännu en gång försvårat möjligheterna till avspänning och uppriktiga samtal om ökad säkerhet.

Kränkningar av det slag som Sverige utsatts för måste avvisas med all kraft på diplomatisk och politisk väg.

Men vår militära förmåga att stå emot främmande ubåtar på spionageuppdrag i Sverige måste också förstärkas.

Folkpartiet stödjer därför ubåtskommissionens eniga förslag till förstärkning av den svenska ubåtsjakten. Vi kommer att noga studera försvarsmaktens anslagskrav. Allt tal om vår vilja att försvara oss mot de sovjetiska spionbåtarna kommer att verka som tomt prat, om vi inte är beredda att ge försvaret resurser för att kraftigt förstärka sin ubåtsjakt.

Om försvaret skall ges nya uppgifter, måste det också ges nya resurser. Om inte, måste man vara beredd att befria försvaret från andra viktiga uppgifter och kostnader.

Herr talman! Regeringen har haft alla partiets stöd i sitt sätt att sköta ubåtskränkningarna. Jag hoppas att vi också skall kunna bli eniga när det gäller att dra de nödvändiga konsekvenserna av vad som har inträffat.

Anf. 53 LARS WERNER (vpk):

Herr talman! När ubåtskommissionens rapport presenterades i förrgår visade den hur stormakternas teknologiska vapenutveckling fortgår och ökar vår sårbarhet och osäkerhet. Rapporten visar också att stormakternas militär- och kärnvapenstrategier i dag innesluter Sverige och hela det nordiska området på ett helt annat sätt än tidigare. Främmande makter respekterar inte vårt lands gränser. Gränskränkningarna har blivit allt vanligare och allt allvarigare. Kommissionens rapport visar också att det säkerhetspolitiska läget i Norden försämrats och understryker ytterligare hur angeläget det är att dra Norden ut ur stormakternas militär- och kärnvapenstrategier.

Vårt parti har inte deltagit i kommissionens arbete. Trots många frågetecken i rapporten menar vi efter att ha tagit del av ytterligare information från regeringen att det finns – och fanns – fog för regeringens skarpa protestnot till den sovjetiska regeringen.

Herr talman! Samtidigt finns det anledning att varna dem som försöker använda denna allvarliga fråga för partipolitiska vinningar, för att slå sönder enigheten och urholka den svenska neutralitetspolitiken och alliansfria politiken, eller för att försöka slå mot fredsrörelsen.

Vilka slutsatser skall vi då dra av det skärpta världsläget, av stormaktsmotsättningarna, av de fortsatta militära rustningarna och kärnvapenupp-rustningen, av det försämrade säkerhetspolitiska läget i Norden och av ubåtskommissionens rapport?

Nu som alltid finns det de som i första hand ropar efter höjda militära utslag, nya miljoner och nya vapen. Militären försöker utnyttja och har redan utnyttjat människors naturliga oro och kräver 4 miljarder kronor i ökade militära utslag fram till 1989 – kanske också för att slippa en debatt om det faktum att inte minst militärens eget agerande bidrog till misslyckandet i Hårsfjärden. Kommissionens rapport medger att vårt lands kustförsvar och gränsskydd försvagats under många år. Men rapporten visar också att antalet kränkningar av svenska farvatten kontinuerligt ökat sedan 1960-talet, något som knappast kan ha undgått militären och ansvariga politiker. Ändå försvagade man år efter år kustförsvarets gränsskydd – inte ens 1982 års försvarsbeslut innebar någon förändring. Vi hade förslag från vårt parti om att stärka gränsskyddet.

Varför har kustförsvarets gränsskydd försvagats? Jo, bl. a. därför att man då som nu har en övertro på flygets betydelse och därför genomdrev ett miljardslukande flygplansprojekt, som slukade resurser från andra områden. Då var det Viggen – i dag är det JAS. Därför är det en felsyn om man tror att bara ökade militära utslag skulle lösa alla problem och öka vår säkerhet.

Det förändrade säkerhetspolitiska läget i Norden ställer nya krav på vårt lands försvars- och fredspolitik. Vårt lands militära försvar, som är en dyr

---

Totalförsvaret

stormaktskopia, måste radikalt förändras. Inom totalförsvärets ramar måste resurser omfördelas – mer måste satsas på civilförsvär och ekonomiskt försvar. Kustförsvärets gränsskydd måste få ökade resurser.

Men vi måste arbeta på olika plan. Vi måste arbeta för en levande skärgård. Merparten av alla observationer av främmande ubåtar görs av skärgårdsbefolkningen, och därför är också en levande skärgård ett viktigt inslag i vårt lands säkerhetssystem.

1982 års försvarspolitiska beslut utformades dock efter samma gamla linje som tidigare. Det har samma övertro på flygets betydelse och innehåller ett nytt miljardslukande stridsflygplan. Detta trots att erfarenheterna av Viggenprojektet och dess negativa konsekvenser för hela totalförsvaret borde ha stämt till eftertanke. Men uppenbarligen har militären och flertalet politiker i det här huset ännu inte dragit den slutsatsen. Hur går det annars att förklara att man nu är i färd med att upprepa samma misstag som tidigare?

För ett år sedan var det de borgerliga partierna som genomdrev JAS-beslutet, mot våra och socialdemokraternas protester. Socialdemokraterna sade då att beslutet skulle omprövas efter en valseger. Säkert trodde nog också många socialdemokratiska väljare att deras röster var en röst mot JAS. I dag vet de bättre.

I dag är vårt parti ensamt om att gå emot JAS-projektet. Vårt parti ingår tillsammans med andra i den starka opinion som finns emot JAS. Hela freds rörelsen, det socialdemokratiska ungdomsförbundet, det socialdemokratiska kvinnoförbundet och den socialdemokratiska broderskapsrörelsen har deltagit i opinionskampen mot JAS. De är också representerade här i riksdagen men har inte vunnit gehör inom sitt eget parti, som kommer att tillsammans med de borgerliga genomdriva JAS-beslutet.

Varför säger då vårt parti nej till JAS-planen? För det första därför att det för många år framöver binder oss vid dagens otidsenliga försvarssystem med ett miljardslukande flygplansprojekt, som inskränker vår förmåga att vidta förändringar och som riskerar att sluka resurser från andra angelägna områden – som t. ex. ubåtsbekämpning – såsom skedde under det tidigare Viggenprojektet.

För det andra säger vi nej därför att JAS-projektet är en mycket äventyrlig ekonomisk affär. På mindre än ett år – utan att ett enda plan byggts – har projektet redan sprängt kostnadsramarna. När man väl dragit i gång ett sådant här projekt är det svårt att hoppa av.

Det kan och kommer förmodligen att uppstå situationer där angelägna försvarssatsningar inte kan genomföras eller skjuts på framtiden därför att JAS-projektet kostar så mycket och tar så stora resurser av militäranslagen i anspråk. På samma sätt kan man faktiskt påstå att JAS-planen redan i dag tar resurser från civila ändamål. Man säger från regeringens sida i andra sammanhang att man saknar resurser t. ex. när det gäller att avskaffa de lärlärlösa lektionerna, att sänka matpriser och hyror, ja, t. o. m. att kunna bekämpa arbetslösheten på det sätt som man helst skulle välja.

Svenska freds- och skiljedomsföreningen har gjort en sammanställning

som visar hur mycket annat man kunde få för JAS-miljarderna. Att t. ex. hålla i gång Svappavaaragruvan i två år motsvarar knappt ett JAS-plan. Att ta bort de lärarlösa lektionerna motsvarar ett halvt JAS-plan. Att höja barnbidraget med 450 kr. per barn och år motsvarar fyra JAS-plan. Uppräkningen kunde fortsätta.

När vi föreslår långsiktiga och mångåriga program för att skapa nya, varaktiga arbeten – både inom industrin och inom den gemensamma sektorn – får vi ofta höra hur omöjligt detta är, av både tidsmässiga och ekonomiska skäl.

Men när det gäller JAS-projektet finns det inga sådana förbehåll. Här satsar man i ett enda beslut mer pengar än man någonsin satsat i ett och samma beslut i kampen mot arbetslösheten. Ändå skapar JAS-planet inga nya, varaktiga arbeten.

För det tredje säger vi nej till JAS-planet, därför att det knyter oss allt närmare USA och NATO. Viktiga delar till planet kommer från USA. Sverige skall vidare leverera delar till USA, och vi vet inte var och hur dessa kommer att användas.

Detta strider enligt vår mening inte bara mot den traditionella neutralitets- och fredspolitikerna utan också mot våra bestämmelser för vapenexport.

Dessa tre skäl, menar vi, är vart och ett för sig tillräckligt starkt för att kunna stoppa JAS-projektet. De tre skälen tillsammans och den breda opinion som finns inte minst inom socialdemokratin och fackföreningsrörelsen borde definitivt kunna medverka till att JAS stoppas.

1982 års försvarsbeslut och JAS-förslaget bygger på en otidsenlig uppfattning om försvarets organisation. Man har inte tagit hänsyn till det radikalt förändrade säkerhetspolitiska mönstret i Norden och Europa i dag.

Det innebär att det svenska försvaret också i fortsättningen blir en stormaktskopia, och därmed får vi inte det försvar och den säkerhet som vi borde ha. Vi blir tvärtom sårbara. Vår säkerhet och vår förmåga att skydda vårt land och folk undergrävs.

Sverige har i dag internationellt sett ett gott anseende – och det med rätta – tack vare vårt lands solidaritet med förtryckta länder och folk, vårt lands engagemang när det gäller fred och nedrustning i FN och i andra sammanhang. Trovärdigheten i fråga om våra nedrustningsinitiativ och styrkan i vår kritik av andra länders rustningar blir ju inte starkare efter ett svenskt beslut om att spendera miljarder på ett nytt stridsflygplan.

Om några timmar kommer en majoritet inom den socialdemokratiska gruppen att tillsammans med de tre borgerliga partierna gå emot en stark opinion och genomdriva JAS-beslutet här i kammaren. På kort sikt vinner man alltså den striden. Men de som tror, eller hoppas på, att de därmed också besegrar och knäcker fredsrörelsen misstar sig grundligt.

Vi inser betydelsen av vårt arbete, av att fredsrörelsens arbete måste skärpas – kampen för fred och nedrustning kommer att gå vidare. Det är vi som på längre sikt kommer att framstå som vinnare. Vilka framtidsperspektiv skulle annars möta oss?

Inom freds rörelsen kommer man att öka sina ansträngningar. Man kommer att fortsätta sitt arbete för att få bort Sverige och Norden från stormakternas militär- och kärnvapenstrategier, för att göra Norden till en kärnvapenfri zon och för att få bort alla kärnvapen från Europa och i övrigt från hela världen, i syfte att på sikt upplösa militärpakterna.

Vi kommer att fortsätta kampen för en global nedrustning, ett svenskt nedrustningsprogram och ett förändrat svenskt totalförsvaret – för fred och säkerhet. I dessa dagar – när all uppmärksamhet är koncentrerad till ubåtskommissionens avslöjande rapport och när olika kretsar försöker skapa opinion för ökade svenska rustningar – finns det anledning att varna för och protestera emot dem som, både i och utanför det här huset, försöker piska upp en ny, kall krigsstämning i vårt land.

De som agerar på det sättet skadar i grunden vårt lands säkerhetsintressen, och de bidrar på inget sätt till att vi får en seriös debatt om dessa viktiga frågor.

I detta anförande instämde Tommy Franzén, Eva Hjelmström, Margö Ingvardsson, Tore Claeson, Inga Lantz, Oswald Söderqvist, Nils Berndtson, Jörn Svensson, Alexander Chrisopoulos, Marie-Ann Johansson, Sonia Thomasson, Per Israelsson, Hans Petersson i Hallstahammar, Birgitta Budd, Bertil Måbrink, Sven Henricsson, Paul Lestander och John Andersson (alla vpk).

Med anledning av att åhörare kastade ned flygblad i plenisalen yttrade

Anf. 54 TALMANNEN:

Jag har redan varnat åhörarna på läktaren.

Anf. 55 Försvarsminister ANDERS THUNBORG:

Herr talman! Dagens försvarsdebatt äger rum mot en mörk bakgrund.

Det internationella läget är spänt. Förhållandet mellan stormakterna har gradvis försämrats. Det är i och för sig glädjande att man åter börjat förhandla om strategiska och eurostrategiska vapen. Men möjligheterna att få till stånd avspänning och en balanserad internationell nedrustning är långt ifrån ljusa. Vi i Sverige får dock inte förtrötta i våra ansträngningar att uppnå avspänning, rustningskontroll och nedrustning.

För Sveriges del har ubåtskommissionen lagt fast att svenskt territorium har utsatts för en rad grova och systematiska kränkningar av utländska ubåtar. Kränkningarna har berört vitala skärgårdsområden och militära installationer.

I den svenska regeringens protest till Sovjetunionens regering framhålls med skärpa att kränkningarna utgör ett allvarligt brott mot folkrättsliga regler, vilkas upprätthållande är en förpliktelse och ett gemensamt intresse för alla stater. Den svenska regeringens strävan är att upprätthålla lugnet och stabiliteten i norra Europa. Regeringen utgår ifrån att alla berörda stater

omfattar denna målsättning och avstår från åtgärder som står i strid därmed.

Vi hoppas att det budskapet når fram.

Det är vår skyldighet och vår bestämda föresats att med alla de medel som vi har till vårt förfogande hävda Sveriges territoriella integritet.

Regeringen har redan tidigare beslutat om en skärpning av reglerna för ingripanden mot kränkningar. Främmande ubåtar som påträffas i undervattensläge i svenskt inre vatten kommer i fortsättningen att tvingas upp till ytan för identifiering. Om så bedöms nödvändigt skall vapenmakt tillgripas utan föregående varning. Felbedömningar av våra avsikter kan därför i framtiden komma att visa sig mycket kostsamma för den som planerar ovälkomna besök i våra farvatten.

Herr talman! Det är en utomordentlig styrka att frågor som berör nationens säkerhet kan avgöras under bred politisk och folklig uppslutning. Ingen kan sålunda tvivla på vår nationella sammanhållning. Den breda åsiktsgemenskapen gäller också de grundläggande principerna för Sveriges utrikes- och neutralitetspolitik, såsom de kommit till uttryck i uppslutningen kring den svenska noten för två dagar sedan och i uppslutningen kring de säkerhetspolitiska bedömningarna i samband med 1982 års försvarsbeslut.

Grunden för vår säkerhetspolitik är alliansfriheten i fred, syftande till neutralitet i krig. Det är en politik som har sin rot i våra historiska erfarenheter och i vårt geografiska och strategiska läge. Det är en politik som vi själva valt och vars innehåll vi själva bestämmer.

Vi står orubbligt fast vid den svenska neutralitetspolitiken. Vår politik måste utformas så att den inte skapar vare sig misstro eller förväntningar. Allra minst får den ge grund för misstanken att svenskt territorium i en konflikt kan komma att användas av en annan stat.

Den svenska neutralitetspolitiken kräver en fast och konsekvent utrikespolitik och självständighet i våra bedömningar av omvärlden.

Men det räcker inte med vilja. Neutralitet och alliansfrihet får inte bli tomma ord.

Det råder därför en bred enighet om att ett efter våra förhållanden starkt och allsidigt sammansatt försvar är ett viktigt stöd till utrikespolitiken. Omvärlden måste tro inte bara på vår vilja utan också på vår förmåga att i handling hävda vår neutralitet, värna vårt territorium och avvisa kränkningar. Ubåtsskyddskommissionens rapport visar på en allvarlig lucka i vår försvarsförmåga, och den luckan måste nu täppas till.

Ett starkt och allsidigt sammansatt försvar, byggt på den allmänna värnplikten, kräver betydande uppoffringar av det svenska folket. Även om försvarets relativa andel av våra samlade resurser – av vår bruttonationalprodukt – och av statsbudgeten sjunkit avsevärt sedan 1960-talet, så kan bördan kännas tung, inte minst i tider av ekonomisk småblåst. Men denna uppoffring är i sig ett uttryck för beslutsamheten att fullfölja den utstakade säkerhetspolitiken. Även det förhållandet att vi själva i stort utvecklar och anskaffar vår försvarsmateriel är en viktig tillgång och en signal till omvärlden. Därtill kommer att försvarsmaterielen skall kunna utnyttjas och

underhållas inom landet. Vi understryker därmed i praktisk handling att vi inte i något läge kommer att söka stöd hos andra stater.

Riksdagen skall i dag ta ställning till regeringens förslag om fortsatt utveckling av JAS-systemet. Det rådde i 1982 års försvarsbeslut full enighet om det svenska luftförsvarets betydelse och om att Viggen-systemet behöver ersättas med ett nytt system med början under 1990-talet.

Ur rent militär synpunkt räcker det om vi fattar beslut om ett nytt flygplanssystem 1987/88. Men då skall vi ha klart för oss en sak: vid den tidpunkten kommer det inte längre att finnas någon svensk utvecklingskapacitet. Då blir man tvungen att köpa ett plan utifrån, antingen i dess helhet eller som licenstillverkning. Det finns ingenting som säger att ett sådant alternativ blir billigare. Däremot medför ett utländskt alternativ att vi förlorar kompetens och ökar vårt beroende av utlandet.

Regeringens beslut i JAS-frågan bygger på bedömningen att både JAS och den allmänna värnplikten ryms inom den ekonomiska ram för försvaret som angetts i årets budgetproposition.

Herr talman! Samtidigt anser jag att det är nödvändigt att försvaret också är med och bär sin del av de besparingar som är nödvändiga för att sanera den svenska ekonomin. Om vi inte kan uppnå samhällsekonomisk balans kan vi till slut hamna i en beroendesituation, i förhållande till långivare och andra, som i sig kan äventyra vår oberoende politik. 1982 års försvarsbeslut, med den inriktning som anges i regeringens budgetproposition, ligger fast.

Regeringen ställer sig bakom ubåtsskyddskommissionens förslag till åtgärder för att förstärka ubåtsskyddet. Förslagen är väl motiverade och kommer att genomföras så snart som det är praktiskt möjligt.

Jag kommer inom kort att föreslå regeringen att överbefälhavaren ges anvisningar om att kommissionens förslag skall ligga till grund för den nu pågående försvarsplaneringen, dvs. för perioden 1984/85–1988/89.

Jag vill särskilt framhålla vikten av att alla berörda myndigheter inom försvaret nu prioriterar åtgärder för att snabbt förbättra ubåtsskyddet. Vissa ytterligare omprioriteringar enligt kommissionens förslag bör kunna ske redan nu.

I det budgetförslag för försvaret som riksdagen nu skall ta ställning till anmäls att regeringen avser att innehålla 100 milj. kr. av de prisregleringsmedel som skulle ha tilldelats försvaret. Detta förslag är ett led i de allmänna besparingssträvandena.

Ubåtsskyddskommissionens militäre expert, Bror Stefenson, inkom i går till regeringen med sina synpunkter vad gäller finansieringen av kommissionens förslag. Stefenson betonar att denna reduktion av tillgängliga medel – tillsammans med devalvering, höjd dollarkurs och högre moms – lett till en mycket besvärlig planeringssituation. Likviditeten kommer inom en nära framtid att bli hårt ansträngd. Försvarsstabschefen anser att den aviserade reduktionen med 100 milj. kr. av prisregleringsmedel inte bör verkställas.

Beslut om medlen för prisreglering kommer att fattas i juni månad, således inom två månaders tid. Regeringen kommer nu att göra en analys av planerings- och likviditetsläget inom försvaret, bl. a. av hur prisreglerings-

medlen bör disponeras. Regeringen kommer därvid att särskilt beakta hur likviditetssituationen påverkar möjligheterna att genomföra kommissionens förslag.

I en demokrati är det naturligt att det råder delade meningar om detaljerna och avvägningarna när det gäller försvarets innehåll liksom naturligtvis den exakta storleken på försvarsanslagen. Men i dessa dagar känns det särskilt tillfredsställande att kunna konstatera att de olika förslag som riksdagen i dag har att ta ställning till avspeglar åsiktsskillnader som trots allt är marginala.

Det är en utomordentlig styrka för den svenska försvarspolitiken.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 56 LARS WERNER (vpk) replik:

Herr talman! Försvarsministern säger att det går att utan större problem vänta med ett beslut i flygplansfrågan fram till 1987. Det är samma argument och samma diskussion som i Stockholms arbetarekommun för några dagar sedan.

Han säger samtidigt att problemet då är att vi måste köpa eller licenstillverka ett utländskt plan. Just detta är inget obestritt påstående, och det är litet anmärkningsvärt att man också säger att det inte skulle vara bra för vårt lands oberoende och neutralitet. Samtidigt sägs ju att viktiga delar av JAS-planet kommer från andra länder, främst USA, något som även i detta fall rimligen borde vara ett giltigt argument mot JAS-planet.

Argumentet blir ännu märkligare när regeringen samtidigt medger att detta blir det sista svenska stridsflygplanet. Inte kan väl det betyda att vi kommer att ompröva eller urholka vårt oberoende eller vår neutralitetspolitik? Jag tycker inte att det argumentet är särskilt bra. Det är ett något konstruerat och ansträngt argument.

Vid andra tillfällen har man anfört sysselsättningskäl. Jag skall då bara be att få citera vad Olof Palme sade inför förra årets försvarspolitiska beslut och i debatten om JAS-planet:

”Det har gjorts många beräkningar, och i en sådan vägs en miljard satsad på militärutgifter mot en en miljard satsad på andra ändamål. Om man satsar miljarden på sjukvård eller utbildning finner man att sysselsättningseffekten blir mycket större än om man satsar miljarden på militärutgifter.”

Det påståendet står sig än i dag.

Försvarsministern kan inte vara omedveten om att det finns en stark opinion mot JAS-projektet. Det är inte bara vårt parti och en grupp enskilda socialdemokrater här i riksdagen som säger nej till JAS-planet. Det finns en bred opinion inom socialdemokratien, inom ungdomsförbundet, inom kvinnoförbundet, inom broderskapsrörelsen och hela den svenska fredsrörelsen, som jag tidigare refererade till.

Vad skall t. ex. de arbetslösa eller lågavlönade barnfamiljer som brottas med matprishöjningar och höjda hyror tro, när de får höra att det inte finns

pengar att försvara dem mot arbetslöshet och ekonomisk kris samtidigt som regeringen är beredd att satsa nästan 30 miljarder kronor på ett nytt militärt stridsflygplan, trots att vi redan har ett modernt flygvapen? Med all rätt står många människor frågande inför detta.

Det finns inga starka militära skäl för att i dag skaffa detta stridsflygplan. Viggplanet kommer att kunna leva upp till de krav som ställs fram till år 2000. JAS-projektet har forcerats, inte av militärpolitiska eller säkerhetspolitiska skäl utan främst av andra skäl, såsom krav från militärindustrins sida.

Anf. 57 GÖTHE KNUTSON (m):

Herr talman! I denna ärendebehandling ingår också det ekonomiska försvaret. Det utgör en viktig del av vårt totalförsvaret. Det gäller försörjningsberedskapen, tryggandet av livsviktiga varor och produktion åt vårt folk i en avspärrningssituation eller krig.

Beredskapslagringen av importerade insatsvaror har hittills varit den dominerande beredskapsåtgärden. Självfallet är det fortfarande nödvändigt att lagra vissa viktiga råvaror, särskilt olja. Lagring är emellertid dyr och binder kapital. Samhällets ökade svåröverskådlighet och större importberoende även i fråga om halvfabrikat och komponenter medför också att andra metoder än lagring måste sökas för att upprätthålla en god försörjningsberedskap.

Det kan därför i vissa fall vara nödvändigt att lämna finansiellt stöd till sådan beredskaps viktig industri som har svårt att hävda sig i en internationell konkurrens. Den typen av stöd bör dock begränsas och får inte komma i konflikt med t. ex. våra internationella åtaganden. Sådant stöd skall självfallet vara motiverat endast av beredskapsskäl.

Beredskapsåtgärderna inom ekonomiskt försvar bör så långt möjligt syfta till att förbereda framställning av – och övergång i kristider till – inhemska substitut för importerade varor. Detta arbete bör ske med utgångspunkt i att standard och kvalitetskrav i kristider måste kunna sänkas betydligt.

Oljelagring ingår givetvis som en viktig del av försörjningsberedskapen. I försvarsutskottets betänkande nr 10 behandlas dessa anslag. Där har vi moderater i motionen 1796 också tagit hänsyn till den starkt sjunkande oljekonsumtionen i vårt land under de senaste åren. Detta faktum – att oljekonsumtionen minskar – bör leda till att vi kan minska lagringen eller åtminstone lagringstakten. Regeringen har rättat sig efter detta och föreslår i propositionen att oljeinköpen för kommande budgetår minskas med 300 000 kubikmeter i det tidigare uppsatta programmet, som nu stannar vid 600 000 kubikmeter.

Vi moderater finner det motiverat att något korrigera den av regeringen och utskottsmajoriteten föreslagna anslagssumman för oljeinköp – detta dels med hänsyn till det statsfinansiella läget, dels med tanke på det sjunkande behovet och oljelagringskommitténs väntade rapport. En prutning med 100 milj. kr. är på sin plats, och vi föreslår därför i vår reservation till betänkande nr 10 ett reservationsanslag på 994 985 000 kr. Kan vi för denna summa köpa

in och lagra 600 000 kubikmeter olja, är det bra. Och mycket talar för att anslaget räcker, eftersom världsmarknadspriserna på olja har sjunkit, sedan regeringen gjorde sin kostnadsberäkning.

Jag yrkar bifall till reservationen i försvarsutskottets betänkande nr 10.

Herr talman! Allt område innanför den svenska territorialvattengränsen tillhör Sverige på samma sätt som all mark, alla berg, skogar, sjöar och vattendrag innanför Sveriges gränser är suveränt svenskt område. Detta är den svenska nationens hemvist. Här gäller svenska lagar. Här lever vårt folk i demokratisk frihet. Detta är vårt land, vårt Sverige.

Det råder total enighet mellan våra demokratiska partier om att detta land skall försvaras. Vi slår vakt om vår frihet, vårt nationella oberoende och vår suveränitet som nation. Men vi utgör inte något hot mot någon. Vi vill ingen annan nation något ont. Vi uppträder inte provokativt eller aggressivt mot annat land. Ännu mindre kan vi tänka oss att inleda fientliga handlingar och militära angrepp på en annan nation. Sverige är med andra ord en fredligt sinnad nation. I högsta grad. Och vi försöker på olika sätt bidra till en fredlig samexistens i vår värld.

Mot denna bakgrund är det desto mera provokativt och kränkande att den store grannen på andra sidan Östersjön, Sovjetunionen, systematiskt och i stor omfattning bedriver militär verksamhet i våra svenska territoriella vatten. Det som nu klarlagts av ubåtskommissionen är något så allvarligt som avsiktliga och självfallet olagliga utforskningar av det svenska sjöterritoriet.

Ubåtskommissionens rapport torde vara en obehaglig erinran till dem som trots på Sovjetmaktens uppriktighet bakom allt dess tal om fredlig samverkan och samexistens. Den som aningslöst svalt den kommunistiska fredspropagandan och sagt sig att Sverige inte varit eller är utsatt för något hot från öst, även denne svensk måste i dag ha förstått att det brister i överensstämmelse mellan Sovjetmaktens tal och handling. Sovjets fredspropaganda är – antingen den uttalas på gator och torg eller från denna talarstol – ett otäckt hyckleri.

Det borde i dag stå klart för alla och envar i vårt land att Sverige ständigt är utsatt för hot. När sovjetiska ubåtsbesättningar opererar inne på svenskt vatten och på svensk sjöbotten i våra skärgårdar, där det råder militära skyddsbestämmelser, är det med vissa givna uppdrag. Man utforskar och kartlägger, man övar sig och man förbereder.

Vad man förbereder är inte svårt att förstå.

I princip är det ingen skillnad om en främmande makt bedriver sådan militär verksamhet i vårt sjöterritorium eller om man bedriver den på våra landområden. Men kanske skulle det ha varit ännu mer uppskakande för oss svenskar, om vi funnit att sovjetiska kompanier befunnit sig inne i den sörmländska eller blekingska eller värmländska terrängen.

Kränkningarna av vårt territorium och brotten mot folkrätten är emellertid inte mindre, när de begås av ubåtar som döljer sig i skärgårdsfjärdar, än om det vore exempelvis ett sovjetiskt arméförband som landsattes i svensk terräng. Men jag misstänker, herr talman, att chocken för den svenska

allmänheten skulle ha varit ännu större, om man funnit ryska soldater på svensk jord, än när den sovjetiska ubåten U 137 upptäcktes på ett grund i Karlskrona skärgård eller när vi nu fått klart för oss att Sovjet-ubåtar opererat inne vid vår marinbas på Muskö och kanske t. o. m. ända inne på Stockholms ström.

Vad jag vill ha sagt med detta är att vissa delar av den svenska allmänheten kanske trots allt ännu inte förstått hela vidden av det allvarliga som dessa många ubåtskränkningar innebär. Och dess värre förefaller det som om vissa företrädare för regeringen inte vill inse vad som nu krävs. Den intervju med statsministern som socialdemokratiska Aftonbladet i går, onsdag, återgav är, tycker jag, något oroväckande. Statsministern, som talat ytterligt resolut i klarspråk gentemot Sovjet och dess kränkningar mot oss, dess fruktansvärda tilltag, säger sig dock inte vilja ge marinen nödvändiga pengar utanför försvarsramen. De minst 250 milj. kr. som krävs, utöver vad som anslagits för ubåtsjakt och spaning under nu löpande femårsperiod, skall enligt statsministern hämtas inom den begränsade anslagsram som föreligger.

Jag är övertygad om att inte bara vi moderater utan också en större del av svenska folket ser denna snålhet som orimlig och direkt farlig för vår säkerhetspolitik. Alla medborgare borde vara klara över att försvarets anslagsramar redan i fjolårets beslut var hårt pressade. Vi moderater ville öka ramen med ca 300 milj. kr. för vart och ett av de fem åren. I en sådan ram skulle ökade resurser till ubåtsjakten inrymmas. Men den socialdemokratiska regeringen stod inte ens fast vid den begränsade ramen i fjolårets femårsbeslut. Regeringen har redan ryckt undan 100 milj. kr. av årets anslag och prutar nu ytterligare ca 200 miljoner för det kommande budgetåret.

Detta medför svårigheter inte bara för försvarsplaneringen. Det leder i praktiken till att vi minskar slagkraften på flera avsnitt i vårt försvar. Så kommer t. ex. en jaktdivision att försvinna, och en rad angelägna åtgärder som skulle hålla vårt försvar intakt kan inte genomföras. I den moderata försvarsmotionen 726 till årets riksdag, som återkommer i flera av våra reservationer till det betänkande vi nu diskuterar, hävdar vi nödvändigheten av åtminstone ett fasthållande av fjolårets försvarsbeslut och redovisar punkt för punkt vårt alternativ till de socialdemokratiska nedskärningarna.

Jag ber, herr talman, att nu få yrka bifall till samtliga dessa reservationer som vi moderater i försvarsutskottet undertecknat.

Anf. 58 ANDERS SVÄRD (c):

Herr talman! Till försvarsutskottets betänkande 1982/83:9 är bl. a. fogat en reservation där Gunnar Björk i Gävle och jag yrkar på tilläggsdirektiv till sårbarhetskommittén. Vi anser att sårbarhetskommittén bör få uppgiften att också beakta de sociala aspekterna på datoriseringen. Men vi vill också understryka vikten av att kommittén verkligen fullföljer sitt uppdrag inom den angivna tidsramen.

Vårt samhälles sårbarhet har minskat och minskar fortfarande på många områden genom teknisk och annan utveckling. Men ofta uppstår ny

sårbarhet, och det är inte alltid som vi är medvetna om detta förrän problemen visar sig i praktiken. Centralisering leder ibland till effektivitet och låga produktionskostnader, men samtidigt kan vi få en sårbarhetsökning genom att – för att ta bara ett exempel – många fler blir utan bröd om el-leveranserna till regionens enda bageri inte fungerar än om vi har många lokala små bagerier. En stor anläggning är lättare att slå ut än många små.

På datateknikens område är förhållandet detsamma. Om man har en central anläggning för lönerutiner innebär det, vid allvarliga driftstörningar, att hundratusentals människor kan bli utan lön i rätt tid i stället för att som tidigare, om löneuträknaren blev sjuk, en arbetskamrat ordnade upp det hela. I dag är detta nästan otänkbart genom en långtgående specialisering och centralisering.

Dessa exempel talar om direkta och avläsbara effekter på vår sårbarhet vilka är negativa och alltför ofta ej kalkylerade följder av "effektivisering" – "kostnadsminskning" – och när det t. ex. gäller löner "bättre uppföljningsrutiner". Vi gör ofta alltför kortsiktiga kalkyler.

Centrala datoranläggningar som fullgör viktiga funktioner i olika processer är lätta att slå ut – just genom koncentrationen till en punkt. Vad innebär dessa förhållanden för vår sårbarhet? Vilken osäkerhet skapar detta hos människor inför våra möjligheter att klara oss som nation i ofredstider?

Men även på det sociala området måste man räkna med effekter av genomgripande förändringar i vårt samhälle. Inte minst gäller detta förändringar just genom datoriseringen. Människan som individ kan lätt försvinna i de alltmer sofistikerade systemen.

Vi bör fråga oss: Hur går det med solidaritet och identifikation med ett samhälle som blir alltmer svåröverskådligt? Kan den positiva sociala kontrollen – som är så viktig – överleva i ett samhälle där kontrollsystem via samkörda dataregister känns skrämmande?

Men vi bör också ställa oss frågor av följande karaktär: Vilka möjligheter till påverkan i negativ riktning ges genom datoriseringen? Spridning av felaktig information till utvalda grupper kan t. ex. lätt skapa oreda.

Selektiv propaganda och riktad information kan lätt göras till effektiva medel för att skapa oro och misstänksamhet mellan människor. Möjligheten till urval av informationsmottagare och motstridiga uppgifter till grupper som i övrigt normalt har samma bakgrund för ställningstagande leder till osäkerhet.

Identifikationen och samhörigheten med samhället och med medmänniskor sätts på prov – inte minst i kristider. Ett alltför "avmänskligt" samhälle är säkert sårbarare i ovannämnda situationer än ett samhälle där individen förstår och kan påverka vad som händer.

Herr talman! Våra kunskaper om dessa frågor behöver ökas – inte minst bör vi fundera mer om de sociala sårbarhetsfaktorerna på grund av datoriseringen. Det räcker inte alltid med ekonomiska kalkyler – de är vanligtvis eller åtminstone ganska ofta alltför kortsiktiga.

Från centerns sida anser vi alltså dessa frågor så väsentliga att vi genom

tilläggsdirektiv till sårbarhetskommittén även vill få de sociala effekterna av datoriseringen belysta. Därför, herr talman, yrkar jag bifall till reservation 1 vid försvarsutskottets betänkande 9.

Herr talman! Jag vill också ta upp ytterligare en fråga, i anledning av vad som sägs i ett särskilt yttrande av folktoppartisten Eric Hägelmark. Han skriver: "Det är helt klart att arméns fredsorganisation har en överkapacitet som drar stora kostnader i förhållande till den krigsorganisation den skall utbilda och organisera. Här finns enligt mitt förmenande möjligheter till rationaliseringar."

Här är det verkligen på sin plats med ett klarläggande. Är det I 3 i Örebro som skall läggas ner, eller är det I 13 i Falun? Några andra förberedda nedläggningar finns såvitt jag vet inte. För min del vill jag klart deklarerat att 1982 års försvarspolitiska beslut skall följas. Där togs ju ställning till fredsorganisationen.

I fråga om I 3, som jag av naturliga skäl bäst känner till, måste jag säga att det är ganska märkligt att nedläggningstankar över huvud taget har varit aktuella, inte minst med hänsyn till den rekryteringsbas i närområdet som är ett faktum när det gäller I 3. Vidare utgör Örebroregionens strategiska försvarspolitiska läge ett tillräckligt skäl i och för sig för att bevara I 3.

Herr talman! Jag vill alltså för min del slå fast att det är viktigt att 1982 års försvarsbeslut skall äga tillämpning i vad avser fredsorganisationen. Det vore naturligtvis skönt att veta att också övriga partiets företrädare, inte minst folktoppartiets, ställer upp bakom detta ställningstagande.

Anf. 59 PER PETERSSON (m) replik:

Herr talman! Anders Svärd har ju varit borta från försvarsutskottets arbete ett tag den här våren, och det kan vara skälet till att han inte har haft möjlighet att sätta sig in i vad utskottet har sagt i fråga om samhällets sårbarhet vad gäller datorer och datasystem.

På s. 9 i försvarsutskottets betänkande har vi tagit upp just denna fråga, och efter grundlig genomgång har vi också funnit att de frågor som Anders Svärd talar för kan sårbarhetsberedningen behandla utan att man ger några tilläggsdirektiv. Beredningen beräknas lämna sitt slutbetänkande redan första halvåret 1984.

Anf. 60 ANDERS SVÄRD (c) replik:

Herr talman! Vi betraktar emellertid de här frågorna som så pass viktiga att vi vill ha ett uttalande av både utskottet och kammaren, så att det inte är beroende av kommitténs goda vilja om frågorna blir belysta. Detta är för viktigt för att man skall chansa på att de kommer upp. Vi vill ha detta klart utsagt av riksdagen. Det är skälet till vår reservation.

Anf. 61 ERIC HÄGELMARK (fp) replik:

Herr talman! Jag vill bara säga till Anders Svärd att jag inte på något ställe, efter vad jag vet, har yrkat på att några förband skall läggas ner.

Däremot har jag sagt att arméns fredsorganisation har en överkapacitet

och att det inom organisationen finns möjlighet till rationaliseringar. Det är sådana rationaliseringar som jag nästan förutsätter att regeringen på ett eller annat sätt tar itu med. Det finns möjligheter att rationalisera på många olika områden.

Härigenom finns kanske också möjligheter att försöka få en fredsoorganisation som mera passar ihop med den krigsorganisation som armén har.

Jag har i detta skede inte på något sätt yrkat att några förband skall läggas ned. Inför försvarsbeslutet 1982 fanns I 3 och K 1 här i Stockholm med i ÖB:s planering när det gällde nedläggningar, men de togs bort ur denna planering. Jag har inte någonstans föreslagit att de skall ingå i en planering som ÖB eventuellt vidtar för ytterligare besparingar.

Anf. 62 ANDERS SVÄRD (c) replik:

Herr talman! I Eric Hägelmarks särskilda yttrande står det faktiskt: "Det är helt klart att arméns fredsoorganisation har en överkapacitet som drar stora kostnader i förhållande till den krigsorganisation den skall utbilda och organisera. Här finns enligt mitt förmenande möjligheter till rationaliseringar."

Om det inte är förband som skall läggas ner, vore det ganska bra att få veta vilka andra typer av rationaliseringar som Eric Hägelmark tänker på och som kan ha den digniteten att de är värda att nämna i ett särskilt yttrande till försvarsutskottets betänkande.

Jag vill än en gång slå fast att den typ av rationalisering som en nedläggning av I 3 innebär absolut inte kan accepteras. Det vore skönt om också Eric Hägelmark kunde ge det beskedet.

Anf. 63 ERIC HÄGELMARK (fp) replik:

Herr talman! Det finns säkert möjligheter till rationaliseringar utan att man behöver lägga ned förband, men vilka rationaliseringar det kan bli fråga om kan jag inte på rak arm säga. Jag nämnde tidigare att fredsoorganisationen i större omfattning än nu bör anpassas till arméns krigsorganisation. Där har vi alltså möjligheter till besparingar.

I övrigt finns det andra områden där man måste bedriva viss sparverksamhet innan man går in för några ytterligare förbandsnedläggningar. Vi har, som jag har nämnt tidigare, byggnationerna, som är ganska omfattande i försvaret. Det byggs i försvaret för 1 miljard varje år. De flesta av dessa byggen är faktiskt för fredsoorganisationen. Här finns de största möjligheterna till besparing. Det gäller bara för regeringen att komma med preciseringar i nästa års budget.

Andre vice talmannen anmälde att Anders Svärd anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 64 KERSTIN EKMAN (fp):

Herr talman! Vi har från folkpartiet i motion 1982/83:1797 krävt att man vidtar åtgärder som leder till en föryngring av civilförsvaret. Det är inte rimligt att vi accepterar att den del av vårt totalförsvaret som skall ha till uppgift att skydda och rädda liv ej får möjlighet att utbilda även yngre medborgare. Vi i folkpartiet anser att det bästa sättet att lösa personalförsörjningen är att införa totalförsvarsplikt. Denna bör vara könsneutral och utgå från individens förutsättningar. Som en delreform på väg mot slutmålet anser vi att en föryngring av civilförsvaret kan ske, om det varje år direktrekryteras ca 5 000 personer i åldern 20–25 år.

I det förslag som folkpartisterna lade fram till 1958 års försvarsutredning gav man exempel på att 1 000–1 500 av dessa bör utgöras av kvinnor, 1 500 av vapenfria män och 2 000 av värnpliktiga som förs till civilförsvaret i stället för till det militära försvaret.

Genomför man en sådan föryngring skulle det också bli meningsfullt att utbilda civilförsvarets manskap. Stannar personalen 30–35 år i civilförsvaret är det motiverat med en utbildning. Detta skulle också innebära en minskning av antalet grundutbildade inom det militära försvaret och ge möjligheter till besparing. Det är oerhört viktigt att vi lyfter fram civilförsvaret mycket mer än vad vi gör i dag. Befolkningsskyddet är så betydelsefullt.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 2 i försvarsutskottets betänkande.

Civilförsvaret har en stor uppgift att fylla när det gäller befolkningsskyddet. Det känns därför i detta sammanhang angeläget att anknyta till debatten om anskaffning av flygplan och den debatt som förs om JAS. För att få ett så effektivt skydd som möjligt krävs att man har ett förvarnings- och alarmeringssystem. Ett utnyttjande av skyddsrum förutsätter förvarning och alarmering. För detta används samma radarstationer och centraler som inom flygvapnet. Stora brister finns i fråga om radartäckning på lägre höjder liksom i fråga om uthållighet för systemet. Civilförsvarets behov av uthållighet när det gäller radarstationer bör därför tillgodoses.

Man sätter ofta anskaffning av flygplan i motsatsförhållande till förstärkningar vad gäller befolkningsskyddet. Jag anser att om man vill öka befolkningsskyddet är luftförsvaret sannolikt den del av det militära försvaret som har största betydelsen. Ett eget luftförsvaret kan sannolikt tvinga en angripare att uppträda i "vågor" för att minska egna förluster. Detta ger möjligheter till förvarning och larm. Skulle vi sakna jaktflyg kan en angripare flyga obehindrat över landet samtidigt som stora svårigheter uppstår att larma befolkningen. För att uppnå högsta möjliga skydd för civilbefolkningen behövs ett system med luftförsvaret, alarmering och befolkningsskydd.

Herr talman! Karin Ahrland och jag har väckt en motion där vi tar upp de problem som finns för barnomsorgen i samband med att föräldrar gör övning inom försvaret. Vårdnad av små barn är något som inte beaktas på rimligt sätt, när beslut fattas om anstånd för repetitionsutbildning inom försvarsmakten och för övningar inom civilförsvaret. Det finns egentligen inga

bestämmelser på området. Det tycks vara så att anstånd beviljas för den som är föräldraledig – alltså upp till tolv månader – men att omvårdnad av barn efter detta inte ger anstånd. Det här problemet finns också inom försvarsmaktens grundutbildning.

Enskilda kommer ofta i kläm med nuvarande praxis. Klagomål har framställts till jämställdhetskommittén. Uppgifter i massmedia och erfarenheter från personalvårdskonsulenter visar att det här problemet blir större och större. Är det så att två föräldrar förvärvsarbetar och delar på barnomsorgen blir det ofta stora problem för dem vid repetitionsövning.

Det finns fall som redovisats där kvinnan ensam får bära ansvaret för hela barnomsorgen. Hon måste begära tjänstledighet, om hon inte jobbar i ett yrke där hon kan få deltid. Hon får då inte någon ersättning. Från personalvårdshåll har det framförts att man just i en sådan situation borde ha rätt till ersättning på motsvarande sätt som för vård av sjukt barn. Problemet kan naturligtvis lösas om kommunen går in med barnomsorg under den aktuella tiden, men är det så att kommunen inte kan erbjuda barnomsorg vid den aktuella tidpunkten, bör anstånd med repetitionsutbildningen beviljas.

Problemen blir naturligtvis svårare ju senare den enskilde får besked om tjänstgöring inom försvarsmakten eller civilförsvaret. Ju längre tid man har på sig att förbereda andra former av barnomsorg, desto lättare blir det att finna lösningar i de enskilda fallen. En ensamförälder, som har hela eller huvuddelen av barnomsorgen, har självfallet de allra största svårigheterna. En sådan förälder bör få anstånd vid upprepade tillfällen, om inte alternativ barnomsorg kan ordnas.

Utskottet skriver i betänkandet att man anser att den fråga som Karin Ahrlund och jag tar upp i motion 1238 är viktig. Man talar också om att utskottet tidigare har behandlat en annan folkpartimotion, där vi hävdade att föräldraledighet och svårighet att ordna barntillsyn borde ge rätt till anstånd vid första tjänstgöring och repetitionstjänstgöring inom försvarsmakten. Utskottet nöjer sig dock med att det finns föreskrifter som i huvudsak skulle tillgodose de synpunkter som fördes fram i den motionen och därför också dem som finns i den nu aktuella motionen. Man anser också att eftersom överbefälhavaren skall överväga frågan ytterligare och ta upp den med chefen för försvarsdepartementet, så behövs det inte någon framställning till regeringen.

Jag kan som motionär inte dela den uppfattningen. Detta är mycket angeläget. Det är angeläget att något sker snabbt, eftersom det gäller barn och föräldrar som kommer i en mycket besvärlig situation. Detta att överbefälhavaren skall överväga frågan och sedan eventuellt gå vidare hjälper inte de unga människor som i dag har bekymmer med barnomsorgen i samband med att man skall fullgöra tjänstgöring inom försvaret. Det är heller inte rimligt att acceptera, att om en man i en familj arbetar i förvärvslivet medan kvinnan är hemma och vårdar barnen, så får mannen vid repetitionsutbildning full kompensation för inkomstbortfall under tjänstgöring. Om kvinnan däremot genom sitt förvärvsarbete står för familjens inkomst medan

mannen vårdar barnen, erhåller familjen – om mannen är inkallad – endast 40 kr. per dag. Familjen kompenseras då inte för det bortfall i familjeinkomsten som uppstår då kvinnan lämnar sitt förvärvsarbete för att under mannens bortovaro ta vårdnadsansvaret för barnen. Man bör verkligen inte bestraffa en familj för att det är mannen som är hemma och vårdar barnen – inte minst från jämställdhetssynpunkt är det angeläget att så inte sker.

Det hade därför varit riktigt om utskottet hade ansett att just denna aspekt också skulle föras fram till regeringen för att man i samband med en nödvändig översyn skall inse vikten av att inte diskriminera familjer som valt att låta mannen ha huvudansvaret eller den dagliga vårdnaden av små barn.

Herr talman! Jag yrkar bifall till motion 1238.

I detta anförande instämde Karin Ahrlund (fp).

Anf. 65 NILS BERNDTSON (vpk):

Herr talman! När det gäller debatten om den militära flygplansproduktionen och sysselsättningen kan en nog så intressant iakttagelse göras. Förespråkarna för satsning på militär flygplansproduktion betonar gärna att endast försvarspolitiska och inte sysselsättningspolitiska bedömningar är avgörande. Samma personer tvekar dock inte att i nästa ögonblick utnyttja hotet om arbetslöshet för att få igenom sina krav på ökade satsningar på militär flygplansproduktion. Detta, herr talman, är ett cyniskt spel med de anställdas trygghet. Allvarliga försummelser när det gäller planering för övergång till alternativ produktion utnyttjas som utpressning.

Planeringen för övergång till civil produktion är en mycket viktig fråga. Jag skall dock endast kortfattat ta upp den i dag. Den har varit föremål för åtskilliga debatter här i kammaren på grundval av motioner och interpellationen från vpk. Av den växande opinionens tryck har riksdagsmajoriteten drivits från den ursprungligen totalt negativa hållningen till ett erkännande av statens roll och medansvar för en sådan planering. Men det är tydligen det längsta man vill gå. Några åtgärder som syftar till en sådan övergång vill man inte medverka till.

I motion 1982/83:908 har jag tillsammans med flera andra vpk-ledamöter ånyo begärt att ett program utarbetas för civilt utnyttjande av de resurser som kan frigöras genom nedskärning av den militära flygplanstillverkningen och för att trygga sysselsättningen inom den militära flygplansindustrin. I motion 2241, med anledning av JAS-propositionen, ställer också vpk kravet på omedelbara åtgärder för en planmässig övergång från militär till civil produktion inom svensk flygindustri.

Vi har tagit fasta på att det i den socialdemokratiska motionen inför JAS-beslutet våren 1982 som ett villkor angavs: "För den framtida planeringen inom flygindustrin bör det klargöras att något nytt projekt för utveckling av flygplan ej kan vara aktuellt när utvecklingsarbetet för JAS börjar minska i 1990-talets början. Industrin måste därför inrikta arbetet mot en på i huvudsak civil produktion baserad flygindustri."

Vad har då försvarsutskottet, inkl. de socialdemokratiska ledamöterna, att säga som svar på våra motionsyrkanden?

Utskottet anser att industrierna visat både vilja och förmåga att utnyttja sina resurser för civila projekt. Liksom försvarsministern räknar man med att de är införstådda med problemen och intensificerar sina ansträngningar att minska beroendet av militär produktion. Och om denna inriktning fortsätter bör statsmakterna, enligt utskottet, "inte anvisa företagen hur planeringen skall gå till eller söka utföra planeringen i deras ställe".

Så står det faktiskt i utskottsbetänkandet. Jag ställer, herr talman, detta mot vad försvarsutskottet anförde 1979. Då skrev utskottet:

"Utskottet vill för sin del understryka vikten av aktiva insatser på detta område. Det är angeläget att regeringen låter utarbeta ett program för omställning till civil produktion inom flygindustrin."

Springer ni ifrån denna ståndpunkt i dag? Vad får det för följder? Skall arbetare och tjänstemän inom den militära flygplansindustrin än en gång tvingas uppleva hotet om arbetslöshet, när det projekt som ni ämnar genomdriva i dag är slutfört? Eller skall hotet om arbetslöshet också då utnyttjas som påtryckningsmedel för nya mångmiljardsatsningar? Att de borgerliga vill ha en sådan situation kan jag möjligen förstå, men jag kan inte begripa att socialdemokraterna går på det.

Det hänsynslösa spelet med anställda inom flygplansindustrin – där Saab-Scania utgör en dominerande del – och regioner med starkt beroende av denna verksamhet, där Linköping och Östergötland intar en särställning, skall tydligen fortsätta. Begångna försummelse kommer att upprepas, om inte opinionstrycket blir tillräckligt starkt för att framtvunga en ändrad attityd. Det är en falsk föreställning att ett genomdrivande av JAS-projektet skall lösa problemen. Faran är att planeringen för civil produktion ytterligare fördröjs och att resurser som behövs för andra områden binds till den militära tillverkningen. Försvarsutskottets inställning förstärker dessa farhågor.

Jag yrkar, herr talman, bifall till motionerna 908 och 2241, yrkande 3.

Vpk har i en motion tagit upp frågor som rör krigsmaterielexporten. Denna motion kommer upp till behandling i annat sammanhang. I detta betänkande behandlas de avsnitt som berör överförande av viktigare delar av svensk krigsmaterielindustri i samhällets ägo och en plan för en successiv övergång från militär till civil produktion inom den inhemska krigsmaterielindustrin. Jag vill kortfattat ta upp dessa frågor.

För ett överförande i samhällets ägo av krigsmaterielindustrin talar en rad skäl. Insyn och kontroll skulle underlättas. Mäktiga kapitalägares intressen i denna typ av industri skapar ett system som motverkar strävandena till nedrustning. Det råder inga tvivel på att bakom krav på såväl vapenexport som svensk upprustning finns starka privata kapitalintressen. Ett statligt övertagande innebär givetvis inte en automatisk lösning av de problem jag här pekat på. En lösning skulle dock underlättas, om privata vinstintressen inte längre hade inflytandet över krigsmaterielindustrin.

De skäl som jag anförde för en planering för övergång från militär till civil produktion inom flygindustrin har giltighet för krigsmaterielindustrin i

övrigt. Jag behöver därför inte ytterligare argumentera för detta motionskrav.

Försvarsutskottet yrkar avslag på motionsyrkandena. När det gäller överförande i samhällets ägo av delar av krigsmaterielindustrin åberopar utskottet ett tidigare uttalande från näringsutskottet. I detta uttalande söker man bygga upp en argumentation emot en sådan åtgärd. Kontrollen kan åstadkommas på andra sätt. Företagen har såväl krigsmaterieltillverkning som civil produktion osv. Inga av dessa skäl kan utgöra ett hinder för ett statligt övertagande. Men om man inte vill ändra på rådande förhållanden får alla argument duga.

Ett statligt övertagande av krigsmaterielindustrin skulle inte heller innebära att förutsättningarna för en omställning till civil produktion blir enklare, hävdar näringsutskottet med försvarsutskottets instämmande. Detta är väl ändå det verkliga provet på att argumenten endast nödtorftigt skall stötta under den negativa hållning som utskottet intar till frågan.

För att återknyta till vad försvarsutskottet 1979 anförde rörande det angelägna i att regeringen låter utarbeta ett program för omställning till civil produktion inom flygindustrin, måste man säga att en sådan planering givetvis skulle underlättas, om krigsmaterielindustrin vore i samhällets ägo. Förekomsten av viss civil produktion jämsides med den militära kan inte heller vara ett hinder utan en tillgång.

Jag yrkar, herr talman, bifall till motion 351.

Anf. 66 ROLAND BRÄNNSTRÖM (s):

Herr talman! För mindre än ett år sedan beslutade riksdagen efter omfattande utredningar och lång debatt om riktlinjerna för försvars- och säkerhetspolitiken. Beslutet omfattade femårsperioden 1982–1987. En betydande enighet förelåg om såväl inriktning som kostnadsnivå.

Vi socialdemokrater, som då slogs för reservationerna och återhållsamheten, konstaterar att de borgerliga parterna nu ligger mycket nära eller under då angivna ramar. Som vanligt markerade dock moderaterna då en större beredvillighet att satsa resurser på försvaret än de andra partierna.

Samma markering finns även nu från moderat håll, bl. a. uttalad i reservation 3, där de vänder sig emot den besparing på 100 milj. kr. av prisregleringsmedel som föreslagits i budgetpropositionen och som utskottsmajoriteten ställt sig bakom. Jag kan inte förstå denna reaktion från moderaterna mot en mycket rimlig begränsning av det ekonomiska utrymmet, särskilt med tanke på att en betydligt större indragning av prisregleringsmedel beslutades av riksdagen vid 1980/81 och 1981/82 års riksmöten – då såvitt jag kan minnas med stöd av moderaterna.

Låt mig så övergå till att kortfattat behandla frågan om det militära försvarets fortsatta utveckling. På några punkter markeras skillnaderna mellan å ena sidan propositionens inriktning, som också är utskottets förslag, och å andra sidan förslag från moderaterna, centern och folkpartiet. Skillnaderna kan beskrivas på följande sätt.

Socialdemokraternas anpassning genom besparingar till den ram som

anges i vårt förslag ger i fortsättningen möjlighet att behålla ett väl balanserat försvar. Detsamma kan även sägas om moderaternas förslag, som genom sin högre ram ger utrymme för bibehållande av bl. a. den tolfte jaktdivisionen och en femte Norrlandsbrigad. Den av moderaterna föreslagna ekonomiska ramen anser vi däremot, bl. a. av samhällsekonomiska skäl, ej försvarbar.

Centerpartiets förslag överlåter till ÖB att inom en snävare ram än den moderaterna föreslår behålla inriktningen mot en femte Norrlandsbrigad samt att uppskjuta beslutet om den tolfte jaktdivisionen. Förslaget kan enligt min mening betecknas som "vilja men inte våga". Därutöver torde ett uppskov med beslutet om den tolfte jaktdivisionen vara det absolut sämsta alternativet för såväl försvaret som berörd personal och samhällsökonomin.

Folkpartiets förslag slutligen visar på nytt att politik är det möjligas konst. Inom samma ramar som vi socialdemokrater föreslår anser folkpartiet att såväl den femte Norrlandsbrigaden som den tolfte jaktdivisionen kan inrymmas. Visserligen läggs även här planeringsansvaret på ÖB, att i en kommande programplan redovisa möjligheterna till måluppfyllelse. Hur är detta möjligt? Vilka lösningar har folkpartiet?

Är det männe folkpartiets syn på värnplikten och direktrekryteringen till andra uppgifter inom totalförsvaret som skall bereda plats för de materiella innehåll som nu föreslås men ganska illa stämmer med anvisad ram? Eller är det möjligen så att centern och folkpartiet har glömt de högt uppställda sparmålen som innefattades i 1982 års försvarsbeslut.

Herr talman! Jag avser nu att övergå till att behandla de civila delarna av totalförsvaret, främst då civilförsvaret, det ekonomiska försvaret och övrigt totalförsvaret. Inom utskottet råder en stor enighet om att grunden för planeringen av civilförsvarets verksamhet de närmaste åren utgörs av 1982 års försvarsbeslut.

Liksom statsrådet anser vi att beslutet att stärka resurserna för befolkningsskyddet är en viktig del av försvarsbeslutet. Arbetet med att samordna civilförsvaret med den kommunala verksamheten kommer att vara en betydelsefull del av civilförsvarets verksamhet de närmaste åren.

Ett antal utredningar behandlar frågor som är av betydelse för denna samordning. Den tidsplan som gäller för övergång till kommunal ledning och planläggning bedömer utskottet som viktig, om de uppsatta målen skall nås.

I 1982 års försvarsbeslut fastlades även inriktning och mål för det ekonomiska försvaret under den närmaste femårsperioden. Budgetpropositionen återger dessa ställningstaganden. Motion 444 föreslår en ny målsättning för det ekonomiska försvaret. Denna nya målsättning skulle innefatta en helhetssyn på folkförsörjningen. Under den tid denna nya helhetssyn utarbetas skall resurser tilldelas det ekonomiska försvaret enligt överstyrelsens för ekonomiskt försvar förslag. Vid utskottets behandling av det ekonomiska försvarets roll har utskottet ansett det svårt och olämpligt att under pågående försvarsperiod ompröva målen för det ekonomiska försva-

ret. Utskottet förutsätter därmed att regeringen inför nästa försvarsbeslut, liksom inför tidigare försvarsbeslut, prövar frågan om mål för totalförsvaret.

Så till sist en så liten fråga att den kunat samla borgerligheten till en gemensam reservation. Frågan gäller huruvida en resursförstärkning skulle tilldelas civilförsvarsstyrelsen eller civilbefälhavarkanslierna. Utskottet gör den bedömningen att den föreslagna förstärkningen är angelägen om styrelsen på ett bra sätt skall kunna lösa sina arbetsuppgifter och för att de ökade arbetsuppgifter för myndigheterna som följer av 1982 års försvarsbeslut skall kunna genomföras.

Utskottet gör dessutom den markeringen att de olika förslagen om var förstärkningen bör sättas in ej skall ställas mot varandra. Utskottet framhåller i stället vikten av att man förstärker personalen vid civilbefälhavarkanslierna.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter.

Vi har också att nu ta ställning till försvarsutskottets betänkande nr 10 om vissa anslagsfrågor för det ekonomiska försvaret. Underlaget utgörs av statsrådet Dahls förslag om medel för oljelagring m. m. som i prisläget i november 1982 skulle svara mot inköp av ca 600 000 m³ olja.

Den föreslagna volymen innebär en minskning i förhållande till oljelagringsprogrammet med ca 300 000 m³. Motivet för minskningen är den sjunkande oljekonsumtionen och det statsfinansiella läget.

Med anledning av förslaget har två motioner väckts: vpk-motionen 1109, som förordar att oljelagringsprogrammet skall ligga fast och den moderata motionen 1796, som föreslår en ytterligare sänkning utöver den av regeringen föreslagna medelsramen med 100 miljoner.

Moderaterna i utskottet har i en reservation uttryckt förhoppningen att de tendenser till sjunkande oljepriser som förefanns skall möjliggöra att lagringsmålet 600 000 m³ skall uppnås även med det lägre anslaget.

Utskottsmajoriteten kan ej dela denna förhoppning, och den osäkerhet beträffande lagringsmålet som blir en följd av moderaternas förslag kan ej godtas. Utskottet uttalar i stället att den föreslagna inlagringsvolymen bör eftersträvas även med en prisnivå som överstiger prisläget i november 1982.

Herr talman! Jag yrkar bifall till försvarsutskottets betänkande och avslag på motion 1109 och på den till betänkandet fogade reservationen.

Så till slut en liten kommentar beträffande frågan om försvarsindustrin.

Vpk vill ju göra frågan om övergång till civil produktion i försvarsindustrin till ett självändamål. Med andra ord är det viktigaste av allt, enligt vpk, att dessa industrier snarast tillverkar annat än försvarsmateriel. Det är vi inte beredda att ställa upp på. Tvärtom är det förhållandet att Sverige upprätthåller en egen produktion av försvarsutrustning en viktig förutsättning för tilltron till den svenska neutralitetspolitiken. Det är väsentligt att den industri som tillverkar utrustning för försvaret är föremål för stark samhällelig insyn och kontroll. Men den kontrollen kan åstadkommas och

åstadkoms också på skilda sätt. Enligt utskottets mening bör det emellertid inte förutsättas att staten har ägaransvaret för industrin i fråga.

Det bör vidare påpekas att den del av produktionen som avser krigsmateriel är jämförelsevis liten i många företag. Att ett industriföretag till någon del tillverkar krigsmateriel kan knappast vara ett tillräckligt skäl för förstatligande av företaget i dess helhet. Att staten övertar endast delar av tillverkningen vid ett företag torde i regel vara svår genomförbart, särskilt i de fall då krigsmaterielproduktionen är nära sammankopplad med civil produktion. Ett förstatligande av krigsmaterielindustrin kan inte heller sägas innebära att förutsättningen för en omställning till civilproduktion blir bättre.

När vi upphandlar försvarsmateriel är det naturligtvis extra viktigt att upphandling och leveranser sker på ett sådant sätt att vi i en krissituation inte blir beroende av det land där vi upphandlar försvarsmateriel.

Anf. 67 PER PETERSSON (m) replik:

Herr talman! Jag vill först tacka Roland Brännström för hans positiva sätt att uttala sig om moderaternas intresse för svensk säkerhetspolitik på kort sikt och för vår framtida fred och frihet.

Roland Brännström sade att vi ett tidigare budgetår hade varit med om att minska utgående priskompensationsindex. Det var i slutet av den förra femårsperioden, när vi tillämpade nettoprisindex och utvecklingen vad gäller köpkraft för försvaret var sådan att nettoprisindex gav överkompensation. Det var i det läget som vi var med om att i någon mån minska den överkompensationen.

Nu har vi fått ett nytt index, som Roland Brännström och jag så sent som för tio månader sedan var helt överens om var ett rättvisande index. Men nu säger åtminstone vissa socialdemokrater att man skall ta bort 100 milj. kr. under innevarande budgetår.

Jag tycker det är förunderligt att – sedan man kommit fram till ett nytt och, som man räknar med, rättvisande försvarsprisindex – man redan första året skall förändra möjligheterna och se om index verkligen ger försvaret en rättvis kompensation.

Anf. 68 ERIC HÄGELMARK (fp) replik:

Herr talman! Jag har vid ett par tillfällen tidigare i dag här i kammaren redogjort för hur vi ser på problematiken med dessa anslag. Att vi inte har kunnat precisera oss exakt är helt och hållet regeringens fel, eftersom regeringen inte har preciserat någonting, utan bara sagt att man skall spara på byggnation, repetitionsövningar och materielanskaffning. Men hur mycket regeringen skall spara har den inte talat om, och det är detta saken gäller. Hur mycket skall man spara?

Jag har i mitt huvudanförande i dag uppmanat regeringen att i nästa budgetproposition spalta upp sparverksamheten, så att man kan planera efter det. Jag håller fortfarande fast vid att det går att planera in såväl den

femte Norrlandsbrigaden som den tolfte jaktdivisionen. Det beror bara på hur mycket man sparar på det som regeringen har angett.

Anf. 69 NILS BERNDTSON (vpk) replik:

Herr talman! Jag skall inte ta upp något resonemang med Roland Brännström om självständigheten, eftersom alla vet att såväl Viggen som det tilltänkta JAS-planet har mycket viktiga komponenter som importeras från andra länder – särskilt oberoende lär vi inte bli genom satsningen på JAS.

Roland Brännström säger att vpk vill göra övergången till civil produktion till ett självändamål. Då förmodar jag att han menar att det skall låta litet förklenande om vpk:s ståndpunkt. Är det inte ett ändamål som är gott nog – att använda dessa väldiga resurser där samhället har plöjt ner miljarder för andra angelägna sektorer i samhället? Är det inte också ett tillräckligt ändamål att slå vakt om de anställda, som med sina arbetsinsatser har säkrat de statliga beställningarna på militärflygplan, så att de får ett annat perspektiv än arbetslöshet.

Detta är alltså en mycket viktig fråga – att planera för övergång till civil produktion. Jag förutsätter ändå att socialdemokraterna menade något med det villkor som skrevs in i motionen förra året. Man säger att det inte kan bli ett nytt plan efter JAS och att industrin skall börja inrikta sig på civil produktion. Det är ju detta som vi har drivit under mer än ett årtionde här i riksdagen – att samhället måste delta aktivt i en sådan planering. Det var ett framsteg som kunde noteras 1979, då man ändå erkände statens roll. Men när jag läser försvarsutskottets betänkande i dag, så förefaller det som om man håller på att falla tillbaka till den position man intog i början av 1970-talet, då man viftade bort problemet med att det här var en fråga för företagen själva. Jag är faktiskt oroad både av försvarsutskottets skrivning och av Roland Brännströms anförande.

Anf. 70 ROLAND BRÄNNSTRÖM (s) replik:

Herr talman! Låt mig börja med att belysa frågan om indexmedlen. Det är riktigt som Per Petersson säger, att vi hade ett annat system häromåret. Men det var också ett betydligt större belopp som då drogs in, utan att protesterna var särskilt stora. Att det just det året kanske rådde en speciell överkompensation för försvarets del berodde ju också på att det gick så dåligt för svenska folket rent allmänt, vilket präglade en del av den borgerliga regeringsperioden.

Min fråga till folkpartiet gällde egentligen en enda sak, Eric Hägelmark. Det var huruvida direktrekryteringen till de civila delarna av totalförsvaret var den stora lösningen på ert ekonomiska problem. Den frågan fick jag inte något svar på, utan Eric Hägelmark värjde sig med precis samma argument som tidigare i dag, nämligen att de praktiska problemen får lösas av dem som skall handlägga frågan i ett senare skede.

Sedan till Nils Berndtson. Låt mig direkt säga att det inte på något sätt var meningen att den inställning ni har när det gäller den civila produktionen

skulle uppfattas som förklenande. Men låt mig ändå belysa litet av de problem som finns i frågeställningen. Om det vore så enkelt att de försvarsmaterieltillverkande företagen i dag hade utrymme för eller tillgång till civila produkter som vore möjliga att placera på en marknad, så är jag ganska säker på att de parallellt med den nuvarande produktionen också skulle inkluderas bland företagens produkter och marknadsföras. Jag menar att det knappast föreligger någon naturlig regel som säger att det just i ett skede där en tillverkning av en militär komponent – eller av en del till försvarsverksamheten – tar slut, så blir det utrymme för och tillgång till en civil produkt för direkt marknadsföring. Jag tror att det är betydligt svårare än så.

De formuleringar som nu finns i utskottets skrivning belyser kanske till en del dessa problem. Det förutsätts alltså en aktivitet och en målmedvetenhet från företagens sida om de med framgång skall kunna lösa problemen. Vi har inte ändrat vår grundsyn, även om inte formuleringen är ordagrant densamma som tidigare.

Anf. 71 ERIC HÄGELMARK (fp) replik:

Herr talman! Direktrekryteringen till civilförsvaret skulle, som jag ser det, innebära besparingar. Jag förutsätter naturligtvis då att utbildningen inom civilförsvaret kommer att bli väsentligt billigare än inom det militära försvaret till följd av kortare utbildningstid, lägre kapitalförslitning och mindre förbrukning av förnödenheter. Bl. a. bortfaller ammunitionsförbrukningen. Men det kanske ändå viktigaste i sammanhanget är att man får ett bättre civilförsvaret. Man kan utbilda även de värnpliktiga inom civilförsvaret, vilket knappast sker i dag, då man får personal som är över 47 år.

Jag har nyligen varit på CUFA i Revinge och sett vilka tunga jobb de har. Röjdykning får exempelvis egentligen inte personal utföra som är över 40 år, och det skulle inte civilförsvaret få syssla med – om man inte bryter mot bestämmelserna, vilket man gör i dag.

Jag vill nämna en annan sak, som jag glömde i mitt förra inlägg och som jag tyckte att Roland Brännström bagatelliserade, nämligen de fem tjänsterna vid civilförsvartsstyrelsen. Vi har ansett att dessa fem tjänster behövs bättre vid civilbefälhavarkanslierna. Den uppfattningen hade vi i utskottet förra året, och vi har inte ändrat oss. När man nu anför att den tunga arbetsbördan ligger på civilförsvartsstyrelsen just under de närmaste två tre åren och att arbetsmängden sedan trappas ned igen, kan det väl vara vettigt med en omorganisation sådan som den föreslagna.

Anf. 72 NILS BERNDTSON (vpk) replik:

Herr talman! Det var bra att Roland Brännström klargjorde innebörden av sitt yttrande.

Han säger sedan: Om det vore så enkelt att det fanns andra objekt som tar över när den militära produktionen upphör. Men det är ju kärnfrågan, Roland Brännström. Det är inte enkelt. Man gör inte en omställning från den

ena dagen till den andra. Det är därför det krävs en långsiktig planering – och det är där som statsmakterna bör gå in.

Viggenperioden borde ha använts mycket mer aktivt för att söka nya objekt. Jag är övertygad om att det finns många områden i samhället där de här resurserna skulle komma till god användning, men jag anser att man inte ens har utnyttjat de resurser som finns i nära anslutning till flygplansindustrin. Linköping har exempelvis forskningsresurser, som säkert skulle behöva sättas in i en sådan planering.

Jag skall erinra om vad den nya LO-ordföranden, som tillträder om någon dag, sade just om satsningarna på JAS. Han sade: Industrin tar fram flygplanen och staten betalar utvecklingskostnaderna och garanterar avsättningen. – Den typen av satsningar skulle kunna göras på en mängd andra områden, inom energin, sjukvården, jordbruket, kollektivtrafiken, sade han i en tidningsintervju.

Det är vad det handlar om: Våldiga resurser satsas nu på det militära flyget. Man borde satsa någorlunda motsvarande resurser för att utveckla teknik på andra angelägna områden. Då skulle vi inte behöva komma i den situationen att arbetare och tjänstemän inom flygplansindustrin skulle hotas av arbetslöshet den dag JAS-projektet är slutfört – om det kommer till stånd. Enligt Roland Brännström och socialdemokraterna i övrigt skall det ju inte följa någon ny flygplansproduktion efter JAS – och då måste det finnas utarbetade planer, som kan sättas i verket för att säkra tryggheten och inte minst utvecklingen i de bygder som har varit beroende av flygplanstillverkningen.

Anf. 73 ROLAND BRÄNNSTRÖM (s) replik:

Herr talman! Låt mig börja med frågan om direktrekrytering till civilförsvaret. Jag tror att vi som följt debatten kan påminna oss att det inte har framförts särskilt starka önskemål från dem som skall ha personalen om att rekrytera ungdomar direkt till den verksamheten – just beroende på de brister som finns i yrkeskunskap och erfarenhet hos dessa grupper. Jag tror inte att detta är en särskilt framkomlig väg. Det går naturligtvis att bättra på deras kunskaper genom en specialutbildning, men det finns ändå betydande problem med en sådan rekrytering. Det är väl det som gör att folkpartiet står ganska ensamt i sin uppfattning om att detta skulle vara en lösning både när det gäller civilförsvarets behov av personal och när det gäller att vidta spårtåtgärder inom den militära verksamheten.

När det gäller de fem tjänsterna tror jag vi kan vara överens om att det just nu behövs en förstärkning av planeringsresurserna i civilförsvarsstyrelsen. Det framgår också av formuleringarna i utskottets skrivning att den satsningen kan bedömas komma att trappas ned när planeringssvårigheterna är övervunna. Då bör de resurserna kunna flyttas dit där de i nästa skede gör den största nyttan.

Så tillbaka till materielindustrin och omställningsproblemen! I sak tror jag inte Nils Berndtson och jag har särskilt mycket att vara oense om. Men den framkomligaste vägen är enligt min mening att det anges att det måste vara en

klar målsättning men också ett huvudansvar för dem som leder den här typen av industrier att utifrån vetenskapen om att det nu påbörjade flygplansprojektet är det sista verkligen aktivt arbeta för att öka den civila produktionen inom den sektor där de är mest kunniga och kanske också rikta in sig på andra produkter. Jag tror inte det är så lätt som man ibland ger sken av; jag tror inte att man kan vänta till den tidpunkt då en militär produkt skall avlösas av en civil och tro att den då finns. Jag tror inte heller – det är kanske på den punkten våra synsätt skiljer sig åt – att det går att utifrån centrala direktiv och statsmakternas beslut styra inriktningen av ett företags produktion och möte med de marknader som man i dag inte känner till.

Jag delar däremot helt uppfattningen att det vore värdefullt om man kunde förmå till sådana satsningar inom andra sektorer som leder till långsiktiga projekt och därigenom utveckla både teknikkunnande och sysselsättningsmöjligheter. På den punkten har jag ingen annan uppfattning än den som Stig Malm har givit uttryck för.

Andre vice talmannen anmälde att Nils Berndtson och Eric Hägelmark anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 74 ANITA BRÅKENHJELM (m).

Herr talman! I 1982 års försvarsbeslut ingick beslutet om ett nytt svenskt flygplan som ersättning för Viggensystemet. Beslutet om JAS fattades efter ett långvarigt och noggrant utredningsarbete under vilket flera andra modeller diskuterades och förkastades. Alla de som varit engagerade i frågan känner väl till att tidpunkten för beslutet, som försvarsministern redan påtalat, dikterades av viljan att även i fortsättningen satsa på ett svensk-utvecklat och så vitt möjligt av utlandet oberoende flygplanssystem.

Just viljan att även i fortsättningen utrusta det svenska försvaret med ett inhemskt flygplan har utan tvivel stor betydelse för trovärdigheten i vår säkerhetspolitik. Beslutet har betydelse inte enbart för vår säkerhetspolitiska trovärdighet utan också för förtroendet för svensk industri, teknologisk forskning och utveckling. Utan tvivel har även de civila delarna av vår avancerade verkstadsindustri oumbärlig nytta av att behålla den teknologiska kompetens och forskning som en flygindustri inom landet innebär.

Ten reservation till 1982 års försvarsbeslut hävdade socialdemokraterna att det fanns betydande brister i beslutsunderlaget för JAS-beslutet. Om man får tro den plädering som dåvarande oppositionsledaren, numera statsministern, Olof Palme i debatten framförde hänförde sig bristerna huvudsakligen till att projektet troligen skulle bli mycket dyrare än regeringen och FMV beräknat och än man vid förhandlingar med industrigruppen JAS och efter godkännande av överbefälhavaren och materielverket beträffande prestanda etc. kommit fram till.

Olof Palme pekade bl. a. på att behovet av att modifiera flygplanet i en framtida förändrad stridsmiljö kunde bli aktuellt redan under 1990-talet och sade: " – – – är slutsatsen alldeles klar: Den kostnadsram som ställts upp kan

icke hållas." Den allmänna socialdemokratiska bedömningen var enligt Olof Palme att projektet skulle bli ungefär 4 miljarder dyrare än regeringen angivit.

Samtidigt pläderade han och andra socialdemokrater under debatten för socialdemokraternas s. k. sju villkor. Dessa var uppfyllda redan vid beslutstillfället, t. ex. villkoret om statens nyttjanderätt till innovationer i samband med JAS, villkoret om full insyn från statens sida i tekniskt och ekonomiskt avseende och villkoret att planet skulle uppfylla de krav på prestanda som överbefälhavaren ställt.

Att ett par av kraven, bl. a. det om handlingsfrihet att senare uppfylla nya prestandakrav och möjligheten att inrymma fördringar inom flygvapnets ram, genom senare socialdemokratiskt dikterade beslut numera inte är så lätta att uppfylla är en annan sak, dock anmärkningsvärd.

Ett av kraven, att det hela skulle hålla sig inom en ram av 24,9 miljarder under de 20 åren i stället för dåvarande riksdagsmajoritetens krav på 25,7 miljarder, syntes något ologiskt med tanke på de huvudsakliga angreppen, nämligen att projektet inte skulle kunna hålla sig inom ramarna. Dessa gällde nämligen bedömningen att projektet skulle bli väsentligt dyrare än regeringen och FMV angivit. Nåväl, efter valet och regeringsskiftet lovade den nya regeringen i sin regeringsförklaring en ekonomisk analys av JAS-projektet. På grundval av denna analys – som inom parentes inte visat några nya fakta alls – gör man bedömningen att de ekonomiska villkoren i huvudsak uppfyllts.

I proposition 119 om riktlinjer för JAS-projektet anger försvarsminister Anders Thunborg att analysen redovisat osäkerheter. På grund av de osäkerheter som finns i bedömningen förordar statsrådet att ramen skall sänkas till 24,9 miljarder. Det är ett mycket ovanligt ställningstagande att man på grund av osäkerhet i beräkningar sänker kostnadsutrymmet. Det kan ju vara en händelse som ser ut som en tanke att projektet efter denna nya ekonomiska analys hamnar på just det belopp som förordades i den socialdemokratiska partimotionen 1982. Jag misstänker att det i stället är en ny variant av det gamla problemet om vem som kom först, hönan eller ägget. Man bestämmer svaret och rättar frågorna därefter. Denna slutsats stärks av att man i nästa andetag reserverar 800 milj. kr. – just skillnaden mellan den ursprungliga ramen och den nya – som planeringsmässigt frigörs inom flygvapnets ram för just den osäkerhet som granskningen visat på. Föredragande statsrådet konstaterar därefter att man kan fortsätta planera JAS som det tidigare var tänkt.

Visserligen kommer en brasklapp, också den grundad på icke alls den nya ekonomiska analysen utan det beslutsunderlag som förelåg redan vid JAS-beslutet 1982: Om man drar ner på leveranstakten under senare delen av 1990-talet, kan man komma ner just till det belopp som överbefälhavaren redan under 1982 just under sådana omständigheter funnit vara godtagbart. För att visa hur stor osäkerheten om de 800 miljonerna är ger man också överbefälhavaren och chefen för flygvapnet i uppdrag att inkomma med förslag om hur projektet skall kunna minskas med de 800 miljonerna.

Den i våras för socialdemokraterna så viktiga senareläggningen av beslutet och den ekonomiska analysen som gav precis samma beslutsunderlag som fanns från början var alltså inget annat än politiska piruetter. För vem? Den frågan får säkert utskottets majoritetstalesman här i debatten ta itu med. Detta är inte min sak.

Huvudsaken är nu att grundbeslutet om en ny svensk flygplansplattform efter Viggensystemet står fast. Faktum är att vi här står inför ett beslut om att satsa på en svensk JAS, en såvitt möjligt liksom tidigare svenska flygplanssystem av utlandet oberoende plattform för 1990-talet och senare.

Beslutet är redan fattat en gång. Det kommer nu att fattas en gång till och faktiskt med samma majestätiska procedur som ett grundlagsbeslut, dvs. av två på varandra följande riksdagar med val däremellan. Eftertrycket i beslutet blir inte sämre av det faktum att riksdagen, tyvärr, i samband med valet bytte majoritet.

Den sänkning av den totala försvarsramen som Per Petersson tidigare i denna debatt påtalat och som vi moderater reserverat oss emot ger tyvärr för flygvapnets del den effekten att den 12:e jaktdivisionen måste utgå. Därutöver förutsätts att om- och tillbyggnaden av stridsledningssystemet och basorganisationen för flygvapnet senareläggs. Risk finns också att man på grund av de sänkta försvarsramarna kommer att tvingas att i framtiden välja mellan den i försvarsbeslutet förutsagda moderniseringen av Drakendivisionerna resp. delar av beväpningsprogrammet för Jaktviggen.

Allt detta leder under 1980-talet till risk för obalans och reducerad försvarseffekt. Detta kommer att accentueras, om man nu inom den reducerade totala flygvapenramen måste avstå reserver för att gardera JAS-ramen. Dessa reserver borde ha bibehållits för att garantera den handlingsfrihet som av så många efterlysts för framtiden.

Det blir uppenbarligen svårare att bibehålla handlingsfrihet också i vad gäller JAS, t. ex. möjligheten att klara den av Olof Palme i förra vårens försvarsdebatt efterlysta handlingsfriheten för beredskap till anpassning i en förändrad stridsmiljö, som den tekniska utvecklingen kan tvinga fram.

I den nya propositionen om JAS görs också det något beklämmande konstaterandet att man får vara beredd att sänka ambitionsnivån beträffande utrustning, antal flygplan m. m., beroende på dollarkursen. I den moderata motion, som väckts med anledning av propositionen och där vi uttalar oss för ett bibehållande av den JAS-ram, som 1982 års försvarsbeslut innebar, påpekar vi att luftförsvarets värnkraft inte får göras till något, som är beroende av valutakursförändringar.

Jag vill, herr talman, dock återkomma till värdet av den principiella enighet som råder mellan de i försvarsutskottet ingående partierna i vad gäller säkerhetspolitiken och de krav den ställer för framtiden. Tyvärr är dock enigheten fullständig enbart när det gäller ord och målsättning. När det gäller att sätta makt bakom orden och ge vårt försvar de redskap det behöver för att uppfylla de krav som ställts är enigheten på vissa punkter något mindre.

Man brukar högtidligt tala om vårt utsatta geostrategiska läge. Vill man

uttrycka det på ett språk för vanligt folk, kan man säga att vi ligger väldigt illa till. Utanför denna kammare kan det säkert uttryckas än mera folkligt och drastiskt. Vi bor där vi bor med ansvar för ett stort landområde mellan de två supermaktsblockens intresseområden. Den ena supermakten nosar närgången i våra skärgårdar. Just nu befinner sig Sveriges säkerhetspolitik än en gång i blixtbelysning och i centrum för ett stort intresse från vår omvärld.

Att vi vid detta tillfälle i stor enighet och för andra gången fattar beslut om en svensk satsning på ett framtida svenskt luftförsvar bör gynna vår säkerhetspolitiska trovärdighet. Det hade dock varit ännu bättre om Sveriges riksdag i dag kunnat stå fast vid 1982 års försvarsbeslut, både i vad gäller totalramen och i fråga om ramen för JAS.

Jag yrkar, herr talman, bifall till de moderata reservationerna och till den gemensamma borgerliga reservationen 7, alla med Per Petersson som första namn.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 75 ÅKE GUSTAVSSON (s):

Herr talman! Jag skall kommentera några yttranden som har fällt under debattens gång. Gunnar Björk i Gävle sade att socialdemokraterna har sagt under valrörelsen att vi inte skall ha något JAS. Eric Hägelmark sade att de preciseringar som socialdemokraterna begärde våren 1982 inte kommer att ge sig förrän fram emot år 2000.

Nils Berndtson sade att socialdemokraterna håller på att falla tillbaka till den position som intogs i början av 1970-talet beträffande civil produktion.

Och nu kommenterade Anita Bråkenhielm i sitt anförande de sju socialdemokratiska villkoren i JAS-beslutet.

Låt mig därför börja med att redovisa vad socialdemokraterna krävde i sin partimotion våren 1972, något som sedan också fullföljts genom den av den socialdemokratiska regeringen lagda propositionen.

Det första villkoret som vi från socialdemokratins sida uppställde för JAS-projektet var att några löften om framtida anslagshöjningar för försvarsmakten inte får ges. Det är ett ställningstagande som riksdagen har att göra, och riksdagsmajoritetens ställningstagande har de ansvariga myndigheterna att rätta sig efter. Det är alltså den linje som fullt ut följs genom att regeringen nu lägger en proposition. Denna innehåller inte heller några bindningar om framtida anslagsökningar för försvarsmakten.

I den andra punkten heter det att JAS-projektet skall hålla sig inom den av överbefälhavaren anvisade ramen på 24,9 miljarder i prisläge februari 1981 fram till sekelskiftet. Den borgerliga riksdagsmajoriteten hade, enligt den borgerliga regeringens förslag, ökat ramen med 800 milj. kr. ÖB har därefter fått pröva om det går att sänka ramen, och enligt propositionen har ÖB nu, om riksdagen följer propositionen, att inkomma till regeringen med förslag

om vilka åtgärder som behöver vidtas för att man skall kunna klara den här nedpressningen.

Den tredje punkten innebar att projektets prestanda långsiktigt skall svara mot vad som enligt överbefälhavarens och flygvapenschefens bedömning behövs. Därvid skall luftförsvarsuppgiften vara det centrala. Detta har numera accepterats av såväl chefen för flygvapnet som överbefälhavaren. Däremot hade chefen för marinen vid den aktuella tidpunkten en reservation, enligt vilken han ville ha ytterligare utvecklingsmöjligheter för flygplanet. Detta ställningstagande kan nu anses ha fallit under bordet.

Det fjärde kravet var att projektets realiserbarhet – som vi då konstaterade var oklar – kontinuerligt måste granskas av de ansvariga militära myndigheterna. Vi sade också att staten måste ha full insyn i tekniskt och ekonomiskt avseende, och om allvariga problem uppstår måste staten ha rätt att avbryta projektet. Det innebär också att industrin i avtalet måste utfästa sig att ta en icke oväsentlig ekonomisk risk i detta sammanhang. Det som har hänt är att när avtalet ingicks, så tvingades industrin att ta denna ekonomiska risk.

Jag vill utöver detta understryka att det är oerhört viktigt att man från statsmakternas sida och från myndigheternas sida verkligen har en ordentlig kontroll i både tekniskt och ekonomiskt avseende. Alldeles speciellt gäller detta i början av projektet, när det håller på att "sätta sig". Misstag som görs i början är oftast dyrare än misstag som görs i slutet av en beställning som denna.

I den femte punkten sades, att skulle fördyringar uppstå, t. ex. genom att de militära myndigheterna ställer krav på modifieringar, måste kostnaderna betalas inom ramen för flygvapnets anslag. Jag tror det är väldigt viktigt dels att militären själv har den här pressen på sig, att det inte går att komma och vittja svenska folket på ytterligare en massa pengar, dels att också industrin inser att man måste ha en ordentlig styrning. Detta innebär i klartext att det inte får bli så att det uppkommer en snedbalans inom försvaret, om kostnaderna för projektet överskrids. Vi måste se till att man håller projektet inom de angivna ramarna.

I den sjätte punkten sägs att staten måste ha fri nyttjanderätt till teknologiska innovationer och övrigt underlag av likartad natur som kan framkomma under arbetet med JAS-projektet. Genom det avtal som senare har träffats med industrin har man också lyckats åstadkomma detta.

Det här var några exempel på de oklarheter som har klarats ut, men vilka Eric Hägelmark sade skulle bli utklarade först år 2000. Jag kan dessutom konstatera att ett annat exempel på osäkerheter som klarats ut så sent som i höstas rör vilken typ av vinge man skulle ha på flygplanet.

En ökad säkerhet har vidare kunnat ernås genom studierna av den typ av motor som man skall ha på flygplanet. Det har alltså nu gett en ökad säkerhet i förhållande till hur situationen var under våren.

Den sjunde punkten skall jag kommentera litet mer ingående. Den rör i stor utsträckning det som Nils Berndtson var inne på i sitt anförande. Vi socialdemokrater har sagt att för den framtida planeringen inom flygindustrin bör det klargöras att något nytt projekt för utveckling av flygplan inte

kan vara aktuellt då utvecklingsarbetena börjar minska vid 1990-talets början. Industrin måste därför inrikta arbetet mot en flygindustri som är baserad på huvudsakligen civil produktion.

I utskottets skrivning konstateras med hänvisning till denna punkt i den socialdemokratiska partimotionen följande: "Vidare angavs att industrin därför måste inrikta arbetet mot en flygindustri som är baserad på i huvudsak civil produktion. Det framstår mot denna bakgrund som nödvändigt att företagen har en långsiktig och förutseende planering som särskilt gäller deras personella resurser." Vi konstaterar i utskottet att detta är en utveckling som pågår när det gäller inriktning på civil produktion. Sedan säger vi: "Under förutsättning att denna inriktning på omställning till civil produktion fortsätter bör statsmakterna inte anvisa företagen hur planeringen skall gå till eller söka utföra planeringen i deras ställe."

Jag menar att Nils Berndtson har fel i sak när han jämför med hur det såg ut i början av 1970-talet då såväl Saab som Volvo Flygmotor i huvudsak var inriktade på att tillgodose de militära behoven. I dag har Volvo Flygmotor genomgått en snabb utveckling mot en ökad civil produktion. Ett sådant exempel är deltagandet i det europeiska rymdprojektet. Ett annat exempel är företagets satsningar på kollektivtrafiksidan.

Saab genomgår motsvarande utveckling. Ett exempel är det s. k. Saab Fairchild-projektet som innebär att Saab för sin del har satsat ungefär 1 miljard kronor i utvecklingskostnader. Detta är satsningar som inte har skett tidigare.

Men självfallet finns det inte någon anledning för oss socialdemokrater att säga att vi är nöjda med detta. Att det kan räcka. Denna utveckling måste fortsätta. Det är nödvändigt att så sker. Jag vill understryka det. Om det inte sker kommer man i bl. a. Linköping att ställas inför mycket allvarliga problem den dag man skall hitta på arbetsuppgifter åt personalen. Först uppstår problemen tidsmässigt på utvecklingssidan när JAS-projektet lämnar planeringsstadiet. Därefter kommer självfallet nästa steg att få direkt verkan ute på verkstadsgolvet.

Jag vill också i anslutning till detta säga att det är oerhört angeläget att industrin själv tar ansvar för och söker att genomföra kompensationsaffärer i så stor utsträckning som möjligt. Det är glädjande och visar en helt annan handlingskraft hos den nuvarande regeringen – jämfört med den tidigare – att också regeringen nu har tagit denna fråga på allvar och inrättat ett interdepartementalt organ som arbetar tillsammans med myndigheterna och industrin för att stimulera fram projekt på den civila sidan. Dessutom har förre förbundsordföranden i Metall, Bert Lundin, knutits som särskilt sakkunnig till industridepartementet just för att arbeta med dessa frågor.

Men lyckas man inte med denna inriktning på en fortsatt övergång kan statsmakterna självfallet aldrig frånhända sig sitt ansvar. Därför är utskottets skrivning villkorad. Utskottet har skrivit att "under förutsättning att denna inriktning på omställning till civil produktion fortsätter" bör inte statsmakterna gå in. Men sker inte detta står statsmakterna självfallet helt fria att pröva denna fråga igen.

Under detta anförande* övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Nr 132

Torsdagen den
28 april 1983

Anf. 76 GUNNAR BJÖRK i Gävle (c) replik:

Herr talman! I fråga om de olika krav som socialdemokraterna ställer, tycker jag att man i stort sett inte står närmare ett klarläggande än man gjorde i fjol. Man vet fortfarande lika litet om dollarkursens utveckling i slutet av 1990-talet, som då ansågs vara ett huvudnummer. På den punkten tycker jag inte man har vunnit särskilt mycket alls. Vad socialdemokraterna har medverkat till är att förhala frågan ytterligare ett år. Det är bra att man nu äntligen är beredd att ta sitt politiska ansvar.

Jag tycker att det som hände under valrörelsen ändå är litet allvarligt. Då gick socialdemokraterna medvetet ut och felinformerade. Jag säger detta därför att jag har läst en tidning som heter Här kommer facket, som under valrörelsen utdelades till unga LO-medlemmar och i yrkesskolorna. I en ledare som är signerad av Gunnar Nilsson säger man mycket klart ut att man vill ha ett svenskt flygplan, men man säger nej till JAS – för dyrt och för dåligt.

Sanningen är alltså att det socialdemokratiska partiet medvetet har desinformerat i valrörelsen. Det stämmer inte med det Åke Gustavsson säger nu, och det stämmer heller inte med vad propositionen säger, nämligen att socialdemokraterna tog ställning redan i fjol. Jag tycker att man borde ha varit så pass ärlig att man hade informerat sitt folk som var ute och jobbade i valrörelsen om var man verkligen stod.

Detta har i sin tur lett till att det finns grupper som tror att socialdemokraterna har varit emot detta hela tiden, och det har bidragit till att det har blivit splittring i denna fråga.

Beträffande den ekonomiska nivån är det fel att försöka inbilla folk att man sparar 800 milj. kr. Det är en laborering med pengar, som inte är sakligt hållbar när man börjar analysera den.

Till sist vill jag säga om projektering av civila delar att den nuvarande regeringen har varit rent av sölig. Industridepartementet har ju inte alls gjort särskilt mycket under vintern. Det har tagit nästan ett halvår innan man har kommit i gång. På den punkten lades grunden på den tidigare regeringens tid. Det är tack vare de initiativen som man nu ändå har kommit i gång litet lätt i industridepartementet.

Anf. 77 NILS BERNDTSON (vpk) replik:

Herr talman! Åke Gustavsson tog fasta på att jag befarar att socialdemokraterna håller på att falla tillbaka till vad man sade i början av 1970-talet. Jag skall ge litet historik för att belysa vad jag menar.

När vi hade motionerat i denna fråga förklarade man från näringsutskottet: "Det primära ansvaret för företagets produktionsinriktning måste åvila företagen själva. Från samhällets sida kan det dock vara motiverat att delta i en planering och eventuellt att i speciella fall bidra till att underlätta övergången till civil produktion."

Totalförsvaret

Torsdagen den
28 april 1983

Totalförsvaret

Så flyttades genom opinionens tryck positionerna fram, så att försvarsutskottet 1979 sade att man ville "understryka vikten av aktiva insatser på detta område. Det är angeläget att regeringen låter utarbeta ett program för omställning till civil produktion inom flygindustrin."

När jag läser vad försvarsutskottet skriver i dag tycker jag mig finna att man kommer tillbaka till att det ankommer på industrin att planera.

Visst skall man ställa oerhört hårda krav på företag och företagsägare som har kammat hem väldiga och säkra vinster på den militära flygplansproduktionen, men jag menar att det inte fritar statmakterna från ansvar. Hur många skattemiljarder har plöjts ner i flygplansindustrin? Har inte statsmakterna ett särskilt ansvar för att dessa resurser också kommer till användning på angelägna områden i samhället? Har inte statsmakterna ett särskilt ansvar för tryggheten för arbetare och tjänstemän som genom sitt arbete har säkrat genomförandet av statliga beslut? Jag förnekar inte att det i dag förekommer en ökad civil produktion, men fortfarande har den militära produktionen en mycket stor tyngd, och det är denna produktion som skall ersättas. Det behöver man planera för redan nu.

Anf. 78 ERIC HÄGELMARK (fp) replik:

Herr talman! En av huvudinvändningarna från socialdemokraterna i riksdagsdebatten inför fjolårets JAS-beslut gällde osäkerheten om vilka modifieringsbehov, t. ex. på motorn, som kan bli en följd av en allvarligare hotbild fram emot sekelskiftet. Inget materiel har presenterats som skulle kunna ge anledning till en annan bedömning än den som då gjordes. I den analys som har utförts inom försvarsdepartementet tas denna fråga inte ens upp, utan den analysen gäller egentligen enbart dollarkursen och ekonomiska ramar. Däremot har ÖB och flygvapenchefen sagt att JAS även i grundutförandet fyller de operativa kraven. Men det sade ÖB och chefen för flygvapnet redan före fjolårets beslut.

Socialdemokratin var den gången inte beredd att godta den tolkningen, vilket jag har visat genom att återge ett par citat från Olof Palme på just denna punkt. Av dessa citat, som återfinns i mitt huvudanförande, framgår att Olof Palme förra året bl. a. uttalade en bestämd varning. Han jämförde t. o. m. JAS med den då nyligen sänkta kryssaren General Belgrano, därmed antydande att JAS skulle vara omodernt redan mycket tidigt. Så är inte fallet. Jag behöver kanske inte orda så mycket mer om detta.

När det gäller den proposition som ligger till grund för det betänkande som vi nu behandlar är den viktiga frågan att vi i dag kan fatta ett beslut som i stort sett är ganska lika det förra. Det är egentligen bara dessa 800 milj. kr. som kanske är litet underligt placerade. Vi hoppas på ett beslut. Det är det som vi är mest betjänta av, nu och för framtiden.

Anf. 79 ÅKE GUSTAVSSON (s) replik:

Herr talman! Jag vet inte riktigt vad som är huvudfrågan i de repliker som jag har fått. Jag börjar med Gunnar Björk i Gävle.

Han påstår att vi har förhalat frågan och, underförstått, att det skall ha gett

en mängd negativa konsekvenser. Så är inte fallet. Det faktum att det mitt under det att industrin förhandlade med myndigheterna låg en socialdemokratisk motion på riksdagens bord påverkade utformningen av avtalet. Den statssekreterare som under denna tid jobbade hos den centerpartistiske försvarsministern var mycket angelägen om att inför utskottet understryka detta faktum när det gäller socialdemokraternas motion våren 1982.

Det är fel att säga att socialdemokraterna hade tagit ställning i sak före valet. Det hade vi inte. Vi ville ha en ytterligare prövning och få klarlagt bl. a. den tekniska osäkerheten, som självfallet skulle kunna leda till allvarliga ekonomiska konsekvenser.

Det är inte fel att säga att man sparar 800 milj. kr. Vi är beredda att vidta åtgärder för att hålla kostnaderna nere. Det exemplifieras också i propositionen. Där sägs t. ex. att man kan tvingas dra in skolversionen av flygplanet.

Det är intressant att notera att det enda Gunnar Björk har att peka på i sin argumentering är en skrift från valrörelsen. Han säger att vi då felinformerade medvetet och systematiskt. Om det i denna skrift ges intrycket att socialdemokraterna vid den tidpunkten sade nej till flygplanet är det fel. Vi hade frågan uppe till diskussion, men hade inte fattat något beslut. Jag tror å andra sidan att detta är det enda exempel av denna typ som Gunnar Björk kan finna.

Självfallet åvilar, Nils Berndtson, det primära ansvaret alltid företagen själva. Men samtidigt är det självklart att staten skall vara beredd att göra aktiva insatser för att underlätta en övergång till civil produktion.

Vi har nu fått en ökad aktivitet från regeringens sida. Jag håller med Gunnar Björk om att det tog litet lång tid – ett halvt år efter det att den tidigare regeringen hade lagt grunden. Men det var just denna grund som gjorde att det tog så lång tid. Samhället måste självfallet alltid vara berett att stimulera sysselsättningen också i detta fall. De satsningar som nu måste ske på kompensationsaffärssidan för att stimulera en övergång till civil produktion måste fullföljas. Såväl Saab som Volvo Flygmotor har en helt annan situation i dag när det gäller andelen civil produktion i förhållande till den som man hade i början av 1970-talet.

Till slut vill jag säga till Eric Hägelmark att jag vidhåller – och det framgår om man läser våra sju punkter i partimotionen – att en stor del av de osäkerheter som förelåg vid det tillfället har vi kommit till rätta med. Jag hänvisade dels till motorn, dels till vingproblemet, eller den s. k. Rockwellvingen.

Självfallet skall jag å andra sidan inte förneka att det fortfarande kvarligger osäkerheter. En sådan är, som Eric Hägelmark just påpekade, valutakurserna. Men vi får leva med att sådana osäkerheter kommer att föreligga vid varje stort beslut. Och just när det kvarstår osäkerheter är skälet desto starkare att ha en så hård styrning som över huvud taget är möjlig. Därför är det viktigt att t. ex. överbefälhavaren tvingas att göra en kontinuerlig rapportering till regeringen. Det är också nödvändigt att regeringen för sin

del har ett ordentligt grepp över projektets utveckling, och det hoppas och tror jag att den har.

Anf. 80 GUNNAR BJÖRK i Gävle (c) replik:

Herr talman! Det är bra att Åke Gustavsson tar avstånd från det valmaterial som delades ut. Det var inte någon liten sak, om det rör sig om den tidning som delades ut till allå LO-medlemmar under 33 år och till alla yrkesskolor. I denna tidning ger man sken av att socialdemokraterna säger nej till JAS. Genom sitt inlägg här har Åke Gustavsson visat att man medvetet gått ut med desinformation.

Min kritik när det gäller beslutet är att socialdemokraterna redan i fjol hade fullgod insyn i arbetet. De hade full tillgång till allt material. Det jag reagerar mest över är det inlägg som nuvarande statsminister Palme hade i fjolårets debatt, där han gjorde en rad påståenden, som Eric Hägelmark nu har visat inte är särskilt bärkraftiga.

När det gäller industrin skall man komma ihåg att icke-socialistiska regeringar – såväl mittenregeringar som regeringar med en moderat försvarsminister – har pressat svensk industri hårdare än vad som gjordes beträffande Viggensaffären. De garanterade vinster som industrin hade under den tid socialdemokraterna gjorde flygplansaffärer har ändå pressats mycket hårt nu. Det är viktigt att komma ihåg att industrin har pressats hårdare än i något tidigare fall där socialdemokraterna har lett flygplansupphandling.

Anf. 81 NILS BERNDTSON (vpk) replik:

Herr talman! Åke Gustavsson säger att de satsningar som har skett på civil produktion måste fullföljas, och det är väl det minsta man kan säga. Jag vill fråga: Ser inte Åke Gustavsson en risk i att en ny mångmiljardsatsning på det nya flygplanet kan bryta utvecklingen mot ökad civil produktion? Vi får inte glömma att en del av de civila satsningar som har förekommit kom till vid den tidpunkt när diskussionen stod om huruvida Vigen skulle få någon efterföljare eller ej. Vi vet också från Viggentiden att man från företagets sida ofta sade: Vi har inte möjligheter eller resurser att satsa på både flygplanet och en alternativ produktion.

Jag tror att Åke Gustavsson snart nog skall se att det behöver göras insatser, för att det som redan är påbörjat i fråga om civil produktion inte skall falla tillbaka.

Åke Gustavsson talar om att utskottets skrivning är villkorad. Jag förstår det så, att när man säger att under förutsättning att denna inriktning på omställning till civil produktion fortsätter, så bör statsmakterna inte anvisa företagen hur planeringen skall gå till eller söka utföra planeringen i deras ställe. Då drar jag den slutsatsen att om inte denna inriktning fortsätter, är Åke Gustavsson alltså beredd att förorda statliga insatser. Min fråga är då: Vad skall ske innan Åke Gustavsson anser det motiverat med statliga insatser för en planering?

Anf. 82 ERIC HÄGELMARK (fp) replik:

Herr talman! Till Åke Gustavsson: Kraven i de sju punkterna, som det har talats så mycket om och som Åke Gustavsson redogjorde för här, uppfylldes i stort sett redan förra året. Hade socialdemokraterna då haft ungefär samma goda vilja som de har i dag att lösa det här problemet, hade beslutet kunnat fattas, och den önskvärda utvecklingen hade redan kunnat börja. Det är vad som kanske hade varit nödvändigt i det här sammanhanget för att få en division klar till 1992.

Anf. 83 ÅKE GUSTAVSSON (s) replik:

Herr talman! Först till Gunnar Björk i Gävle. Han påstår att socialdemokraterna medvetet gått ut med desinformation. Jag fick en lapp i min hand där det står att den artikel som Gunnar Björk åberopar stått i en tidning där några ungdomar intervjuades och någon uttalade sig om SSU:s offentliga ställningstagande. Så i det här fallet kommer inte desinformationen från mig, i varje fall inte i den här debatten, utan man får nog söka till vänster om mig geografiskt, dock inte politiskt.

Till Nils Berndtson: Jag vill svara ärligt och uppriktigt på frågan om det inte finns risk för att en ny mångmiljardsatsning bryter en utveckling mot civil produktion. Svaret på den frågan är ja. Därför är det desto viktigare att statsmakterna trycker på och att företagen själva jagar civila produkter, inte minst när det gäller att utnyttja möjligheten till t. ex. kompensationsaffärer. Det är självfallet också sant att pengar som satsas på det civila området ger flera arbetstillfällen och motsvarande satsningar på det militära. Det finns många undersökningar som visar detta. Det kan man knappast förneka. Sanningen i dag är att de här projekten inte är närliggande, så man kan inte nå den effekten i det här konkreta fallet. Det skall man ha klart för sig.

Jag delar självfallet Nils Berndtsons oro på den här punkten. Det är ett av skälen till att jag för min del vill understryka vikten av villkoringen i skrivningen från utskottets sida.

Nils Berndtson frågade vad man skall göra för att Åke Gustavsson ändå skall uppfatta det här och kräva insatser. Det som gjorts att man har en annorlunda attityd till detta är att utvecklingen vänts och att man inte gjort någonting från industrins sida.

Allra sist till Eric Hägelmark: Det är tredje gången som vi diskuterar socialdemokraternas sju punkter och andra gången som jag skall redogöra för dem för Eric Hägelmark. Jag menar alltså att kraven i de sju punkterna till en viss del uppfylldes förra året beroende på att vi från oppositionen ställde krav. Delvis kom de att uppfyllas först vid ett senare tillfälle.

Chefen för flygvapnet tog för sin del inte ställning till hur man skulle ha det med vindkonfigurationen förrän hösten 1982. Motionen väcktes våren 1982. Ökad säkerhet har också vunnits på motorsidan. Men självfallet kvarstår osäkerhet när det gäller valutakursutvecklingen. Det finns ju ingen som kan förneka det: Att vi skulle nå säkerhet på den punkten har vi från socialdemokratiskt håll inte räknat med. Det är ganska uppenbart, eller hur Eric Hägelmark?

Andre vice talmannen anmälde att Nils Berndtson och Eric Hägelmark anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 84 OLLE AULIN (m):

Herr talman! Den senaste tiden har präglats av aktioner och demonstrationer för freden. Vi har alla ett ansvar för den fredliga utvecklingen i världen. Hotet om förödande krig vilar tungt över människorna. De känner oro och osäkerhet och vill uttrycka denna oro genom att aktivt delta i vad de menar vara fredsbevarande aktioner.

Man kan emellertid fråga sig om de framkomstvägar som många av demonstranterna använder sig av är de rätta för att nå målet, en fredlig värld i frihet. Näja, ordet frihet är det alltför många som tappat bort i förkunnelsen.

Hur skall man t. ex. få dem som har ansvaret för lagstiftningen att lyssna på budskapet, om man själv använder sig av olagliga medel, som man gjorde härförleden ute på Lidingö och som vi i dag tre gånger har upplevt att man gjort från kammarens åhörarläktare?

När vi snabbare resultat för världsfreden genom att Sverige genomför en separat nedrustning? Detta krävs ju av många av fredsorganisationerna. Jag menar att vi då i stället skapar obalanser och därmed ökar riskerna för krig i vårt område.

Alltför många inom fredsorganisationerna har låtit sin idealitet vilseföra dem om vad verkligheten kräver av oss i fråga om vaksamhet, beredskap och resurser i ett starkt totalförsvaret för att i vår oroliga värld skydda landets frihet och fred. Sveriges militärgeografiska läge mellan maktblocken ställer därvid särskilda krav på oss. Ubåtskommissionens rapport talar sitt tydliga språk i det hänsendat.

Det är därför i högsta grad tillfredsställande att de borgerliga partierna och socialdemokraterna är överens om huvudlinjerna i den svenska säkerhetspolitiken. I propositionen gör emellertid den socialdemokratiska regeringen ett viktigt avsteg från förra årets försvarsbeslut genom att nu föreslå ett ännu lägre anslag än vad man själv önskade för ett år sedan i en reservation. Detta är märkligt, om vi ser på alla de riktiga konstateranden som görs i propositionen om de krav som måste ställas på försvaret och jämför detta med de medel som ställs till förfogande.

”Kapprustningens tempo har ytterligare stegrats”, säger departementschefen. Vilken är då slutsatsen för det svenska försvaret? Knappast att man bör minska de redan snålt tilltagna anslagen. Det skadar inte att en gång erinra om att försvarets andel av statsbudgeten under de senaste tio åren har minskat avsevärt. Budgetåret 1971/72 var det 13 % av statens utgifter som gick till försvarsdepartementet och nu är det mindre än 8 %.

”Det svenska territoriet skall skyddas mot kränkningar med alla tillgängliga medel”, sägs det vidare i propositionen. Men hur omfattande blir de medlen? Att ubåtskommissionens betänkande måste följas upp med ett

medelstillskott utanför de ramar till försvaret som vi i dag anslår står för mig helt klart.

I propositionen sågs vidare att förtroendet för vår vilja och vår förmåga – jag understryker vår förmåga – att i krig bevara vår neutralitet måste vidmakthållas. Men, herr talman, hur vidmakthåller man vår förmåga, när medlen att lösa uppgifterna blir otillräckliga?

I debatten hör man ibland påståenden från dem som är negativa till det militära försvaret att vi måste "omrusta". Maj Britt Theorin har tidigare fört sådan talan. Man menar då att medel skall tas från det militära försvaret och föras över till civilförsvaret och ekonomiskt försvar. Låt mig från början säga ifrån att ansvariga företrädare för dessa viktiga områden av totalförsvaret inte själva för ett sådant resonemang. Naturligt nog, eftersom resonemanget innebär en total felsyn när det gäller sammanhangen mellan totalförsvarets olika grenar.

Som framhålls i den moderata partimotionen är möjligheterna för t. ex. civilförsvaret att genomföra sina uppgifter starkt beroende av den miljö i vilken räddningsinsatserna skall ske. Det betyder att civilförsvaret för sina insatser är beroende av det militära försvarets möjligheter att lösa sina uppgifter. Ett otillräckligt luftförsvar t. ex. gör det mycket svårt för civilförsvaret att genomföra sina undsättningsinsatser. Är invasionsförsvaret svagt påverkar detta civilförsvarets möjligheter att genomföra omflyttningar och utrymningar från hotade områden. Omvänt är trovärdigheten i det militära försvaret beroende av att soldaterna vid fronten vet att civilförsvaret kan verka för att skydda de hemmavarande. De brister som alltjämt finns inom civilförsvaret måste självfallet avhjälpas, men inte genom att ta av det militära försvaret och därigenom minska dettas möjligheter att avvålla från angrepp.

De brister som vi moderater finner vara särskilt allvarliga inom civilförsvaret är den otillräckliga beredskapen till snabb mobilisering av utbildade och väl utrustade civilförsvarensenheter, som direkt efter mobilisering kan påbörja sina uppgifter. Civilförsvaret måste nämligen redan i ett inledande bekämpningsskede – kanske innan de militära förbanden mobiliserats – kunna träda i verksamhet för varnings-, skydds- och räddningsuppgifter. Allvarliga brister redovisas emellertid i den nuvarande krigsorganisationen avseende personalrekrytering, utbildning och materielförsörjning. Vi anser därför att kraftfulla åtgärder måste sättas in för att ge civilförsvarets krigsorganisation den stadga och mobiliseringsberedskap som är önskvärd. Av detta skäl har vi kunnat tillstyrka av departementschefen föreslagen förstärkning av civilförsvarets styrelsens organisation. Jag vill säga till Roland Brännström att det i denna fråga inte föreligger något motsatsförhållande mellan propositionens huvudyrkanden och reservationen med vår ståndpunkt när det gäller civilbefälhavarkanslierna.

Utskottet understryker särskilt vikten av en god beredskap inom civilförsvaret även i det övergångsskede som befolkningskyddet nu står inför. Civilförsvaret har varit utsatt för en lång följd av organisationsförändringar under senare år. Den kommunalisering av civilförsvaret som nu

förestår och där försöksverksamhet pågår i Malmöhus län och Kopparbergs län innebär svåra påfrestningar på organisationen centralt, regionalt och lokalt. Det finns anledning att understryka att länsstyrelsernas försvarsenheter i detta omorganisationsskede måste ha tillfredsställande resurser för sin planering för att beredskapen i fältorganisationen inte skall nedgå katastrofalt. Att in-teckna kommande *eventuella* besparingar inom den regionala ledningen genom att i länsstyrelseorganisationen låta försvarsenheterna drabbas av höga besparingskrav nu vore förödande för beredskapen inom civilförsvaret.

När det gäller frågan om hur det framtida planläggningsarbetet för civilförsvaret bör ske har vi moderater velat understryka att det bör ske på ett sådant sätt att samordningsvinsterna vid övergripande regional planering tillvaratas, samtidigt som man tillgodogör sig den lokala kunskapen om fredssamhällets räddningstjänst. Vi har också velat understryka att de ekonomiska konsekvenserna av ett ändrat planläggningsansvar noga bör belysas. Det blir, herr talman, anledning att återkomma till dessa frågor när försöksverksamheten avslutats och riksdagen föreläggs ett slutligt förslag nästa år.

Jag kommer så till reservation 12, där de borgerliga reservanterna finner det angeläget att förra årets ställningstagande till en successiv utbyggnad av den högre regionala ledningen inom det civila försvaret följs upp. Vi menar att minst tre tjänster bör tillföras civilbefälhavarkanslierna det kommande budgetåret. Det är alltså en klarare markering än i propositionen, som på denna punkt är mera svävande. Jag yrkar bifall till reservation 12.

De frivilliga försvarsorganisationerna utgör en ovärderlig tillgång för totalförsvaret. Genom deras verksamhet ges försvaret möjligheter att mot en ofta mycket ringa ersättning orientera, utbilda och krigsplacera tiotusentals män och kvinnor inom totalförsvaret. Det är därför tillfredsställande att utskottet i stor enighet dels föreslagit ytterligare 5 milj. kr. till frivilligorganisationerna, dels uttalat att i samband med prisregleringen ytterligare medel bör kunna tillföras för angelägen verksamhet. Till denna angelägna verksamhet bör, menar jag, framför allt räknas utbildning av personal för krigsplacering med A- och B-kontrakt inom områden där vakanserna i dag är särskilt stora.

Till sist några ord om reservation 11. I en trepartimotion av Göran Allmér m. fl. har yrkats att riksdagen skall besluta om ett anslag på 100 000 kr. till hemvärnets centrala förtroendenämnd att uppföras under rubriken "Vissa nämnder m. m. inom det militära försvaret". Vi reservanter menar att motionen bör bifallas och anslaget föras upp under denna rubrik. Jag yrkar bifall till reservation 11.

Anf. 85 HOLGER BERGMAN (s):

Herr talman! I försvarsutskottets betänkande nr 9 behandlas under punkten 9 anslaget Frivilliga försvarsorganisationer m. m. samt ett nytt förslagsanslag benämnt Vissa nämnder m. m. inom det militära försvaret.

Jag tänker i mitt anförande något kommentera de här två anslagsposter-
na.

Såväl 1978 års försvarskommitté som försvarsutskottet underströk inför
förra årets försvarsbeslut betydelsen för totalförsvaret av de frivilliga
försvarsorganisationernas verksamhet.

Den dåvarande försvarsministern tillsatte också efter förslag från försvars-
kommittén en utredning med uppgift att se över förmånssystemet för frivillig
tjänstgöring. Kommittén har antagit namnet frivilligförmånskommittén
(FFMK).

I budgetpropositionen 1982/83 anför överbefälhavaren, och jag citerar:

”Frivilligverksamheten är så betydelsefull att den även i fortsättningen
kommer att prioriteras. Stor uppmärksamhet behöver ägnas åt rekrytering
såväl av medlemmar som till utbildning.”

I budgetpropositionen föreslås att anslaget under F 16. Frivilliga försvars-
organisationer m. m. räknas upp till 64,3 milj. kr. Det skulle innebära att för
budgetåret 1983/84 ungefär lika stora resurser ställdes till frivilligorganisa-
tionernas förfogande som under innevarande budgetår.

Nu fortsätter intresset för frivillig försvarsverksamhet att öka. Flera
organisationer anmäler ökat medlemsantal och ökning av verksamhetsvoly-
men.

Mot bakgrund av detta och statsmakternas stora uppskattning av
frivilligorganisationernas verksamhet har ett helt enigt försvarsutskott på
överbefälhavarens inrådan beslutat föreslå ett i förhållande till budgetpro-
positionen med 5 milj. kr. förhöjt anslag till frivilliga försvarsorganisa-
tioner.

Som framgår av utskottsbetänkandet avses den här ökningen av anslaget
inte öka utgifterna för det militära försvaret, eftersom regeringen föreslås
beakta detta i samband med prisregleringen för budgetåret.

När det gäller anslaget F 18. Vissa nämnder m. m. inom det militära
försvaret finns en reservation, nr 11, från de tre borgerliga partierna. I
reservationen föreslås bifall till motion 1982/83:1789.

I mitt tycke är den här reservationen helt onödig. I sak är ju majoriteten
och reservanterna helt ense, nämligen att 100 000 kr. skall ställas till
hemvärnets centrala förtroendenämnds förfogande för de uppgifter som
angivits i motionen. Åsiktsskillnaden gäller från vilket anslag pengarna skall
utgå.

Vi socialdemokrater vill i likhet med överbefälhavaren att pengarna skall
utgå från anslaget B 1. Arméförband: Ledning och förbandsverksamhet.
Chefen för armén är också beredd att ställa de här medlen till förfogande från
detta anslag. Reservanterna däremot vill att medlen utgår från anslaget F 18
och så att säga öronmärkes.

Herr talman! Jag yrkar avslag på reservation 11 och bifall till hemställan i
försvarsutskottets betänkande nr 9 i dess helhet.

Nr 132

Torsdagen den
28 april 1983

Totalförsvaret

Torsdagen den
28 april 1983

Totalförsvaret

Anf. 86 EVERT SVENSSON (s):

Herr talman! Det finns två huvudmotiv för att i dag säga nej till JAS 39 Gripen: dels kostnadsaspekten, dels de militärpolitiska övervägandena.

Vårt beslut i dag, liksom riksdagens beslut den 4 juni 1982, med borgerlig majoritet i riksdagen, binder oss för en militärindustriell satsning av enorma mått som sträcker sig långt in på år 2000. Få av oss här i kammaren kommer att som riksdagsledamöter få bära kostnadsansvaret. Beslutet i dag gäller framför allt den yngre generationen, varav många inte ens har rösträtt i dag. I första hand gäller bindningen fram till år 2000, medan ungefär hälften av beslutet kräver en fortsättning efter år 2000.

Hur dyrt JAS 39 Gripen blir vet vi inte. Ramen är 24,9 milj. kr. i prisläget februari 1981. I dag lär väl ramen vara omkring 30 milj. kr. – men då har man fått pruta på några plan för att så att säga med skohornet få in de övriga i ramen. Reserverna för en eventuell utveckling av planet är också utomordentligt små. Att det återstår en del framgår av att det i budgetpropositionen begärts ett anslag på några hundra miljoner för utveckling av planet. Det är alltså inte färdigt ännu, och jag misstänker att kostnaderna kommer att stiga ytterligare. Vi kan manövreras in i en tvångssituation som ingen av oss i ett sådant läge kan komma ur.

Sedan kommer frågan att uppstå om hur många plan vi skall ha efter år 2000. Här hör man olika siffror. Om detta vore det inte så mycket att säga, om inte JAS-projektet skulle kräva ett visst antal plan för att det hela över huvud taget skall bli ekonomiskt försvarbart per styck. Här menar jag att ett licenstillverkat plan skulle ge oss mycket större flexibilitet.

I detta sammanhang har två argument förekommit. Det ena handlar om att det gäller att tillverka ett svenskt plan. Sanningen är emellertid att det inte är något svensktillverkat plan. Ca en tredjedel är importerad. Och ett licenstillverkat plan kan innebära lika mycket av svensktillverkade delar – det beror helt enkelt på hur avtalen utformas, hur långt man når på den punkten. Detta kan alltså inte vara något huvudargument.

Det andra argumentet gäller vår neutralitet. Om neutraliteten är beroende av ett nationellt tillverkat plan, då kan många andra länder som kallar sig neutrala inte vara det – få har ju egen flygplanstillverkning. Och eftersom detta plan av många anses som det sista svensktillverkade flygplanet, skulle dessutom den svenska neutraliteten inte kunna gälla fram på 2000-talet.

Ett tredje argument är sysselsättningen. Här är, som vi vet, sanningen den att en satsning inom militärindustrin ger färre jobb än en satsning på civil produktion. Varje krona som används till civila uppgifter ger mer arbete.

Jag tror i själva verket att försvarsutskottets förslag i dag är ett resultat av det militärindustriella komplex som Eisenhower talade om när han avgick. Och SIPRI:s chef Frank Barnaby tillade att det också finns ett vetenskapligt-byråkratiskt komplex. Allt detta har naturligtvis varit verksamt i det här fallet.

Man kan också säga att utvecklingen har tvingat fram ett beslut. Det är svårare i dag – det medges – att stoppa detta plan än det var för tre kvarts år sedan, dvs. i juni 1982. Hade tolv ledamöter från de borgerliga partierna då

markerat sin tveksamhet och röstat med den socialdemokratiska reservationen, hade naturligtvis läget varit ett annat i dag. Men från den kanten hördes inte ett knyst. Ingen frisinnad och ingen annan heller hördes av.

När jag här har pläderat för en större flexibilitet beror det också på att jag tror att JAS 39 Gripen binder så mycket pengar att det kan bli svårt att kombinera försvaret med nya vapen. Vi hör i dag om ubåtsförsvaret. Det är bara ett tecken på vad som kan komma. Detta gäller naturligtvis också kombinationen inom luftförsvarets ram.

I vårt försvarspolitiska resonemang intar värnplikten en central ställning. Från demokratisk utgångspunkt är värnplikten oerhört viktig. Om vi helt eller delvis riskerar värnplikten, är priset alldeles för högt. Det kan också innebära flera tusen årsarbetare och därmed öka arbetslösheten.

Vi befinner oss i en utomordentligt allvarlig ekonomisk situation. Själv känner jag oro för de sociala reformer vi så mödosamt har byggt upp i vårt land. Vi har inte obegränsat med pengar, vi har i själva verket stora utlandsskulder och ett budgetunderskott som går utöver allt vad vi har kunnat tänka oss tidigare. Försvarskostnaderna har ju inte någon speciell budget, dess värre, som inte behöver vägas in i den allmänna ekonomiska bedömningen.

Till detta, herr talman, vill jag foga några ytterligare synpunkter.

Först och främst vill jag framöver se att anslaget till fredsarbetet ökar. Detta kan vara oberoende av JAS Gripen-beslutet, men det är helt nödvändigt att opinionen för nedrustning, social rättvisa och fred drivs med stor intensitet. Från socialdemokraternas sida har vi krävt 1 % av försvarskostnaderna. Jag önskar att vi får en årlig utveckling den närmaste tiden fram emot detta mål.

En annan fråga gäller alternativ till militär produktion, dvs. civil produktion. Här är utskottet svagt i sin skrivning, och jag yrkar bifall till vår motion 2250, yrkande 2, som innebär en beställning, att industrin senast 1987 skall redovisa en plan för omställning till civil produktion – med tanke på att detta är den sista "svensktillverkade" plan som vi skall röra oss med, om vi fattar det här beslutet i dag.

Här vill jag tillfoga, att det också är nödvändigt att arbeta fram en nedrustningsplan. Detta arbete syftar till att vi skall ha en plan färdig när man internationellt kommer fram till en nedrustning. En sådan plan kan också utgöra en påtryckning på det internationella nedrustningsarbetet, som ju sannerligen går trögt men som inger oss förhoppningar om framtiden.

Till slut en reflexion. Här har staten tillsammans med industrin satsat stora belopp för att arbeta fram en avancerad produkt. Det borde kunna ske även i andra industriella frågor, och vi bör söka oss fram efter dessa linjer inom andra områden.

Inom Broderskapsrörelsen, som jag närmast representerar här i dag, har vi hävdat att de samlade försvarskostnaderna bör minskas. Civilförsvaret och det ekonomiska försvaret bör ökas. Det betyder att det militära försvaret måste minskas så mycket att vi ändå får en minskning när det gäller det totala

försvaret. Vi har en utveckling åt det hållet, och jag hälsar det med glädje, men det behöver ytterligare understrykas.

Jag befarrar nämligen att JAS 39 Gripen kommer att lägga hinder i vägen för en framtida utveckling i denna riktning. Eftersom vi ur militär synpunkt inte behöver fatta ett beslut i dag – det har vitsordats från flera håll – borde vi kunna använda tiden fram till 1987 till att ta en ny omgång och förbereda en annan fördelning av de olika försvarsdelarna.

Jag yrkar alltså, herr talman, bifall till motion 2250, yrkandena 1 och 2.

I detta anförande instämde Barbro Nilsson i Örnsköldsvik (s).

Anf. 87 PER PETERSSON (m) replik:

Herr talman! De uttalanden som Evert Svensson här gör om JAS-projektet och hur det har handlagts av både hans partikamrater och oss andra i försvarsutskottet innebär mycket hårda omdömen. Det är också, som jag tycker, mycket illa underbyggda omdömen. Vi har på ett utomordentligt ingående sätt granskat projektet. Det är ett stort projekt, det är vi också medvetna om – sett ur försvarets synpunkt, sett ur säkerhetspolitikens synpunkt, sett ur svensk allmän synpunkt.

När nu regeringen, även den socialdemokratiska, har lagt en proposition, som innebär att man ansluter sig i stort till det beslut riksdagen fattade i fjol, tycker jag att det – efter den grundliga utredning som har gjorts – är förvånande att Evert Svensson anser sig ha sakkunskap att helt utdöma projektet.

Anf. 88 GUNNAR BJÖRK i Gävle (c) replik:

Herr talman! Evert Svensson har på ett skickligt sätt tagit upp just de invändningar som i den offentliga debatten riktats mot JAS-projektet. En del av dem grundar sig, enligt min uppfattning, på missuppfattningar.

När det till att börja med gäller kostnadssidan låter 25 miljarder väldigt mycket. Men då skall man veta att det är fråga om 18 budgetar på ca 20 miljarder vardera, dvs. totalt ca 400 miljarder. Och det gäller alltså 25 miljarder av 400 – och det är i det sammanhanget kostnaden skall ses.

Sedan blir jag något förvånad när Evert Svensson föreslår ett licenstillverkat plan. Jag är också förvånad över att han säger att det skulle kunna ge ungefär lika mycket jobb som JAS-projektet. Det är mycket riktigt att vi ur försvarets synpunkt skulle ha kunnat fattat beslutet något senare, men sanningen är att vi då inte hade haft något alternativ när det gäller att försöka få det gjort i Sverige. Det skulle nämligen ha inneburit att vi hade måst lägga ned svensk flygplansindustri med 11 000 anställda – och det var inte huvudsyftet med planen, utan det är försvarspolitiska skäl som är det viktiga.

Men då hade endast alternativet med utlandsköp varit kvar – och jag har mycket svårt att förstå att Evert Svensson vill medvetet försätta sig i totalt beroende av t. ex. den nuvarande Reagan-administrationen. Jag vill inte sitta

i knät på NATO-styrkorna, vilket ett sådant beslut skulle innebära. Därför är det viktigt att beslutet blev fattat. Jag beklagar att Evert Svensson utgår från att licenstillverkning skulle kunna vara ett alternativ.

Anf. 89 EVERT SVENSSON (s) replik:

Herr talman! Det är självklart att det har skett en politisk bedömning. Jag vill säga det som en replik till utskottets värderade ordförande. Men jag har varit med och följt utvecklingen från den tidpunkt då man anslog pengar till utveckling av ett nytt plan, och jag vet att det hela har arbetat sig fram. Till slut kommer man till en situation då man måste fatta beslut – och det är klart att det är ett militärindustriellt komplex som fungerar här. Det kan man inte komma ifrån. Det betyder inte att det inte också har gjorts en politisk bedömning – och jag har naturligtvis all respekt för den.

Gunnar Björk i Gävle tog upp frågan om de svensktillverkade planen. Men vi behöver inte nu fatta beslut om hur vi skall ha det på den punkten. Men jag är också medveten om – vilket jag förmodar att alla är – att man måste tänka sig ett importerat plan, om vi inte får det i Linköping tillverkade JAS-planet. Det måste i så fall vara ett licenstillverkat plan. Vi kommer att stå inför den situationen i nästa omgång – men det är inget nytt i sammanhanget.

Det väsentliga i sammanhanget, menar jag, är att vi därigenom skulle bli mycket mindre beroende av antalet plan. JAS-projektet är av den karaktären att vi måste ha en stor serie för att priset per styck skall kunna försvaras.

Sedan bara en liten reflexion: Jag tycker att det är fel om enbart försvarsutskottets ledamöter skall få delta i debatten. Även om jag inte är så kunnig som Per Petersson eller andra i försvarsutskottet, har jag följt frågan ganska väl. Men jag kan naturligtvis inte säga annat än att jag är lekman.

Anf. 90 MAJ-LIS LÖÖW (s):

Herr talman! Jag är en av de tolv socialdemokrater som i motion 2250 yrkat att riksdagen skall uppskjuta beslutet om ett eventuellt nytt flygplanssystem till 1987. Det innebär att vi yrkar avslag på proposition 1982/83:119.

Vår första utgångspunkt för ett uppskjutande av beslutet är att det av militärpolitiska skäl inte är nödvändigt att redan nu fatta beslut om vilket flygplanssystem som skall ersätta Viggen i slutet av 1990-talet.

Det andra skälet är att vi fortfarande tycker att det finns så stor militärpolitisk, teknisk och ekonomisk osäkerhet att frågan om ett nytt flygplan skulle vinna på att diskuteras i samband med 1987 års försvarsbeslut.

Vi har i vår motion redogjort för våra invändningar, och jag skall bara mycket kort beröra dem här.

Den första gäller ekonomin. Vi har att fatta detta beslut i en tid då osäkerheten om den ekonomiska utvecklingen här i landet är större än någonsin. Möjligheten att satsa behövliga resurser prövas noga på varje område. Detta måste också gälla försvarskostnaderna.

Även om man nu anser sig kunna visa att JAS ryms inom de ekonomiska ramar som gäller för pågående försvarsbeslut, vet vi litet om vilka ramar som

blir möjliga för nästa försvarsbeslut. Vi anser inte att man kan binda sig på det sätt som sägs i den till propositionen fogade analysen. Där konstateras att ett beslut om JAS förutsätter att statsmakterna är beredda att tilldela försvaret i stort sett oförändrade resurser. Vi binder också stora delar av försvarsbudgeten. Inte minst de senaste dagarna har vi påmint om att det också måste finnas utrymme för flexibilitet, för oförutsedda händelser, inom försvarsramarna.

Den andra invändningen gäller tekniken. Vi har bl. a. påpekat att det rör sig om en oprövad motor, och även analysen säger att "säkerheten i motorutvecklingsprogrammet är mycket svår att överblicka".

Den tredje gäller den militärpolitiska bedömningen, som också hänger ihop med den snabba tekniska utvecklingen. Vi menar att ju längre man väntar med att bestämma sig för typ av flygplan, antalet flygplan, beväpning osv., desto större chans har man att bedöma vilken roll flygplanen skall ha i ett samlat luftförsvar, som ju också består av många andra komponenter.

Herr talman! Vi vet av erfarenhet att flygplansprojekt alltid hittills blivit dyrare än beräknat. Framför allt vet vi i dag mycket litet om hur många plan vi kommer att ha möjlighet att anskaffa efter år 2000. Ytterligare beställningar efter sekelskiftet förutsätts dock för att kostnaderna per plan skall bli försvarbara, även om det avtal och de kostnadsberäkningar som nu finns fram till år 2000 skulle hålla.

Även om jag som motståndare till det här beslutet naturligtvis uppskattar att ytterligare – och inte oväsentliga – ansträngningar har gjorts för att pressa kostnader, förhandla fram bindande åtaganden från industrigruppen osv., vill jag också gärna säga att vi samtidigt måste vara medvetna om att det ger ytterst små marginaler för modifiering och utveckling under projektets gång.

Det finns utan tvivel en stor opinion utanför det här huset, mot JAS-projektet. Det har vi nog alla i den här kammaren på ett eller annat sätt erfarit. Den opinionen ser med all rätt detta beslut som den sista chansen att stoppa JAS. De demonstrationer som vi fått uppleva här i huset i dag har emellertid mera skadat än gynnat saken. De har varit till skada för dem som den senaste tiden på ett just sätt intensifierat sitt opinionsarbete med bl. a. uttalanden, brev och kort till oss riksdagsledamöter.

Tyvärr får nog den opinionen uppleva att detta arbete inte blev framgångsrikt när vi snart kommer till votering. Många har ställt sitt hopp till socialdemokraterna. Därför kommer kanske också den omedelbara besvikelsen att riktas mot socialdemokraterna. Jag hörde dessutom i tidningskrönikan i morse att det t. o. m. finns borgerliga tidningar som inte drar sig för att blåsa under uppfattningen att det är socialdemokraterna som nu driver igenom JAS-beslutet. Det tycker jag är oförskämt.

Jag vill bara påpeka två saker.

För det första: Det var tre borgerliga partier som med knapp majoritet drev igenom det första beslutet om att starta JAS-projektet, säkert väl medvetna om att det ytterligare skulle försvåra att senare avbryta projektet.

För det andra: Socialdemokraterna är det enda parti där det har förekommit en fri och öppen debatt såväl i den här frågan som i andra försvarsfrågor.

Vi har t. ex. aldrig sett skymten av debatt från kvinnor och ungdomar i centern eller folkpartiet i denna fråga. Den som vill vara med i försvarsdebatten och påverka bör överväga i vilket parti man har störst chans att bli hörd. Att sedan majoriteten vinner över minoriteten hör till vanliga demokratiska regler.

Så långt vårt yrkande om att riksdagen skall avslå propositionen och uppskjuta flygplansdiskussionen till 1987 års försvarsbeslut. Dessutom vill jag ta upp ett par andra saker.

Inte utan en viss förvåning har jag hört att vpk har för avsikt att lägga ned sina röster, när vi så småningom kommer att ta ställning till hur mycket det JAS-projekt som majoriteten sannolikt röstar fram skall få kosta. Vpk förlitar sig alltså på att de socialdemokrater som är emot JAS skall se till att rösta fram ett billigare alternativ. För man kan väl inte vara likgiltig till hur mycket vi satsar på ett projekt, även om man i första hand inte vill ha det alls.

Om man ville två sina händer och inte alls ha med JAS att göra, skulle jag till nöds kunna förstå detta ställningstagande. Men nu kräver vpk i ett annat motionsyrkande att få vara med i den fempartikommitté som skall följa JAS-upphandlingen. Då tycker jag att man också borde vara med och ta ansvar för hur stora ramar för projektet som denna kommitté skall ha att arbeta med. För oss socialdemokratiska motionärer som yrkar på ett uppskjutande av flygplansbeslutet är det självklart att vi – om vi inte får gehör för detta – kommer att stödja den lägre, socialdemokratiska ramen.

Herr talman! Så till den sista delen av vårt motionsyrkande. Vi har i ett andrahandsyrkande krävt att riksdagen för ett godkännande av JAS-projektet skall ställa som villkor att industrin 1987 redovisar en plan för omställning till civil produktion. Utskottet vill nu att riksdagen godkänner vad föredraganden har förordat om flygindustrins ansträngningar att minska sitt beroende av militär produktion. Utskottet hänvisar till vad som sades i den socialdemokratiska partimotionen förra året, nämligen att det "för den framtida planeringen inom flygindustrin borde klargöras att något nytt projekt för utveckling av ett militärt flygplan inte kan vara aktuellt när utvecklingsarbetena för JAS börjar minska vid 1990-talets början".

Det är ett bra uttalande, som helt visst förtjänar att citeras, vilket också skett i kammaren flera gånger i dag. Men det är ett uttalande, som stått i en motion som en gång i den här kammaren avslagits av en borgerlig majoritet. Därför kan man knappast luta sig mot det i dag, när man vill avslå vårt motionsyrkande. Jag noterar också att eftersom det inte uttrycks någon annan mening från utskottet än vad som står på s. 28 i betänkandet, har tydligen också den borgerliga delen av försvarsutskottet varit med på att bygga argumentationen i huvudsak på de s. k. sju villkoren i den socialdemokratiska motion man en gång avslög.

Nåväl, herr talman, detta är kanske mera att notera som kuriosas. Det

allvarliga är emellertid att det faktiskt inte finns något uttalande från riksdagen som understryker att flygindustrin inte kan räkna med något nytt militärt flygplansprojekt efter JAS. Det finns heller inget uttalande i propositionen att förlita sig till. Statsrådet utgår från att industrin skall intensifiera sina ansträngningar att minska beroendet av militär produktion. Enligt vår mening kan man inte så totalt förlita sig till industrins goda vilja.

Vi menar i stället att det är just nu, när man förhandlar och beslutar om detta projekt, som man kan skriva in *garantier* för en omställning till civil produktion. I betänkandet sägs att statsmakterna inte kan anvisa *hur* planeringen skall gå till. Vi är ute efter att statsmakterna skall anvisa *att* det skall bli en planering. Annars kan vi mycket väl återigen hamna i den situationen att tvingas in i ett nytt flygplansprojekt av sysselsättningskäl. Vi motionärer tyckte att det var rimligt att begära att industrin skulle kunna redovisa en sådan plan till 1987.

Herr talman! Med detta vill jag yrka bifall till motion 2250 av Evert Svensson m. fl.

I detta anförande instämde Margareta Persson, Gerd Engman, Margareta Winberg och Lena Öhrsvik (alla s).

Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas kl. 19.30.

8 § Anmäldes och bordlades

Redogörelse

1982/83:23 Redogörelse från svenska delegationen vid Europarådets parlamentariska (rådgivande) församling rörande församlingmötena under tiden april 1982–januari 1983 (34:e sessionen)

9 § Anmäldes och bordlades

Förslagen

1982/83:24 Riksdagens förvaltningsstyrelsens förslag om säkerhetsskyddet i riksdagen

1982/83:25 Riksdagens förvaltningsstyrelsens förslag om organisationen av riksdagens förvaltningskontor

10 § Anmäldes och bordlades

Motionerna

1982/83:2412 av *Olle Grahn* och *Hugo Bergdahl*

1982/83:2413 av *Göran Riegnell*

Ändring i sjölagen (1891:35 s. 1) m. m. (begränsning av redares ansvar, befordran av passagerare) (prop. 1982/83:159)

11 § Meddelande om interpellationer

Nr 132

Torsdagen, den
28 april 1983

Meddelades att följande interpellationer framställdes

den 27 april

1982/83:130 av *Ivar Franzén* (c) till statsrådet Birgitta Dahl om ökad satsning på etanol baserad på inhemska råvaror:

Blyinblandningen i bensinen är ett stort miljö- och hälsoproblem.

Effektiviteten i det svenska jordbruket och en minskad konsumtion av baslivsmedel har medfört att vi i dag har ett betydande överskott av bl. a. spannmål.

Sverige har samtidigt en stor nettoimport av protein, och importen utgörs i huvudsak av högvärdigt protein, som mycket väl kan användas som människoföda. Detta försämrar vår bytesbalans, och betydande mängder värdefullt protein konsumeras som djurfoder.

Dessa förhållanden kan vi komma till rätta med genom att en omfattande produktion av etanol med spannmål eller sockerbetor som råvara kommer till stånd.

Det är sannolikt möjligt att blanda upp till 10 % etanol i bensinen utan att vare sig förändra bilmotorerna eller skada motorerna. Denna etanolinblandning höjer oktantalet och kan i huvudsak ersätta blyinblandningen. Det hälsovådliga blyutsläppet försvinner eller reduceras kraftigt.

Vi har ungefär 1 miljon ton spannmål som vi i dag har svårigheter att avsätta på exportmarknaden. Utnyttjar vi denna spannmål för produktion av etanol, räcker det till ca 5 % inblandning i den bensin som vi f. n. använder.

Samtidigt kan vi ur denna spannmål ta vara på protein motsvarande ungefär nuvarande import av protein.

Det finns alltså minst tre mycket viktiga motiv för en omfattande satsning på produktion av etanol. För att produktionen skall bli lönsam krävs att etanol producerad på inhemsk råvara blir helt skattefri. Centern har till innevarande riksmöte motionerat om detta.

Med hänvisning till det anförda hemställer jag att till energiministern få rikta följande fråga:

Vilka åtgärder avser regeringen att vidtaga för att främja en omfattande satsning på produktion av etanol baserad på inhemska råvaror?

den 28 april

1982/83:131 av *Per Stenmarck* (m) till jordbruksministern om sandsugning utanför Skanör:

Sedan ett flertal år tillbaka pågår sandsugning i havet utanför Skanör-Falsterbo. Sanden har ansetts vara av god kvalitet, och den har därför använts som en viktig ingrediens vid glastillverkning.

*Meddelande om
interpellationer*

Verksamheten har pågått i flera år, med Vellinge kommuns godkännande, eftersom nackdelarna tidigare inte har ansetts vara särskilt stora.

Under senare år har stränderna på de ställen där sandsugning utförts blivit allvarligt skadade. Allt fler är av den uppfattningen att sandsugningen är anledningen till skadorna. Huruvida det verkligen föreligger något samband, är givetvis svårt att bevisa. Av de mätningar som årligen görs har inga säkra slutsatser kunnat dras. Många menar att mätningstekniken inte är tillfredsställande. Bland de förtroendevalda inom Vellinge kommun torde det i dag råda politisk enighet om att sandsugningen måste upphöra.

Konsekvensen är att de företag som utför sandsugningen – och som nu inte längre får göra det på kommunens vatten – i stället fått tillstånd att bedriva samma verksamhet på statens vatten. Därmed finns det en uppenbar risk för skador på stränderna även fortsättningsvis.

Sandtillströmningen till sandrevlarna vid Skanör har beräknats till 100 000 kubikmeter per år. Under en följd av år har Vellinge kommun begränsat uttaget på kommunens vatten till 60 000 kubikmeter. Därmed har man ansett att en betryggande marginal funnits.

Till detta kommer emellertid att statens industriverk beviljat uttag med 32 000 kubikmeter per år på allmänt vatten. Det totala uttaget har därmed inneburit att marginalen mellan uppskattad tillförsel och utförsel av sand blivit väldigt liten.

Vellinge kommunfullmäktige har därför, efter en motion av dåvarande ordföranden i kommunstyrelsen, beslutat att sandsugning på kommunens vatten, i detta område, skall upphöra samt att man skall verka för ett stopp för sandsugningen även på allmänt vatten.

Som framhållits anses det fortfarande osäkert om det är just sandsugningen som orsakat skadorna på stränderna i Skanör. Men sunt förnuft säger att sannolikheten är stor för att det finns ett uppenbart samband.

Vad som är fullständigt klart är att havet slukar upp stränderna i en oroväckande hastighet. Omedelbara åtgärder är därför nödvändiga. Stora värden för zoologi, biologi och rekreation står på spel.

En lämplig åtgärd vore därför att införa ett tioårigt stopp vad gäller sandsugning över huvud taget i berörda område. Under denna tid bör noggranna och jämförbara mätningar göras av bl. a. Sveriges geologiska undersökning (SGU). Ett så långvarigt stopp skulle – förhoppningsvis – också ge naturen en möjlighet att läka skadorna.

Mot denna bakgrund ber jag att få ställa följande fråga till jordbruksministern:

Är regeringen beredd att medverka till ett tioårigt stopp vad gäller den sandsugning som i dag bedrivs på icke-kommunalt vatten utanför Skanör?

1982/83:132 av *Britta Hammarbacken* (c) till industriministern om en anläggning för utvinning av etanol i Närke:

Under hela efterkrigstiden har utnyttjandet av de svenska alunskifferfö-

rekomsterna varit aktuellt. Intresset har knutits till energiinnehållet för utvinning av petroleumprodukter, uran, metanol etc. Utvinning av andra råvaror har också undersökts i ett omfattande FoU-program vid Ranstadsverket.

Alunskiffrarna är en "fattig" råvara, vilket lett till att de stora projekten stupat på bristande ekonomiska förutsättningar.

Till detta kommer den ökande medvetenheten om att slå vakt om miljön. Alunskiffrarna är lokaliserade till mycket känsliga områden ur miljösynpunkt. Radonavgången från skiffer och skifferavfall är ett problem som fått ökande aktualitet.

Beträffande alunskiffrarna i Närke har enligt tidningsuppgifter planerna på en exploatering återupptagits. Eftersom Närkes alunskifferlager på vissa håll är kerogenrika, är det detta energiinnehåll som nu är intressant som bas för metanoltillverkning. Detta skulle innebära oacceptabla påfrestningar både på den lokala miljön och även på befintligt näringsliv. Det aktuella området är nu bl. a. bördig jordbruksbygd.

I Sverige finns i dag intressanta försök vid anläggningar för etanolutvinning ur biomassa.

Med anledning av ovanstående vill jag fråga industriministern följande:
Vilken är regeringens inställning i denna fråga?

Är industriministern beredd att verka för att en anläggning för etanolutvinning etableras i området?

1982/83:133 av *Jens Eriksson* (m) till industriministern om finansieringen av fiskebåtar:

Svenskt fiske har nu börjat finna sin form. Efter det att fiskezoner utlades 1978 kan man nu bilda sig en uppfattning om kvoter och fisktillgångar. Det går även att göra en bedömning framåt i tiden om vad som är tillgängligt för svenskt fiske. Avtalen med våra grannländer följer ett mönster, där man kan förutse att om ändringar kommer in i bilden, bör de i så fall tillföra Sverige större andelar av tillgängliga kvoter med hänsyn till vår vattenareal, reproduktion och vårt traditionella fiske.

I det sammanhanget bör nämnas att Sverige äger 37 % av Östersjön, men att vårt torskfiske där uppgick till endast 11,5 % av det totala uttaget 1981 och att det 1982 var ännu lägre. Av sill/strömning har vi 1983 25,5 %. Det är likadant i västerhavet, där vi äger hälften av Kattegatt men endast har 9 % av vittlingen, 11 % av rödspottan och 40 % av torsken. I Skagerrak har vi endast 14 % av torsken, 9,5 % av koljan, 4 % av rödspottan och 9,7 % av vittlingen. Skagerrak förvaltas gemensamt av Norge, Danmark och Sverige, och vi borde därför rimligen ha en tredjedel av fisktillgångarna. Men vi fiskar inte upp våra kvoter, och det är svårt att då kräva mer.

Vi saknar fångstkapacitet att ta upp våra kvoter, och ändå importerar vi fisk och fiskprodukter för mer än 1 miljard kronor. Vi har importbehov av alla arter med undantag av sill/strömning, varav vi exporterar ungefär två tredjedelar av vår fångst på 130 000 ton.

---

*Meddelande om
interpellationer*

Vi har fått ett fungerande normprissystem, som nu är inne på sitt andra budgetår och som tekniskt fungerat bra. Ett normprissystem ger yrkets utövare en trygghet, som man tidigare saknat, och det har gett yrkesfisket en tro på framtiden som man inte haft tidigare. Detta har tagit sig uttryck i att fiskarna är beredda att satsa på nya båtar men också på bättre begagnade och på så sätt förnya och förbättra en fiskeflotta, som i flera lågkonjunkturer berövats det bästa båtmaterialiet och är i ett oacceptabelt föråldrat skick. En viss vilja till nyetablering kan också förmärkas, och mot bakgrund av vad jag tidigare anfört är detta positivt.

Men det finns ett men. De fiskerilån som finns att tillgå är fördelaktiga men alldeles otillräckliga. Rationaliseringsbidrag utgår med 10 % vid anskaffning av nya fartyg och lån, och bidrag utgår med sammanlagt högst 1 milj. kr. per båt. Utöver lån lämnas kreditgaranti, men det är ganska dyra lån. Till fiskeristyrelsens förfogande står årligen endast 25 milj. kr., och med tanke på behovet för de normala ägarbyten som sker, motorbyten och andra förbättringar, vartill utgår lån, blir summan att investera i nya fartyg liten. Om man betänker att en fiskebåt i storleken 60–80 fot kostar mellan 3 och 6 milj. kr., blir dels lånebeloppet per fartyg alldeles för litet, dels tillgänglig lånesumma otillräcklig. Detta har haft till följd att båtar beställs i Danmark, där danska staten subventionerar räntan, så att räntesatsen är nere i 8 %. Amorteringstiden är åtta och ett halvt år. Båtarna kan byggas i Sverige till samma eller rent av något lägre pris.

Att förnya fiskeflottan i Sverige är positivt, och nyetableringar är välkomna inom de sektorer där vi har kvoter och avsättning. Varje fiskare på havet ger sysselsättning åt flera personer i land i beredningsindustri och service av olika slag. Om båtarna kunde byggas i Sverige, och om flera kunde få möjlighet att beställa nya båtar utan att ta alltför stora belopp av tillgängliga medel för fiskerilån, vore det till gagn för vår sysselsättning, handelsbalans, folkförsörjning, och det skulle bidra till en levande skärgård.

När det sker byggnation på svenska varv för handelsflottans räkning erhåller beställaren förmåner som inte fisket har, trots att det borde vara lika värdefullt att få bygga fiskebåtar i Sverige som fraktfartyg. Om kravet för att erhålla stöd vid beställning av fartyg vid svenska varv sänktes, så att det omfattade fartyg mindre än 300 bruttoton, som reglerna är f. n., skulle stödet kunna innefatta även fiskefartyg.

Mot bakgrund av vad jag anfört anhåller jag att till industriministern få ställa följande frågor:

1. Ser industriministern någon möjlighet att genom fördelaktiga lån underlätta för beställarna av fiskefartyg, så att de kan bygga sina fiskebåtar i Sverige på samma sätt som sker i andra länder och som förekommer i Sverige beträffande handelsfartyg?

2. Är industriministern beredd att medverka till att förordningen om stöd till varvsföretag m. m. kan komma att gälla även fiskefartyg?

3. Om svaret på någon eller på bägge frågorna är ja, när kan sådana åtgärder förväntas?

12 § Meddelande om frågor

Nr 132

Torsdagen den
28 april 1983

---

*Meddelande om
frågor*

Meddelades att följande frågor framställdes

den 28 april

1982/83:461 av *Jan-Erik Wikström* (fp) till arbetsmarknadsministern om sjukskrivning som facklig stridsåtgärd:

Under de senaste veckorna har stora delar av Dagens Nyheters landsortsupplaga ej nått prenumeranterna, då osedvanligt många grafiker varit sjukskrivna. Det tycks röra sig om en lokalt mycket begränsad epidemi, och jag har övervägt att fråga socialministern hur han bedömer smittorisken. Men med hänsyn till att alla tycks inse att det egentligen rör sig om en facklig stridsåtgärd vill jag i stället fråga arbetsmarknadsministern:

Hur ser arbetsmarknadsministern på sjukskrivning som en facklig stridsåtgärd?

1982/83:462 av *Anders Svärd* (c) till kommunikationsministern om handläggningen av ärenden om lokal och regional persontrafik:

Ansvar för lokal och regional persontrafik är uppdelat på läns huvudmän. Föredragande statsrådet föreslår i proposition 1982/83:100 att ställningstaganden från samtliga huvudmän beträffande aktuella trafiksvaga bandelar skall föreligga före utgången av år 1984. Härigenom kan varje huvudman beredas tillräckligt rådrum inför val av trafikform.

Uppgifter från läns huvudmän tyder emellertid på att transportrådet föreskriver kortare utredningstider än statsrådet synes förutsätta.

Med anledning av det anförda vill jag fråga kommunikationsministern:

Avser statsrådet att vidtaga åtgärder för att tillförsäkra läns huvudmännen inflytande och tillräckligt rådrum när det gäller val av trafikform?

1982/83:463 av *Per Unckel* (m) till socialministern om åtgärder för att undvika utnyttjande av sjukpenningförsäkringen vid fackliga stridsåtgärder:

Just nu pågår konflikt på Dagens Nyheter/Expressen. Konflikten bekostas med allmänna medel. Mot denna bakgrund ber jag att till statsrådet och chefen för socialdepartementet få ställa följande fråga:

Vilka förändringar i lagen om allmän försäkring anser statsrådet påkallade för att undvika att sjukförsäkringen utnyttjas för att finansiera fackliga stridsåtgärder?

1982/83:464 av *Kenth Skårvik* (fp) till statsrådet Bengt Göransson om åtgärder för att stimulera inrättande av skolkonferenser:

När riksdagen 1980 fattade beslut om skolkonferenser, var syftet att ge elever och föräldrar ett visst mått av medinflytande.

Nr 132

Torsdagen den
28 april 1983

*Meddelande om
frågor*

På många håll i landet har man ännu inte inrättat några skolkonferenser, trots att snart tre år förflutit sedan beslutet togs.

Med anledning av det anförda vill jag fråga statsrådet:

Vilka åtgärder avser statsrådet vidta för att stimulera inrättande av skolkonferenser?

1982/83:465 av *Grethe Lundblad* (s) till jordbruksministern om formerna för offentlig rekommendation om användningen av handelsgödsel:

I ett gemensamt pressmeddelande har lantbruksnämnderna i Skåne tillsammans med Supra AB och Lantmännen ekon. fören. samt en representant för lantbruksuniversitetet offentliggjort prognoser för årets användning av handelsgödsel. I stort sett rekommenderar man oförändrad mängd, men på grund av det rikliga vårregnet i södra Sverige som sköljt bort kväverester i marken föreslås ökade mängder handelsgödsel i bl. a. norra Skåne och Halland.

Mot bakgrund av att miljöskador uppkommit till följd av riklig gödsling inom dessa områden ber jag att till jordbruksministern få ställa följande fråga:

Avser jordbruksministern vidtaga åtgärder för att offentliga rådgivningsorgan för jordbruket inte i framtiden förenar sig med produktions- och försäljningsföretag för handelsgödsel i en rekommendation om ökad användning av handelsgödsel inom känsliga områden?

13 § Kammaren åtskildes kl. 17.56.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert